

Vigilia

1970
március

Udvardy József

Húsvét titka és feladata

Gyürki László

Az Ő vére mirajtunk

Sík Sándor, Déry Tibor, Tűz Tamás

v e r s e i

Marie Noël naplójából

Elisabeth Langgässer

Német keresztút

Berki Viola rajzai

Résumé en
langue française

TARTALOM

UDVARDY JÓZSEF	Húsvét hite és feladata — — — — —	145
CSELENYI I. GÁBOR	Köcsipkék (vers) — — — — —	147
GYURKI LÁSZLÓ	Az Ő vére mirajtunk és gyermekeinken — — — — —	148
CSELENYI I. GÁBOR	Hírvivő (vers) — — — — —	153
SÍK SÁNDOR	Ötödik stáció (vers) — — — — —	154
VANYÓ LÁSZLÓ	Az újkori gondolkodás és Aquinói Szent Tamás — — — — —	155
SZÁNTÓ KONRÁD	A magyar katolikus papság a szabadságharcban — — — — —	160
TÜZ TAMÁS	Cirkuszi magány, Ittas éberség, Sípbal, dobbal (versek) — — — — —	165
HAMVAS ISTVÁN	Kálmány Lajos emlékezete — — — — —	166
PALOS ROZITA	Solveig, Trappista (versek) — — — — —	170
MARIE NOËL	Naplójából (fordította Pápay Klára) — — — — —	170
DÉRY TIBOR	A csúcsról, D. T.-hez (versek) — — — — —	175
RONAY GYÖRGY	Judás (színjáték öt felvonásban, II. felvonás) — — — — —	176
KOPÁCSY MARGIT	Gebék (elbeszélés) — — — — —	186
BITTEI LAJOS	A német keresztút elé — — — — —	192
ELISABETH		
LANGGÄSSER	Német keresztút (vers, fordította Bittei Lajos) — — — — —	192

NAPLÓ

VI. Pál pápa Vietnamból — 195; *Rónay György*: Az olvasó naplója (Németh László: Az én katedrám) — 197; *D. I.*: Képzőművészet (Bokros Birman Dezső emlékkiállítás; Szentendrei és székesfehérvári tárlatok; Új művészeti könyvek) — 199; *Rónay László*: Zenei jegyzetek (Beethoven kilenc szimfóniája Lehel György vezényletével; Lemezfigyelő) — 201; *Ungváry Rudolf*: Filmek világából (Egy örült éjszaka; Szeressétek Odor Emiliát!) — 204; *Balássy László*: Rádió mellett — képernyő előtt (Hazugok és szemfényvesztők) — 205; *Vándor Árpád Gotfrid*: Huszonegy év Itáliában — 206; *Szennay András*: Még egy hozzászólás „csoda-ügyben” — 207; *Miklós Dezső*: A kis út (Halálból élet) — 208.

DOKUMENTUM

Debreceni emlék (<i>Hegedűs Nándor</i>) — — — — —	208
Beszélgetés Berki Violával (<i>Hegyi Béla</i>) — — — — —	210
Francia nyelvű kivonatok — — — — —	214

Felelős szerkesztő: *Rónay György*

Felelős kiadó: *Varkonyi Imre*

Laptulajdonos: Actio Catholica

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Kossuth Lajos u. 1. Tel.: 186-196. Postacím. 5. Postafiók 195. Nagybudapesti ügyintézés és előfizetés: Budapest, V., Cukor u. 4. Telefon: 189-366. Terjeszt., előfizetés és templomi árusítás: Vigilia kiadóhivatala, árusítja a Magyar Posta is. A Vigilia csekkszámla száma: OTP 37.343-VII. Hazai előfizetések külföldre: Posta Központi Hírlapiroda, Budapest, V., József nádor tér 1. Külföldön előfizethető a Kultúra Könyv és Hírlap Külkereskedelmi Vállalat, vagy bizományosai útján. Nyugati országokban az évi előfizetési ár 4,50 USA dollár, vagy ennek megfelelő összegű más pénznem. Atutalható a Magyar Nemzeti Bankhoz (Budapest 50) a Kultúra 024 2. számú számlájára, feltüntetve, hogy az előfizetés a Vigilia című lapra vonatkozik.
Egyes szám ára: 9.— Ft. Előfizetés: Egy évre: 100.— Ft, félévre: 50.— Ft, negyedévre: 25.— Ft. Megjelenik minden hónap elején. Index-szám: 26.921.

HÚSVÉT HITE ÉS FELADATA

Húsvét a kereszténység legnagyobb és legősibb ünnepe. Több is mint ünnep, mert tartalma nem korlátozódik egy emléknapi, hanem a keresztény lét értelmét és gazdagságát tárja elénk. A hívő ember a nagyhéten átélméli a Megváltó szenvedésének drámáját, de nem áll meg a Kálvárián a derengő sötétségben, hanem hamarosan lelkébe özönlik a kelő napnak az a biztató fénye, mely húsvét reggelén a Krisztus sírjához iparkodó asszonyokat bátorította. A bizalom és öröm igéi, énekei hangzanak húsvét napján, mert a boldog hír: Jézus nincs itt, föltámadt! — átrezeg a keresztények lelkében évszázadokon.

Ez a bizonyosság húsvét hitében nem valami alaptalan, homályos érzés, hanem a valóság talaján áll, mert Krisztus feltámadása történelmi esemény. A négy evangélista a lényegét illetően egyenlőképpen mondja el Jézus feltámadását. Megegyeznek az időpontban: a hét első napjának hajnalán történt; jelentik, hogy asszonyok mentek a sírhoz; közlik az angyal megjelenését és üzenetét; jeljegyezték azt, hogy a sír üres volt; elbeszélik az élő Krisztusnak megjelenéseit. Hozzájuk csatlakozik Szent Pál, aki 55 körül ezt írja: „Azt hagyom rátok, amit magam is kaptam: Krisztus meghalt bűneinkért az Írás szerint; eltemették és harmadnap föltámadt, ismét az Írások szerint. Megjelent Péternek, majd a tizenkettőnek. Később egyszerre több mint ötszáz testvérnek jelent meg, ezek közül legtöbben még élnek, néhányan azonban már meghaltak. Azután Jakabnak jelent meg, majd az összes apostolnak. Utánuk pedig mintegy elvetéltnek megjelent nekem is” (1 Kor 15, 3—8). Ennek a tanúságtételnek az eredete még korábbra nyúlik vissza: arra az időre, amikor 35 körül Damaszkuszból Jeruzsálembe ment és tizenöt napig ismerkedett Szent Péterrel (Gal 1, 18). A források így ötször is említik Krisztus feltámadását. Hányszor van az, hogy profán eseményeket biztosra veszünk, melyek koránt sincsenek ennyire tanúsítva. A források értékelésénél arra is gondoljunk, hogy olyanok értesítenek bennünket, akik üldözést, halált szenvedtek állításukért.

Ezért ne zavarjon meg bennünket az, ha arról hallunk, hogy Krisztus feltámadásának történetiségét kritika tárgyává teszik. Inkább csak arra céloznak, hogy Jézus feltámadásánál éppen nem volt senki szemtanú. (A sírhoz állított örök értesítését nem veszik figyelembe — gondolom következtetlenül.) De történetinek nevezzük nemcsak azokat a mozzanatokat és eseményeket, amelyeket szemtanú mond el, hanem azokat is, amelyeket a forrásokból egyébként megállapíthatunk. Ha például az egyik forrás értesít egy római hadvezér hispániai tevékenységéről, a másik forrás ugyanannak Galliában viselt dolgairól, akkor történetinek kell elfogadni azt is, hogy Hispániából átkelt Galliába, bár erre nézve szemtanú nem tudósít. Krisztus meghalt — erre vannak tanúk. Élve megjelent az emberek előtt — erre is vannak tanúk. Látták az üres sírt is. A következtetés is történeti, hogy új, dicső életre kelt.

Van aki Krisztus feltámadásával kapcsolatban, érthetetlenül, a matematikai, természettudományos bizonyíthatóság hiányát is felhossa. A történeti bizonyosságot azonban nem ilyen úton szoktuk megszerezni. Julius Caesar létét sem tudjuk matematikailag levezetni, mégis kételkedik-e valaki abban, hogy élt? Nem-katolikus szerzők sokszor azért vetik el a feltámadás történetiségét, mert abból a kimondott vagy hallgatóságos előítéletből indulnak ki, hogy csodák, természetfeletti tények nem lehetségesek. Így azonban átsú-

szunk a történetiség kérdésének a talajáról a bölcsélet és a teológia területére, ahol ennek az előítéletnek a követeléseit visszautasítják.

Minthogy a Krisztus feltámadásáról szóló tanítás a kereszténység legalapvetőbb hirdetése, azért már kezdetben az volt a felfogás, hogy csak az lehet apostol, aki látta a föltámadt Megváltót. Amikor Júdás helyébe mást akartak választani, a jelöltek személyi követelménye ez volt: „Kell tehát, hogy azok közül, akik mindig velünk tartottak, amikor Urunk Jézus közöttünk járt-kelt, kezdve János keresztségétől egészen a mennybevétele napjáig, veünk együtt tanúskodjék feltámadásáról” (Apcs 1, 21—22). Ez lett az ígehirdetés legfőbb témája, és ezért, amikor a szentírás röviden akarja jellemezni az apostoli egyház életét, az ígehirdetésről csak ennyit mond: „Az apostolok nagy erővel tanúsították Urunk Jézus feltámadását” (Apcs 4, 33).

Hogy miért ez a téma állt előtérben, arra Szent Pál két magyarázatot nyújt. Az első az, hogy „ha Krisztus nem támadt föl, semmit sem ér a hitek, mert még mindig bűneitekben vagytok” (1 Kor 15, 17). A másik inkább pozitív jellegű: „Az irtalomban gazdag Isten azzal mutatta meg nagy szeretetét irántunk, hogy Krisztussal életre keltett minket, bűneinkben halottakat is, — így kegyelemből kaptátok a megváltást; föltámasztott minket és maga mellé ültetett a mennyben” (Ef 2, 4—6). Ezt a tényt, hogy a Jézus megváltói szenvedése és feltámadása által hozott üdvösség mindenkire kiterjed, aki az evangélium útján Hozzá tér, Szent Pál Krisztus misztériumának nevezi (Ef 3, 4—6), és a II. vatikáni zsinat teológiája húsvéti misztériumnak mondja, amikor megállapítja: „Az emberek megváltásának és Isten megdicsőítésének művét... az Úr Krisztus beteljesítette főleg boldogságot adó szenvedésének, halálból való feltámadásának és dicsőséges mennybemenetelének húsvéti misztériuma által” (Liturgiáról 5). A szenvedés, továbbá a feltámadás dicsősége, melyhez tartozik a mennybemenetel is, egy húsvéti misztériumot alkot és Jézusnál is egy látomásban egyesül. Amikor a pogányok is látni akarják Őt, és kívánságukat András meg Fülöp közvetítették, így válaszolt: „Eljött az óra, hogy megdicsőüljön az Emberfia. Bizony, bizony mondom nektek, ha a búzaszem nem esik a földbe és meg nem hal, egyedül marad, de ha meghal, sok termést hoz” (Jn 12, 23—24).

A misztérium — a most említett értelemben — Istennek üdvözítő tevékenységét jelenti. Ezt két oldalról szemlélhetjük. Először úgy, mint a történelemben egyszer megvalósult szenvedést és feltámadást; másodszor úgy, amint Szent Pál fentebb idézett szavai kifejezik: hogy Krisztus szenvedése és feltámadása lelkiileg minket is feltámasztott a bűn halálából, azaz részesített minket a megváltói szenvedés által szerzett érdemekben, elégtételben és kiengesztelésben. A teológiai gondolkodás tovább mélyítette ezt a szentírási tanítást. Szent Tamás szerint (S. Th. III, 62, 5) Krisztus szenvedése adja a szentségeknek azt a képességet, hogy kegyelmet közvetítsenek. Így a szentségek eszközök Isten kezében. Bennük mintegy megjelenül Jézus szenvedése, nem fizikai valóságában, hanem kegyelmet közvetítő erejével. Francisco Toledo fűzte tovább ezt a gondolatot egy érdekes hasonlattal: ahogyan a kiderített követ az eldobó által adott lendítő erő viszi előre, jöllehet a kidobó már nincs jelen, valahogy hasonlóképpen működik a szentségekben Krisztus szenvedése, mint kegyelmet kiérdemlő tényező, jöllehet ez a szenvedés a fizikai valóságban már nem létezik.

Krisztus szenvedésének és feltámadásának húsvéti misztériumába a kereszttség szentsége avat be minket. „Akik Krisztus Jézusban megkeresztelkedtünk, az ő halálában keresztelkedtünk meg. A kereszttségben ugyanis eltemetkezünk vele együtt a halálba, hogy miként Krisztus az Atya dicsőségéből feltámadt, úgy mi is új életet éljünk” (Róm 6, 3—4). Innen értjük meg az ókori egyházi szokást, hogy általában húsvétkor kereszteltek. A keresztvizet még ma is húsvét vigíliáján szentelik az egész évre, és a szertartás folyamán a vízbe beállítják a húsvéti gyertyát, a szenvedett és föltámadt

Krisztus jelképét, mert a megváltói szenvedés és feltámadás új emberré szüli a keresztelendőt.

Hitünk szent titka, *Mysterium fidei!* — halljuk minden szentmisében az átváltozás után. Ez örömteljes kijelentése annak, hogy jelen van Urunk Jézus, „aki vétkeinkért halált szenvedett és megigazulásunkért föltámadt” (Róm 4, 25). Így minden szentmise húsvét misztériumának megünneplése, mert Krisztus szenvedésére utal a kenyér színe alatt jelenlevő szent teste, mely érettünk adatott áldozatul a kereszten; és jelen van szent vére, mely mindenkiért kiontatott a bűnök bocsánatára. Viszont az, hogy Jézus vére az új és örök szövetség szerzője, már a feltámadásra utal, mert az újszövetség népének feje a föltámadt dicsőséges Krisztus, aki „az egyháznak a feje, Ő a kezdet, az elsőszülött a halottak közül” (Kol 1, 18), kivel a szentáldozásban egyesülve mi is a feltámadás reményében megerősödünk az ígért szerint: „Aki eszi az én testemet és issza az én véremet, annak örök élete van és én föltámasztom őt az utolsó napon” (Jn 6, 54).

Ezt a napot azonban a keresztény ember nem tétlenül várja, hanem „hittel vallja Krisztus feltámadását”. Ennek a hitnek a szeretet által kell tevékenykednie (Gal 5, 6), és működési területét felvázolja a II. vatikáni zsinat „Az egyházzól a mai világban” című rendelkezésében. A 38. sz. címe: Az emberi tevékenység tökéletessé válása húsvét misztériumában. Eszerint a szenvedett és föltámadt Megváltó Szentlelke által „nem csupán az örökkévalóság vágyát ébreszti fel, hanem éppen azáltal élteti és erősíti azt a nemes szándékot, hogy az emberiség nagy családja igyekezzék emberségebbé tenni a maga életét és e cél szolgálatába állítani az egész földet”. Ugyancsak ez a szeretet ihlet „az egyetemes testvériség megvalósítására”.

Emberiesség, egyetemes testvériség! Mennyit kell még ezért tennünk! Húsvét harangjai nemcsak ünnepi diadalt hirdetnek, hanem riasztva belezengenek a mi rest szívünkbe is onnan, ahol a szenvedésből még nem született meg a feltámadott új élet. Ijesztően mered felénk My-Lai tömegsírja, eljut hozzánk a háborúk vérben és tűzben fogamzott zaja, felénk vonaglanak az éhségtől elcsigázottak, megalázottak járnak a földkerekségen: a faji és ideológiai megkülönböztetés elviselői; a védtelenek csendes elnyomását hiú ürügyekkel magyaráztatják, másutt a szociális igazságosságért küzdő bajnokokat szorongatják.

Akik hittel vallják Krisztus feltámadását, ama zászló alá állnak, melyre az emberiesség és az egyetemes testvériség van írva.

*

KŐCSIPKÉK

Kőcsipkék cifra fodraiból,
szavak cicomás redőiből,
arany-sujtásos selymek burkaiból:
a rád-aggatott király-palástból
bontom ki megtört testedet
s megszaggatott, nyűtt köntösödbe rejtlek,
mert akarom, hogy rád ismerjenek.

Cselényi I. Gábor

AZ Ő VÉRE MIRAJTUNK ÉS GYERMEKEINKEN

A zsidók vezetői által felizgatott tömeg kiáltotta ezt Pilátusnak, amikor Jézus halálát követelte. Ezeket a szavakat azóta úgy szokták emlegetni, mint vádat a zsidó nép ellen: magukra kívánták Jézus ártatlanul kiontott véré, s ezért megérdemlik, hogy a történelem folyamán Isten haragja és büntetése érje őket. A választott nép ezzel a cselekedetével elvesztett minden kiváltságot, sőt Isten elvetette és megátkozta. A történelem folyamán őket ért sok szenvedés is ezt bizonyítja. Így hangzik a hagyományos vád. Az egyház és zsidóság viszonyának problémája egyidős a kereszténységgel. Az utóbbi időben ez a probléma még inkább kiéleződött, különösen a zsidók ezreinek félelmetes üldözése miatt, ami a németországi náci uralom idején történt.

Ezért terelődött a II. vatikáni zsinat figyelme is erre a problémára. Hosszú és fáradságos előkészület és viták után megküldött a *Nyilatkozat az egyház és a nem keresztény vallások viszonyáról*. Ennek a nyilatkozatnak jelentőségét szinte föl sem lehet mérni. Az egyház és a zsidó nép viszonyának történetében mérőföldkőnek lehet nevezni. Elsősorban azért jelentős, mert egyetemes zsinat első ízben foglalkozott ezzel a problémával, továbbá azért is, mert nem csupán az antiszemitizmus elítéléséről van szó, hanem a probléma megoldása bibliai alapon történt. A nyilatkozat súlyát növeli az is, hogy a végső szavazatra bocsátáskor 96 százalékos szótöbbséggel — vagyis morális egyöntetűséggel — fogadták el az atyák. A nyilatkozat zsidókra vonatkozó részét szeretnénk vázlatosan ismertetni.

A nyilatkozat nem a zsidó vallással foglalkozik, s nem szól a zsidóságról, hanem tekintetét a múltba irányítja, s arra akar feleletet adni, hogy milyen Izrael viszonya az egyházhoz. Ennek a kérdésnek tárgyalása után szervesen következik az egyház óhaja: a dialógus felvétele. A nyilatkozat felépítése a következő: először szól a lelki kapcsolatról, mely a zsidóságot az egyházhoz köti, majd Izraelnek Istentől kapott ajándékairól tárgyal, ezután a közös örökségből folyó lekipásztori feladatokat vázolja, s végül a kényes kérdést, a zsidó nép felelősségét tisztázza Krisztus kereszthalálával kapcsolatban.

1. *A lelki kapcsolat az egyház és a zsidó nép között.* „Az Egyház titkát vizsgálva a szent zsinat tudatában van annak a kapcsolatnak, amely az újszövetség népét Ábrahám ivadékával összeköti.” A nyilatkozat ezzel azt tanítja, hogy az egyház nem támadt a semmiből. A választott nép volt Isten ígéreteinek hordozója a Megváltó eljövételéig. A Megváltó eljövetele, tanítása, továbbá híveinek elterjedése bizonyos szakadást okozott Izraelen belül, mégsem lehet azt mondani, hogy teljesen az egyház lépett Izrael helyébe. Az egyház zsidó elemekből formálódott, s átvette annak örökségét és szellemi javait, és mindig úgy tekintette magát, mint törvényes örököst. Az isteni ígéreteknek, amelyeket Izrael kapott, az egyház lett a továbbadója, anélkül azonban, hogy elvetette volna a kapcsolatot, amely a test szerinti Izraellel összeköti. Az egyház tudatában volt annak, hogy ő a továbbfolytatója Ábrahám hitének és népének. Az evangélium először zsidó földön terjedt el, majd utána az egyház kilépett erről a földről és a pogány népek felé fordult. A nyilatkozat szövege a történeti folytonosságot hangsúlyozza. A keresztény ember kiválasztása és hivatása Ábrahám kiválasztásába van zárva, s így ő a mi „hit szerinti atyánk.” XI. Pius pápa ezt így fejezte ki: „Lelkileg mi is szemiták vagyunk.”

A nyilatkozat beszél arról is, hogy Izrael és az egyház között van egy misztikus és tipologikus folytonosság is. A mi megváltásunk titokzatos módon előképben megtalálható a választott nép Egyiptomból való kivonulásának eseményeiben, vagyis a szolgaságból való szabadulásban. Ezt a gondolatot a húsvéti liturgia és a szentatyák is nagyon szívesen alkalmazzák. Ebből a húsvéti misztériumból lehet eredeztetni az ószövetség népeinek üdvösségét, akik hibájukon kívül a mózesi keretek közt éltek.

Az egyház nem felejtetheti el azt a népet, akivel Isten az ószövetséget kötötte és akinek kinyilatkoztatást adott. A kinyilatkoztatás és az üdvösség a zsidó néptől eredt számunkra oly mértékben, hogy Krisztus is ebből a népből való test szerint. A zsidó nép az a nemes olajfa, amelybe a vad olajágak — a pogány népek — be lettek oltva (Róm 11, 17). Szent Pál meseteri módon fejti ki ezt a hasonlatot. A megtért pogány a keresztség által lesz beoltva a zsidóság olajfájába, amely táplálja és élteti. Az apostol ezt a tanítást a római híveknek fejti ki, akik talán lenézték és megvetették a zsidókat.

Szent Pál az Ef 2, 14—16. és a Róm 9—11. fejezetében arról ír, hogy Isten a két népet — a zsidókat és pogányokat — egyesítette és kiengesztelte Krisztus kereszthalála által. Ez a kiengesztelődés gyökerében már akkor megtörtént, de nem vált teljesen valóra a történelemben. Eszkatologikus távlat nyílt meg. Az apostol ezekben a részekben az üdvösségtörténet teológiáját adja, amely szerint a középpontban a zsidók és a pogányok állanak, mert közös a rendeltetésük. Krisztus titokzatos testében az egyházban zsidók és pogányok egyaránt helyet foglalhatnak. A zsidó-pogány ellentét tehát két mozgótagja az üdvörtörténetnek. Izrael visszatérése eszkatologikus szemmel nézve az egyház egységének megkoronázása. Az egyház nem vetheti meg a választott népet, hiszen közös a rendeltetése vele.

2. Az egyház tudja és nem felejt el, hogy a zsidó nép Istentől kapta az adományokat; és ezek megmaradnak. Nem lehet elfelejteni, hogy Krisztus, az Ő édesanyja Mária, az apostolok és az első tanítványok legnagyobb része is ebből a népből származott. A nyilatkozat ezt azért hangsúlyozza, mert sok helyütt élénk el az antiszemita gondolkodásmód, s a brossurákban föltesznek ilyen kérdést: Vajon Jézus Krisztus valóban zsidó volt? A zsidó nép örökre el van vetve, mert megölte az Isten Fiát — mondják ezek az írássok. A következtetés pedig így hangzik: mivel a zsidók megölték a mi Urunkat, ez azt jelenti, hogy nem ismerték el egynek maguk közül.

Szent Pál cáfolja meg ezt az okoskodást: „Isten ugyanis nem bánja meg kegyelmi adományait és a meghívást” (Róm 11, 29). Izrael igen kedves marad Isten előtt az atyák miatt. Az apostol hangsúlyozza Isten országának egyetemességét, ugyanakkor azt is állítja, hogy a zsidóknak az előnye minden tekintetben nagy (Róm 3, 1). „Övék az istenfiúság, a dicsőség, a szövetségek, a törvényadás, az istentisztelet és az ígéretek. Övéik az atyák és test szerint közülük származik Krisztus” (Róm 9, 4). A zsidóság számára megmarad, és senki tőle el nem veheti, a múlt dicsősége, vagyis hogy benne nyert előkészítést a megváltás műve. Ebben a népben és e nép tagjaira alapított az egyház. Krisztus az egyház feje, Ábrahámnak kiváló értelemben vett ivadéka. E nép gyermekei közé tartoznak Megváltónk Anyja, az apostolok — az egyház oszlopai — továbbá az első közösségek, amelyek az egyházat alkották. Az apostolok zsidók voltak, és bár a kenyértörésben megvolt új liturgiájuk magva, évtizedeken keresztül mégis a templomba mennek fel imádkozni, és évtizedeken keresztül az izraeliták között prédikálnak. A zsidó nép volt és maradt továbbra is a jó olajfa, amelyen fészket vernek más népek, hogy az üdvösség ígéréteinek részeseivé váljanak. Mindez igaz, és igaz is marad minden időben és az egész örökkévalóságban.

Ezért nem beszélhetünk arról, hogy Isten megátkozta és elvetette a zsidó népet, mert a szentírás tanításával kerülünk szembe. Éppen ellenkezőleg,

Isten gondviselése vezeti ezt a népet a történelem tragikus útvesztőin is a végső cél felé. A nyilatkozat kihagyta a szövegből azt a részt, hogy az egyház várja Izrael „visszatérését”, mert rosszul értelmezett térítési szándékot láthatnának benne.

3. *Mivel ilyen nagy a közös lelki örökség a zsidóság és kereszténység között, ezért a zsinat ajánlja a dialógus felvételét és elítéli az antiszemitizmust.* A közös lelki örökséget az egyház alapozhatja meg. Ámbár a test szerinti Izrael és a lelki Izrael között szakadás van, ez mégsem akadályozhatja meg azt, hogy folyamatosság és lényegi azonosság legyen a test szerinti Krisztus és a lélek szerint Krisztus, az ószövetség és az újszövetség Izraele között.

Közös örökség, ami összeköti a zsidókat a keresztényekkel, az ószövetségi kinyilatkoztatás. Az ószövetségi szentírás minél mélyebb megértése közös feladata kereszténynek és zsidónak, hiszen ez mindkettőt gazdagabbá teszi.

Zsidók és keresztények egyaránt részesei a közös hitnek, amely Ábrahám hite az élő Istenben. Közös örökség az is, hogy a keresztény antropológia a bibliai antropológián nyugszik, amelyet a zsidó nép adott át a világnak. Összefűz bennünket ezen kívül a közös reménység is. Az egyház a prófétákkal és az apostollal várja azt a napot — amit egvedül Isten ismer —, amikor minden nép egy hangon hívja az Urat és egy vállal szolgál neki (Szoj 3. 9). Az eszkatologikus nap várása is közös örökség, még akkor is, ha sok szempontból különbözik. A zsidók várják a Megváltót, a keresztények pedig a Megváltó második eljövetelét. Így közös a vágy és a reménység, amely a jövőbe tekint.

Ha ezeket az igazságokat tudatosan valljuk, akkor megértjük, hogy az egyház magatartásának is meg kell változni a zsidókkal szemben. Ezt akarta XXIII. János pápa az ő prófétai előrelátásával. Türelem, megértés és szeretet kell ehhez. Az utóbbi századokban a zsidók és keresztények közti viszony nem volt kielégítő. A kisebbségben lévő zsidóság sokat szenvedett a keresztényektől. Ehhez a gondolathoz tartozik a nyilatkozat elején lévő megállapítás: a katolikus egyház semmit sem vet el abból, ami igaz és szent ezekben a vallásokban... mert ámbár különböznek sok pontban attól, amit ő tart és állít, mégis gyakran egy sugarát képviselik annak az Igazságnak, amely megvilágosít minden embert. Ez a megállapítás fokozott mértékben áll a zsidó vallásról, amely kinyilatkoztatott vallás, s amelynek egyes elemei alapkövei az igazságnak. XI. Pius pápa ezt így fejezte ki: aranyat tartalmazó sziklából letört kövek is aranytartalmúak.

A nyilatkozat ezután elítéli az antiszemitizmus minden megnyilvánulását, amely újra és újra föllágaskodik. Meg kell említeni azt is, hogy a Szent Officiumnak már régebről is van szép dokumentuma, amely az antiszemitizmust kárhoztatja (1928. március 25.). Ugyancsak ide kínálkozik *Leon Bloy* keresztények számára nagyon is elgondolkasztó mondása: „Az antiszemitizmus a legborzalmasabb arculátás, amelyet a mi Urunk kapott szenvedése alatt, s amely tovább tart. Ez annál szörnyűbb és megbocsáthatatlanabb, mivel Édesanyja arcára kapja a keresztények kezéből.” A nyilatkozat szövege diszkrét utalást tesz arra a sok mellőzésre, üldözésre, amelyben a zsidóknak a keresztények oldaláról részük volt. Ugyancsak itt lehet megemlíteni a náciizmus idején elszenvedett borzalmakat, amelyek ennek a zsidó népnek teljes megsemmisítésére irányultak.

4. *A zsidó nép felelőssége Krisztus halálával kapcsolatban.* Ez a kérdés a legvitatottabb, ezért komolyan meg kell vizsgálni történeti, exegetikai és teológiai szempontból.

Történeti szempont. Ha figyelmesen olvassuk az evangéliumokat, megállapíthatjuk, hogy csak egy kisebbség — a zsidók vezetői, továbbá Heródes

és Pilátus — vett cselekvően részt a Názáreti Jézus elítélésében. *Szent Máté* szerint felizgatott tömeg kiáltozott, de ez is csak kisebbség volt. A nép nagyobb része, amely jelen volt Jézus ünnepélyes bevonulásakor, távol maradt. Az igazság meghamisítása lenne, ha azt mondanánk, hogy Jeruzsálem egész lakossága részt vett a szenvedéstörténetben. Csupán néhány száz vagy ezer ember vehetett részt a nagyhét tragikus eseményeiben. Azon is elgondolkozhatunk, hogy az akkori zsidóság nagy része (akárcsak a mai zsidóság) diaszporában — szórványban — élt. A palesztinai zsidóság az össz-zsidóságnak csak egy heted vagy nyolcadrészét képviselte. A szórványban élő zsidóság az eseményről semmit sem tudott. Ezt az Apostolok Cselekedetének könyvéből is tudjuk. Ezek után kérdezhetjük: lehet-e felelőssé tenni a világ végéig azt a népet, amelynek túlnyomó része kívül állt a törtéteken? Lehet-e az egész népet, amely különböző korokban élt és él, ezért vádolni? Ha figyelmesen olvassuk az apostolok beszédeit, látjuk, hogy amikor Jézus keresztfeszítésének vádjáról beszélnek, sohasem szólnak róla úgy, mint ami a választott nép valamennyi tagját terhelné. Mindig csak Jeruzsálem lakóiról, a nép vezetőiről szólnak. Sohasem foglalják bele saját magukat és nem mondják, hogy „mi zsidók” tettük ezt.

A zsinat is tagadólag válaszol ezekre a kérdésekre: ami Krisztus szenvedésével kapcsolatban történt, nem lehet felróni minden akkor élt, sem pedig a mi korunkban élő zsidónak. Egész biztosan felelősek voltak egyesek, de nem mindnyájan, és nem a ma élők.

Ha tárgyilagosan vizsgáljuk az eseményeket, akkor nemcsak a zsidókat, hanem a rómaiakat is felelőssé kell tennünk, mert Pilátus hozta az ítéletet és római katonák hajtották végre. A két nép tehát egyenlőképpen viselne a felelősséget: a rómaiak Pilátus személyében a főtanács határozata alapján voltak megkötve, a főtanács viszont semmit sem tehetett a rómaiak nélkül.

Itt említhetjük meg, hogy a kollektív felelősség és bűnösség bizonyítására szokták felhozni Jeruzsálem pusztulását. Azt állítják, Josephus Flaviusra hivatkozva, hogy ez oly rettenetes büntetés volt, ami teljesen aránytalan és méltatlan lenne Istenhez, ha csak a vezetők és néhány száz felizgatott ember lenne felelős Jézus haláláért. Csak kollektív felelősségről, bűnösségről lehet szó — állítják. A helyes szövegkifejtés azonban nem ezt bizonyítja. Az ítélet nem Jézus keresztfeszítése miatt éri a zsidó népet, hanem „minden ártatlanul kiontott vérért” (Mt 23, 31—36). A Jeruzsálem feletti ítélet mintegy lezárását képezi a hűtlenség és az Isten elleni lázadás egy egész évezredes történelmének. Nem kollektív bűnösségről, hanem vallás-erkölcsi rosszról, gőgös megátalkodottságról, az igazság elleni lázadásról van itt szó. Jeruzsálem nem ismerte meg „látogatása idejét”. Ezért sírt Jézus Jeruzsálem felett, s ezért jövendölte meg a város pusztulását.

Exegetikai szempont. Nagyon jól tudjuk, hogy az evangéliumok nem „rendőrségi nyomozóirat” módjára tudósítanak bennünket Jézus szenvedéstörténetéről. Az evangélisták a hit szemével vizsgálják Krisztus titkát. A szenvedéstörténet elbeszélésében két irány található: Máté és Márk képviseli az egyiket, Lukács és János a másikat. Mindegyik más és más szempontot tart szem előtt a felelősség kérdésében. Az evangéliumokban megtaláljuk a vádat az apostolok, a zsidók és a rómaiak ellen. Jobban vádolják azonban a zsidókat, mint a rómaiakat. Különösen *Szent János* evangéliumában látjuk ezt. Ez az „anti-judaizmus” azonban nem „antiszemitizmus”. A zsidókeresztények nem voltak antiszemiták, mint ahogyan a protestánsokat sem lehet „keresztény-elleneseknek” mondani. Ez a harc a riválisok közti harcnak fogható föl.

Meg kell vizsgálni azt is, hogy *Szent János* kit ért evangéliumában „zsidó” alatt. A szentírásmagyarázók három értelmet tulajdonítanak *Szent*

János evangéliumában a „zsidó” szónak: jelenti a zsidó vezetőket, akik a főszerepet vitték Jézus megölésében, azután jelenti az Istennel ellenséges embereket, s végül bizonyos értelemben jelenti a szív bezárását Jézus üzenetére. Ezért nem lehet a közel hetvenszer előforduló „zsidó” szót egyértelműen venni. A Jézus korabeli zsidók egy része elfogadta az Üdvözítő tanítását, mások viszont bezárták előtte szívüket. A „zsidó” szó Szent Jánosnál tehát nem népi vagy társadalmi kifejezés, hanem tipológiai értelemben kell venni: kifejezi minden ember viszonyát Krisztushoz. Amikor Kaifás megjövendöli, hogy Jézus meghal a népért, Szent János hozzáteszi: nemcsak a népért, hanem hogy Isten szétszórt gyermekeit is összegyűjtse (Jn 11, 51—52). Ez már nem történet, hanem a teológus elmélkedése, aki tovább lát a főtanács döntésénél. Tehát nem nemzeti, hanem vallási kérdésről van szó. Ebben a tipológiai értelemben a rómaiak a pogány világot képviselik. Két csoport áll a kereszt lábánál, mert Jézus nemcsak a zsidókért, hanem a pogányokért is meghalt.

Az egész újszövetségben sehol sem találjuk azt a vádat, hogy a zsidó nép „istengyilkos” lenne. Ehhez ugyanis az kellett volna, hogy a főtanács tagjai és a nép világosan ismerjék Krisztus istenemberi természetét. Amikor azonban Szent Péter szemére veti a népnek, hogy megölték az Urat, azonnal hozzáteszi: de tudom, hogy tudatlanságból tettétek, mint ahogyan vezetőitek is (Apcs 3, 17.). A nép vezetőinek tudatlansága arra vonatkozik, ami egy zsidó embernek a legérthetetlenebb volt, vagyis Jézus istenségére. A népet hosszú évszázadokon át monoteizmusra és Isten szellemi elképzelésére nevelték. Ezért nem csodálkozhatunk azon, hogy egy zsidó számára a „megtestesült Isten”, az „Isten Fia” a legnehezebb fogalmak közé tartozik. S ha ez volt a helyzet a nép vezetőinél, akkor mekkora lehetett a nép tudatlansága? Nyugodtan állíthatjuk, hogy az istengyilkosság formális vétkével nem terhelhetők sem a vezetők, sem — még kevésbé — a nép, vagyis akik Jézus perében részt vettek; hogyan volnának akkor ebben vétkesek a világban szétszórtan élő, jelen sem lévő zsidók, s a későbbi korok zsidói?

Szent Ágoston szépen ír erről: Az Úr feltámadt és (a zsidók közül) sokan hittek benne. Keresztrefeszítették Őt anélkül, hogy tudták volna. Később azonban hittek benne, és így ez a nagy bűn bocsánatot nyert számukra. Az Úr vére, amelyet kiontott, megbocsátott a gyilkosoknak. Nem mondom, hogy „istengyilkosoknak”, mert ha tudták volna, nem feszítették volna keresztre a dicsőség királyát. Az Ártatlan meggyilkolása megbocsátatott nekik, s a vért, amelyet esztelenségükben kiontottak, itták a kegyelem által. Szent Ágoston azonban a rómaiakat is ilyen összefüggésben tárgyalja az Úr kereszten mondott imájával kapcsolatban: Atyám bocsáss meg nekik, mert nem tudják mit cselekszenek.

Teológiai szempont. A probléma megoldását itt találjuk. A végleges szövegből kimaradt az „istengyilkos” kifejezés. Bea bíboros a zsinat előtt kifejtette, hogy a szentírásból nem lehet bizonyítani, hogy Isten elvetette és megátkozta a zsidó népet Jézus halála miatt. Szent Pál határozottan állítja az ellenkezőjét (Róm 11, 1). Teológiailag teljesen téves Jézus halálát egy nép bűnének tudni. Akik a zsidó népet vádolják, elfelejtik, hogy Krisztus mindannyiunk bűnéért halt meg. Elfelejtik azokat a magasztos indítékokat, amelyeket az újszövetség Krisztus halálának okaiként megjelöl. Ezek az emberek Jézus halálában nem látnak mást, mint súlyos és tragikus igazságtalanságot, amit a zsidók követtek el. Ez egész röviden azt jelenti, hogy helytelenül gondolkodnak a kereszt titkáról. Ha Jézus szenvedésének tényei súlyos törvénykezési igazságtalanságot képeznek is, amit a főtanács és Pilátus követtek el, mégis azoknak az üdvözítő terveknek a megvalósítását szolgálták, amit Isten öröktől fogva kigondolt és előre hirdetett prófétaí által. Jézus maga ismételtelen kijelentette, hogy szenvedésének és halálának feltétlenül

meg kell történni. Ezt az állítását nem ellenségei hatalmával vagy gonoszságával okolja meg, hanem egyszerűen azzal, hogy be kell teljesednie mind-annak, ami meg van írva róla a szentírásban (Lk 18, 31; 22, 37; Mt 26, 24, 31, 53). Ugyanezt ismétlik az apostolok is: amit Heródes és Pilátus a pogány népekkel és Izrael népével együtt tett, az nem szolgált mást, minthogy végrehajtsák azt, aminek megtörténtét Isten keze és szándéka elhatározta (Apcs 4, 24—28). Ez az egyház hagyományos tanítása, ezt találjuk a tridenti katekizmusban is. Nagyon szépen írja *Péguy*: Nem a zsidók feszítették keresztre Jézust, hanem a mi bűneink. A zsidók csak eszközök voltak ebben, és éppen úgy részesednek az üdvösség forrásaiban, mint mások. *Szent Tamás* is bőven kifejtette, hogy Krisztus szabadon választotta a halált minden emberért, s a rómaiak és a zsidók csupán eszközök voltak és az emberiség képviselői a szenvedés misztériumában. Ezért szinte érthetetlen, hogyan teheték kollektíve felelőssé Jézus haláláért a zsidó népet, hogyan nevezhetik „istengyilkosnak”. Valóságos „eredeti bűnt” képzeltek el, amely a zsidó nép minden tagjára átszáll. A zsinat kijavítja ezt a helytelen magyarázatot és pozitív kifejtést nyújt nekünk a szenvedés és kereszt misztériumáról szentírási alapon. „Egyébként — olvassuk a nyilatkozatban —, amint az egyház mindig vallotta és vallja ma is, Krisztus a szenvedést, a halált valamennyi ember bűnéért önként, végtelen szeretetből vállalta azért, hogy mindenki eljusson az üdvösségre. Az egyház igehirdetésének tehát az a kötelessége, hogy Krisztus keresztjét, mint Isten egyetemes szeretetének jelét és minden kegyelem forrását hirdesse a világnak”.

A nyilatkozat tehát eloszlatta a tévedéseket. Általános felelősségről kell beszélünk az Úr szenvedésével és halálával kapcsolatban, ahogyan általános üdvösségről beszélünk. A nyilatkozat óhaja az, hogy ez a hivatalos tanítás átmenjen a gyakorlatba is. Új magatartást indított el a zsidókkal kapcsolatban, akikkel közös örökség köt össze bennünket és ezért nagyon kíváncsok a dialógus felvétele. A nyilatkozat megszabadította a zsidó népet attól a súlyos vádtól és tehertől, amelyet eddig ráhelyeztek. A keresztényeket pedig arra inti, hogy becsüljék meg őket, hiszen az Úr testvérei test szerint, ők a szövetség népe, s Isten ezekből az ajándékokból semmit sem bánt meg és semmit sem vont vissza tőlük.

A nyilatkozat jelentősége igen nagy, de csak konkrét alkalmazás után lehet lemérni és értékelni. Ennek a tanítás területén, a dialógus vonalán, a szellemi megnyíltság és szeretet területén kell megmutatkoznia az egyház részéről valahogy úgy, ahogy XXIII. János pápa mondta az egyik csodálkozó zsidó delegációnak: Én vagyok József, a ti testvéretek.

HÍRVIVÓ

Hólepte kis tanyára járok.
A házak mélyén vad kutya csahol.
Vágya után futna, de láncra verték.
Lábam alatt mélyre süpped az árok.
Igen, a tél kiásta farkas vermét.
Menekülnék, már-már ellep a hó,
visszafordulnék, ha a kis tanyán
nem a Jóhír melegét hordánám.

Cselényi I. Gábor

ÖTÖDIK STÁCIÓ*

Hát én honnan jöttem, miféle mezőkről?
 Bőlongó búzákból, mézes legelőkről,
 Sátoros erdőkben, — csorgó nyarak, őszök
 Virágos, gyümölcsös képein kerőzök.
 Csengő tavaszok is, aranyos ifjúság
 Nevető bimbói múltam koszorúzzák.
 Mennyi komoly télen, télestei csenden,
 Szép szomorúságon volna melegegdnem.
 Szíttam a művészet s a tudomány megtárt
 Mellei kútjából az isteni nektárt,
 Szórtam teli kézzel, amit ingyen vettem,
 S minél jobban pazaroltam, annál dúsabb lettem.
 Ágyásomon bimbók, elevenek, nőttek,
 Olajos ujjjammal nyitogattam őket.

Feléjük repeső szavaim lobogták,
 Innen is, onnan is visszamosolyogták.
 A nevető hajnalt, a mosolygó estét
 Hányszor marasztaltam: állj meg, ne siess még!
 Mi ahogy volt, jó volt, nem fájt, ami nem volt,
 Békét tükröződött szívemben a mennyből,
 Am valakik egy nap durván nekem estek:
 „No csak, te kisemher, cipeld a keresztet!”

Amerre mehetnél, sietnél — állj meg!
 Amiket szeretnél, azoktól válj meg.
 Mind amivel tele szíved is, kezed is: vedd meg,
 Nézd, amit két szemed látni sem szenved.
 Minden utad immár eleven sövénnel,
 Emberi sövénnel végképp berekesztve:
 Se égen, se földön nincs egyebed immár
 Semmid, csak a Krisztus keserű keresztje!

Zuhan is már rajtam, nem lehet kitérni,
 A szörnyű bitófa! Hol vagy, Kirenéi?
 Te tudod legjobban, mestere vagy, próbált,
 Te mondd meg: hogy kell itt megállni a próbát?
 Mivel ígézett meg az az egy tekintet,
 Hogy így odahajtod birkózó gerinced,
 Sebesedő vállad, roskadozó tested
 Vinni békességgel a közös keresztet?

Te roskadó Krisztus, ó ha idenéznel,
 Engem is Simonnal magadhoz ígéznel,
 Gőgös derekamat utánad alázva
 Ha csak egy araszra, csak egy botolásra
 Vinni a keresztet,
 Érted is, értük is, féreg magamért is.
 Szeretni, szeretni, szeretni azért is!

(1952. ápr. 11. Nagypéntek)

* Eredetileg a Keresztút ötödik stációjának második része volt; a nyomtatott, végső változatból azonban a költő elhagyta.

AZ ÚJKORI GONDOLKODÁS ÉS AQUINÓI SZENT TAMÁS

A „középkori” elnevezés a középkor filozófiájára csak annyiban találó, amennyiben közvetít az ókori és az újkori gondolkodás között. Sok mindenben hasonló még az ókorihoz, onnan örökli a gondolkodás számos elemét, de már jelentkezik benne az a fordulat is, amit „újkorinak” nevezhetünk: amikor is az ókorra jellemző kozmocentrikus gondolkodás helyébe a lét antropocentrikus értelmezését állította. A kozmocentrikus gondolkodás a kozmosz ígésében él, tételesen megfogalmazott állításait a kozmoszra vezeti vissza, abból a szempontból értelmezi a létét. Ezzel szemben az antropocentrikus gondolkodás az emberre vezeti vissza állításait. Ez az újkor sajátja, míg az előzővel jellemezhetjük általában a klasszikus görög filozófiát. A lét antropocentrikus értelmezése jelentkezik Szent Tamásnál, anélkül azonban, hogy a létező és a létet értelmező alany között fennálló ontológiai különbséget megszüntetné.

Metz hívta fel a figyelmünket Aquinói Szent Tamás jellegzetesen újkori „gondolkodási formáira” (Christliche Antropocentrik, München, 1962). Ez utóbbin azt a filozófiai előzményt érti, amely ki nem mondva minden állítás mögött meghúzódik, amelyre mint értelmező principiumra, minden állítás visszavezethető. A gondolkodási forma egészen általánosan eleve megszabja a rálátást a gondolkodás tárgyára. Ez természetesen nem mindig tudatos, és nem is kell mindig tudatosnak lennie. Sőt, leggyakrabban a háttérből irányítja a gondolkodást anélkül, hogy a gondolkodó alany maga mindig tudatában lenne annak, hogy gondolkodása milyen előzményeknek engedelmeskedik. A gondolkodásnak így értelmezett formája ritkán lép elő teljesen tisztán, inkább beburkolódik a tartalmi állítások sorozatába, mint azoknak rendező elve, belső struktúrája. Akkor érthetjük meg leginkább, ha egy-egy korszakalkotó gondolat történeti kibontakozását követjük. Az új tartalmak rendszerint régi külsőben jelennek meg, amely még részben elfedi őket, és akadályozza felismerésüket. Az ember mindig adott történelmi, kulturális és filozófiai szemléleti formákkal kezdi életét, és élete folyamán azokat az előzményeket alakítja, amelyekbe beleszületett. Az is lehet, hogy valami nemzedékeken át természetes volt, de csak akkor válik valóban tudatossá, amikor már kezd kérdésessé válni, amikor új értelmezési horizont alá kerül, ami élesen megvilágítja. Valami hasonló történik a művészetekben is. Greco például a késői Tintoretto peremfiguráinak festői lehetőségét bontakoztatta ki. Plotinosz és Platón viszonya szintén jól érzékelteti, hogyan kerülnek az előzőleg csak vázlatosan felvetett, s abban a rendszerben minden különösebb jelentőség nélküli problémák egy következő gondolatrendszer gyűjtőpontjába. Plotinosz azt hitte, hogy nem tesz mást, mint Platónat értelmezi.

Szent Tamás is azt hangoztatja Arisztotelész-kommentárjaiban, hogy csak a „filozófus” eredeti szándékát adja vissza, de éppen ilyenkor lép túl rajta. Az a gondolkodási forma, amely nála kezd feltűnni, döntően befolyásolta, sőt meghatározta a későbbi európai gondolkodást. Nem is érthetjük meg igazán sem korunkat, sem a kort mozgató eszméket annak a döntő fordulatnak az ismerete nélkül, amely Szent Tamás gondolkodásában vette kezdetét.

Az ókori háttér

Szent Tamás a görög bölcslettel nem találkozott olyan közvetlenül mint az egyházatyák. Már az ókori görög bölcslet környezetében terjedő kereszténységnek is át kellett alakítania az emberről ráhagyományozott képet. Új antropológia

kialakítására volt szükség, annál is inkább, mert ezzel az ókor igazában nem rendelkezett. Az ember képe nagyon elmosódik a kozmikus háttérben. Tapasztalatilag a keresztény ember is ugyanúgy látta a világot, de mégis másképpen viszonyult mind önmagához, mind a világhoz. Mivel a kinyilatkoztatás elsősorban az embert érintette, s rajta keresztül a világot, ezért az értelmezési szempontot szükségképpen felcserélte. Az átalakítást már Szent Tamás előtt elkezdték az egyházatyák, s a középkor sok részletkérdést készen kapott. Az egyházatyák azotiban elsősorban teológusok voltak, Szent Tamás nagy érdeme az új nézőpont módszeres bölcseleti kialakítása.

A görög ember — kinyilatkoztatás hiányában — egyedül értelmére volt utalva a lét értelmezésében. A világ — a létező dolgok összessége — kozmosz, vagyis rend, amelyben az egyedeken a szükségszerűség (*ananké*) uralkodik. Az ember, mint bármikor megismétlődő egyed, mint atom volt a kozmosz polgára (*kozmo-politész*), és végső soron a sorsnak (*heimarmené*) esett áldozatul. A kozmosz — mint a görög gondolkodás minden állítása mögött meghúzódó modell — jelen van minden elgondolásban; az istenekre éppúgy kiterjed, mint az emberekre. Ezért jár tragikus következményekkel, amikor a klasszikus korban Plátón Szókratészben az erényes embert próbálja megfajzolni. Az erényt — éppen a kozmocentrikus gondolkodási forma miatt — nem lehet egyértelműen etikai kategóriának venni. A kiválóság, az erény (*areté*) az, ami elűt az általánostól, ami ki mer válni a közösből, amiért tehát lakolnia kell. Az erény, a kiválóság a rend ellentéte, s ez alatt egy másik, még mélyebb ellentét húzódik meg; a gondolkodás és a lét ellentéte.

A görög szellem meg is próbálta egyesíteni a kettőt, először *Parmenidész*, majd jóval később *Plotinosz*. Az embert és világát is átfogó új szempont keresése jelentkezik nála. Csakhogy az értelmet (*logosz*) legyőzi a természet (*fűzisz*), az egyedit az általános. Az „isteni” világ nála is visszaszívja a belőle kivált egyedeket, a tudatost itt is legyőzi a tudattalan. Az ember kiválása (*eksztázisz*) egyenlő az eredeti, kozmikus természetbe való visszatéréssel (*Enneades* VI. 9, 7). E kísérletek azért végződtek az emberre nézve tragikus eredménnyel, mert a világ rendjét az ember-atom nem lépheti át. Az ember a görög gondolkodásban nem haladhatja meg a természetet, nem léphet túl rajta, hiszen létének alapja és magyarázata a világ. Az ókori kísérletek után, melyek nemcsak a bölcslethez, hanem a klasszikus kor tragédiáiban is jelentkeztek, az embert egyre kevésbé dialektikus és egyre inkább materialista módon fogalmazzák meg. Mintha megszűnt volna a feszültség, és a gondolkodás feladta volna a küzdelmet. A görög szellem fellángolása jelezte ugyan, hogy az emberben van valami többlet az anyaggal szemben, kozmocentrikus szemlélete miatt azonban nem tudta kibontakoztatni. A kozmocentrikus gondolkodási forma nem tette lehetővé az ember szellemiségének igazolását. Bár mindig újra és újra felmerült a kérdés, de egyre kisebb hullámot verve, és minden megoldási kísérlet ezen a kereten belül maradt, nem tudott túllépni ezen az alapon.

A kozmocentrikus gondolkodásból ered a görög szellem másik jellegzetessége: a múltra irányulás. A görögök figyelve a kezdet (*arché*) és a keletkezés (*genezisz*) felé fordul. Nem annyira a jelen vagy a jövő a fontos számukra, hanem a múlt. Az eredet a görög gondolkodás számára egyenlő az eredetiséggel, a hiteles minta, amely mindig a múltban lelhető fel. Ha sikerül ehhez a mintához visszatérni, akkor sikerül a jelent is értelmezni. Nem a jövő építése a cél, hanem a múlt rekonstrukciója.

Mindazt, amit eddig mondtunk nem cáfolja meg a görög gondolkodás antropomorf jellege, ami nem azonos az antropocentrikus gondolkodási formával. Csak annyit jelent a görög gondolkodás antropomorf jellege, hogy tartalmilag minden állítás az emberre vonatkozik. De amikor magyarázott, a tartalmi állításokat rendszerezte, a dolgok értelmét mutatta, akkor mindig a kozmosz volt a rendező szempont. A kozmosz képezte a tartalmi állítások látóhatárát, a szempontot,

amelyben valami egyáltalán érthetőnek, megmagyarázhatónak tűnhetett. A görög gondolkodás tartalmilag emberközpontú volt ugyan, de formáját tekintve kozmocentrikus. Sem az egyedi, sem a személyes lét nem volt megfogalmazható benne, az szinte hiba (*hamartia*) volt. Az emberről alkotott fogalma túl általános volt, mindent a kozmosz zárt, egységes, térbeli képzete tartott fogva. Az idő sem hozhatott szabadulást, mert az is a térképzet függvénye, legfőkébb az eleve megszabott rend körforgása volt. Ez az ismétlődés, tér- és időbeli szimmetria nem adott helyt az ismételhetetlenségnek, az egyedülálló és a maga nemében páratlan személynek.

Éppen ezért, amikor a kereszténység találkozott ezzel a világgéppel, mely végső soron az emberi lét egyszeri, megismételhetetlen, személyes jellegét veszélyeztette, már kezdetben át kellett alakítania; az embert meg kellett szabadítani a kozmikus buroktól. A kereszténység alapvető sruktúrájához tartozik az egyedi, személyes, egyszeri emberi lét találkozása az abszolút, szintén személyes végtelen léttel, Istennel. Jézus Krisztusban történelmileg konkretizálódik az a találkozás, amely soha többé fel nem oldható. A Krisztus-eseményben a lét tökéletes kibontakozása felé nyílik perspektíva, amely nemcsak ráüti bélyegét gondolkodásunkra, hanem át is alakítja azt. A bölceleti kifejtésnek teológiai előzménye van, amely eleve megkívánta a gondolkodás irányának megváltozását.

A keresztény szemlélet bölceleti kifejezése már jóval lassabban ment; ezt már nem kapták meg kinyilatkoztatásban, hanem a kapott kinyilatkoztatást kellett bölceletileg értelmezniük. Nem ment gyorsan, nem is mehetett gyorsan, hiszen ez még ma is állandó feladatot jelent. A kereszténységnek a görög gondolkodással szemben — a bölcelet síkján maradván — egy olyan gondolkodási formát kellett érvényesítenie, amelyben az értelmezés látóhatárát az ember képezi, és amelyben tartalmilag minden istenközpontú; hiszen Isten minden lét forrása, a teremtettségben pedig az ember a legbonyolultabb valóság, amelyért minden más létezik. Az értelmezés horizontja nem a kozmosz, hanem az ember, aki Isten legkiválóbb teremtményeként a teremtettség világ csúcsán áll. A kozmosz tárgyiasága helyére az ember alanyisága került (ami természetesen nem egyenlő sem a szubjektívizmussal, sem a görög megfogalmazású egyediséggel).

Egészen röviden megfogalmazva ezt jelenti az antropológiai értelmezés, és ebben áll a keresztény gondolkodás eredetisége a görög gondolkodással szemben. Bár Szent Tamásnál sem bontakozott ki teljesen, és nem is érvényesült egyformán minden területen, mégis ő az első filozófus, akinél jelentkeznek a görögtől eltűnő új vonások. Ha történelmi keresztmetszetben nézzük a szenttamási rendszert, talán nem is igen tűnnek elő ezek a jellegzetességek. Rögtön előtűnnek azonban, ha történelmi hosszmetsetben, más gondolatrendszerek kapcsolatában nézzük, nemcsak visszafelé, a múlt, hanem előre, a jelen felé. A jelen felé mutató vonások a fontosabbak, mert ezek adják korszakalkotó jellegét.

A szenttamási fordulat

Szent Tamásnál abban áll az „új”, hogy gondolkodását az emberi létre irányítja. A létértelmezésben az ember szabadsága, felelőssége, alanyisága az a principium, ami összeköti a modern nyugat-európai gondolkodással. Szent Tamás gondolkodásának középpontjában az ember áll, ebből a szempontból értelmezi és magyarázza a létet. A gondolkodás emberközpontúsága azonban nem a lét emberközpontúságát jelenti, hanem csak azt, hogy az emberi értelmezés számára minden az emberi szellem látóhatára alatt jelentkezik. Ez a formális emberközpontúság nem zárja ki a tartalmi istenközpontúságot, sőt éppen az emberre irányuló gondolkodás teszi nyilvánvalóvá a lét transzcendenciáját. Ebben a gondolkodási formában az emberi lét emelkedik horizontként a létező dolgok fölé; az emberi lét nem „lefelé” nyitott, hanem „felfelé”; az isteni — időben a jövő — felé. Az ember öröklétre van szánva és nem arra, hogy névtelenül olvadjon be

a világ rendjébe. Szent Tamás itt lép át a teológia területére és innen is veszi azokat az előzményeket, amelyek megszabják gondolkodása irányát és tájékozódását. Ezért részesíti az emberi létet előnybe a tárgyi, dologi létképzetel szemben, mert az ember nem a világból értelmezhető, hanem sokkal inkább a világ értelmezhető az emberből. Az ember nem kevesebb, hanem több mint a világ.

A szellemi lélek az a feltétel, amely lehetővé teszi, hogy az ember — mikrokozmoszként — a világ fölé emelkedjék. A szellemi lélek birtokában válik az ember természete olyanná, hogy magába foglalhatja az egész valóságot (*Sent.* 2; 1, 3). Általa lesz az ember teljesség, „totu, ens” (*De anima.* III.). Ez korántsem volt így a görög bölcséletben. A statikus, leíró filozófiai rendszerekben az emberi lélek átmeneti, időlegesen konkretizálódó valóság. A dinamikus rendszerekben is messze van attól, hogy mindent magába foglaljon, hiszen mozgását, feszültségét a hiánytól kapja.

Ugyanazokat a fogalmakat használja mindkét gondolkodás. Mégis mást jelent a lét, egység, szubsztancia, világ a görögöknél és mást Szent Tamásnál.

Szent Tamás szerint a létező annál inkább a létben van, minél inkább magánál van. Magánál való léte magában foglalja a másnál való létét is. A magánál való létet, az önmagában való visszatérést már *Plotinosz* is ismer-te, de nála a létező viszonya önmagához, „visszahajlása” (*anakamptein*) egyenlő az isteni-kozmosz természetbe való visszatéréssel. Szent Tamásnál: „valaminek saját lényegéhez visszatérni semmi mást nem jelent, mint hogy a dolog önmagában áll fenn,” (*De ver.* 2; 2). Ez éppen a fordítottja a régi felfogásnak, amelyben a konkrét létezés jelentette az elidegenülést, és a „visszatérés” az egyedi lét megszűnése volt. Szent Tamás eleve alanyian gondolta el a létet. Ezért van az inkább magánál akkor, amikor másnál van; inkább megtartja lényegét akkor, amikor törekszik, akar, szeret, mint akkor, amikor csak van (*Sent.* 1; 15, 5). Az alanyi létet önmagából való kilépése nem morzsolja fel, nem lényegtelenségét leplezi le, nem oszlatja fel, hanem gazdagítja és fejleszti.

A kozmocentrikus gondolkodási formában az értelmező a megértendő léttel „szemben”, rajta „kívül” vagy „felette” áll. A lét a létezésben nem a kibontakozás felé, hanem a lebomlás felé halad (*evolucio helyett inkább devolucio*). Az antropocentrikus gondolkodási formában viszont a lét az ember létében mutatkozik meg legvilágosabban; az emberi lét onto-logikus; a természet (*fűzisz*) és az értelem (*logosz*) egysége, a világ létének mintája. Ennek a létértelmezésnek köszönhető a későbbi európai fejlődés is; a környezet megszervezése (*városiasság*), a természet humanizálása és meghódítása e gondolatmodell alapján válik lehetségessé. Ez az új értelmezés a létnek szociális jelleget is tudott adni anélkül, hogy sokféleségét, az egyedi lét önállóságát megszüntette volna. A görög gondolkodás állandó választás előtt állt; vagy egyedi lét minden szilárd rend nélkül (*szubjektivizmus, anarchia*), vagy egységes rend az egyedi lét feladása árán. Még a legjobban kiépített rendszerek is e választás előtt álltak a végső kérdések megoldásánál.

A görögök számára a dologi képzetből eredő individualitás sémája az atom volt. Az egyénre jellemző, az „idiosz” nemcsak a sajátosat, hanem a furcsát, az elhanyagoltat is jelentette. Ezt a sajátosat, a tudatlanságot és faragatlanságot (*idiotész*) vetette le a görög ember a közösségi életben; az iskolában ettől szabadította meg a nevelés (*paideia*). A görög az általánost, a közöst tartotta eredetinek, követendő mintának. Szent Tamás ezzel szemben azt vallja, hogy a természet legalapvetőbb törekvései az egyedek (*S. Th. I—I; 98*). Az individualitás a szabadságban valósul meg, az érinthetetlen és kényszeríthetetlen egyéni lelkiismeretben, amelyet — még ha téves is — követnünk kell. A szabadság gyökere az értelem, a tudatos és reflektált cselekvés alapja. Az értelem és az akarat — bár különböznek egymástól — mégsem választhatók szét teljesen, hiszen céljuk: az igaz és a jó felcserélhető. Az emberben az értelem az a jó, melynek követésében megvalósul az akarat szabadsága (*De ver.* 25; 2). Szent Tamás — az ókori

felfogással szemben — a természet egész rendjében a személyt tartja a legtökéletesebb létezőnek.

A szubsztancia arisztotelészi megfogalmazását is át kellett alakítania Szent Tamásnak ahhoz, hogy a teológiai antropológiában alkalmazható legyen. Arisztotelész szubsztancia fogalma (az „*uszia*”) inkább logikai és nem ontológiai jellegű, közömbös az emberi léttel, de még a konkrét fennállással (*hükarxisz*) szemben is. Ez a szubsztancia fogalom, amely inkább csak lehetőség, az általánost részé-síti előnyben. A szubsztancia inkább elszenvedi fennállását, mintsem valójában maga létezne. Jellemző, hogy Arisztotelésznek a személyes létre még szava sem volt, hiszen a személyt jelző „*hüposztazisz*” és „*proszópon*” kifejezéseket a kereszténység honosította meg a filozófiában. Szent Tamás gondolkodása az emberi lényegét nem kívülről, nem az általános felől közelíti meg, hanem az egyedi lét bensőségessége, eredetisége, önállósága oldaláról (*De malo* 7; 7).

A világot Szent Tamás emberi szellemmel átitatva látja: az ember igazában a világon át jut el önmagához (*reditio completa*). Ez a teljes visszatérés — a görögöknél — feloldódás a világban. Platón a *Timaisz*-ban azért vázolja fel a világot, hogy érthetővé tegye az emberi természetet. Minél messzebb megy azonban a kozmikus vonatkozások ábrázolásában, annál jobban eltávolodik az embertől; az ember körvonalai egyre jobban elmosódnak. A görögöknél az ember a kozmosz mellékterméke, Szent Tamásnál azonban a világ eleve az ember környezetéül szánt valóság, tehát a világ az ember emberen-kívüli léte és nem az a hely, ahol önmagából kilépve feloldódik. A világ feltétel, amely lehetővé teszi, hogy az ember önmaga fölé emelkedjék. Az emberi létnek ebből az eksztatikus jellegéből kap értelmet a világ léte (*Contra Gentes* 3, 22). Bár Szent Tamás szó szerint átveszi az arisztotelészi meghatározást, hogy a lélek a test egyetlen szubsztanciális formája, mégis mély szakadék választja el Arisztotelész felfogásától, aki a lelket mint a kozmosz részét alkotó test aktusát gondolja el.

Az antropológiai fordulat

E néhány szempont azt is megvilágítja, hogy a kereszténység nemcsak átvette, hanem át is alakította a görög gondolkodás elemeit. A keresztény bölcsélet nem tekinthető egyszerűen a teológia „szolgálójának”, mert nemcsak alkalmazta, hanem tovább is fejlesztette a görög filozófia elemeit. Szent Tamás tehát sokkal több, mint Arisztotelész követője, szemléletmódja nem a görög filozófiából ered, végérvényesen felcserélte a nézőpontot; nem az általános oldaláról nézi az egyedit, hanem megfordítva. Arisztotelész rendszere minden tekintetben zárt rendszer volt, s ezt Szent Tamás úgy vette át, hogy a rendszer szerkezeti elemeit meghagyta, de magát a rendszert megnyitotta. Az újkori filozófia a két gondolkodási forma különbségét továbbfejleszti. Természetesen nem állíthatjuk Szent Tamásról, hogy az egzisztencia filozófusa; bár őt is érdekli a konkrét létező. Nem feledkezik meg azonban a létről, a lét maga érdekli és szabja meg gondolkodásának irányát, de nem ebből indul ki, hanem ide akar eljutni. Ez a törekvése is az újkor felé mutat.

A reneszánsz humanizmus érdemtelenül feledtette el egy időre Szent Tamás bölcséletének ezeket a vonásait. Pedig az újkori gondolkodás ezt a szubjektivitást fejlesztette tovább, s ez vezetett az ember önállóságának a kialakulásához, a filozófiának a teológiától való függetlenedéséhez. És a teológia gyámkodása alól fel szabadult újkori filozófia — akár tudja, akár nem — a Szent Tamás bölcsellete által felvázolt létértelmezés keretein belül mozog. Természetesen nem arról van szó, hogy minden, ami Szent Tamás után következett, tőle is származott, hanem csak arról, hogy azok a döntő vonások, amelyek a későbbi gondolkodást jellemzik, nála tűnnek fel először. A végső fokon ennek az antropocentrikus szemléletnek köszönhető a transzcendentális módszer is, amelynek hatékonyságát olyan nevek fémjelzik, mint *Maréchal*, *Max Müller*, *Karl Rahner*.

A MAGYAR KATOLIKUS PAPSÁG A SZABADSÁGHARCBA

Az 1848—49-es polgári forradalom és nemzeti szabadságharc küzdelmeiből a magyar katolikus papság is hőiesen kivette részét, ez azonban nem ment át a köztudatba, mert aránylag kevés munka foglalkozik a témával; amelyik pedig tárgyalja, az vagy általánosságban mozog, vagy — ha nem is szándékosan — túl kicsire méretezi a katolikus egyház szerepét, és a szabadságharcban aktíve részt vevő papok számát. Ezért szeretném, amennyire a rendelkezésre álló források lehetővé teszik, néhány számadat tükrében bemutatni a magyar klérus reális szerepét.

Adataimat elsősorban a *Primási Levéltár* Scitovszky aktáinak még nem publikált egyik, a „Categoria 21, 1417-es csomó” jelzettel ellátott ügyiratgyűjteményéből merítem. Az itt található iratok tartalmazzák többek közt azokat a püspöki és rendfőnöki jelentéseket, melyeket az ordináriusok Scitovszky primás által 1850. március 7-én kibocsátott rendeletére beküldöttek. Ebben a primás a következő kérdésekre kért feleletet:

Alattvalóik közt voltak-e olyanok, akik a lázadók közt fegyvert fogva a háborúban meghaltak, vagy elfogták és ítélethozatal után kivégezték őket, és kik voltak ezek?

Papjaik közül kik azok, akik a lázadók táborát követve még nem tértek vissza és hol rejtőznek?

Ezek közül kik ellen foganatosítottak katonai bírósági eljárást, kik azok, akiket már elítéltek, ítélettel börtönbe zártak, és mennyi időre szól az ítélet?

Kiket sorozták be a császári hadseregbe és ezek jelenleg hol tartózkodnak?

A kérdésekre az ordináriusok pár héten belül válaszoltak, a rendelkezésükre álló tényeket, adatokat lelkiismeretesen felsorolva.

Másik levéltári forrásom az 1848—49-es hadügyminisztérium hadlelkészi osztályának eddig még fel nem dolgozott anyaga (*Országos Levéltár*: H. 86. 1. csomó).

Elsősorban ezek alapján — de a témával foglalkozó más munkákn is — három tényre mutatok rá:

1. a magyar katolikus papság viszonylagosan nagyarányú részvételére a fegyveres harcokban;

2. a szabadságharc eddig még ismeretlen papi vértanú hőseire; és a szabadságharc ideológiai támogatásának még eléggé fel nem becsült jelentőségére.

Fegyverrel és kereszttel a szabadságért

Köztudomású, hogy az egyházjog megtiltja papjainak a fegyver viselését, a fegyveres harcokban való részvételt, és aki ilyesmibe keveredve embert öl vagy megsebesít, egyházi büntetésben részesül. Ez a törvény sok papot visszariasztott attól, hogy fegyvert ragadjon. De sok klerikus szívében nagyobb volt a hazafias lelkesedés, mint a törvények visszatartó ereje. Sokan pedig úgy érezték, ez az előírás nem kötelezi őket, mert jogos önvédelemről van szó. A szabadságharc egyházi résztvevőivel foglalkozó művek név szerint legfeljebb 20—30 fegyvert forgató papot említenek meg. A rendelkezésünkre álló adatok szerint azonban legalább négyszer annyiról, biztosan 110-ről, 58 világi és 52 szerzetes papról lehet kimutatni, hogy fegyverrel kezében küzdött a nemzet jogaiért. A szerzetesrendek közül a legtöbb katona a piaristák és a ferencesek közül került ki. 23 piarista tanár és 21 ferences atya lett katona. Az egyházmegyéik közül a legforradalmibb az erdélyi,

a kalocsai és a csanádi volt. A kalocsai egyházmegyből 12, a csanádiból 9, az erdélyiből 6 felszentelt papról tudtam személy szerint megállapítani, hogy fegyvert fogott. Erdélyben azonban jóval nagyobb lehetett a katonáskodó papok száma. Ez tűnik ki *Szentkatolnaki Bakk Endre* tanulmányából, melyet 1902-ben tett közzé, tehát akkor, amikor még sok szem- és fültanú élt. Az *erdélyi r. kath. világi és szerzetespapság az 1848—49-iki szabadságharc alatt* című tanulmányában a 10. lapon a következőket olvashatjuk: „A pap, aki öl a háborúban, suspensus, a klerikus irregularis. Hogy ettől megszabaduljon, dispensatio kell! Ilyen dispensatiót, mint egyesek állítják, Erdélyből mintegy 150-en kellett, hogy kérjenek.” Ha ennek a számnak csak a felét fogadjuk is el, akkor 179 felszentelt papról állíthatjuk, hogy fegyverrel védte hazáját. Ez a szám, ha figyelembe vesszük a fegyverforgatás egyházi tilalmát, továbbá azt a nemcsak egyházi, de hazafias kötelességet is, mely a lelkipásztort arra kötelezte, hogy erkölcsi támaszként hívei mellett maradjon, viszonylag jelentősnek mondható.

A fegyvert forgató klerikusok száma még jobban megnövekszik, ha a papságra készülő kispapok szerepét vesszük szemügyre. Ezzel kapcsolatban azonban nemhogy pontos, de még megközelítő számadat sem áll rendelkezésünkre. Pár kivételt leszámítva, becslésekre kell szorítkoznunk. Becsléseinket a következő tényekre alapozhatjuk: *Ambruss József A paphonvédek albuma* című könyvében a 102-ik lapon írja: „A temesvári papnöveldeből az összes kispap, szám szerint 64 belépett a magyar hadseregbe.” *Szentkatolnaki Bakk Endre* a már említett tanulmányában pedig (8. lap): „Az erdélyi papnöveldek közül azonnal a nagyobbik része hol nemzetőr, hol honvéd lett és a mozgalom terére lépett.”

Ezek az utalások arra mutatnak, hogy a papnöveldek jelentős része lelkesen sietett a magyar szabadságharc védelmére. Ha pedig még azt is figyelembe vesszük, hogy a magyar kormány rendeletileg kötelezte a kispapokat, hogy vonuljanak be katonának, akkor nem túlzott az a becslés, amely szerint a kispapoknak legalább egyharmada eleget tett a magyar kormány parancsának.

Az 1842—43-as *Universalis Schematismus Ecclesiasticus* adatai szerint körülbelül 1000 volt azoknak a kispapoknak a száma, akik a szabadságharcban komolyabb szerepet betöltő egyházmegyéknek voltak tagjai. Ha a fegyverrel harcoló egyházmegyes kispapokhoz hozzávesszük a szerzetesrendek körülbelül 65 kispap honvédjét, akkor legalább 400-ra becsülhetjük a katonai szolgálatra bevonult kispapok számát. Ezeknek az adatoknak birtokában érthető, hogy a nagyszombati vikáriatusban a nagyarányú jelentkezés miatt az érseki helynök kérte papjait, hogy tartózkodjanak a katonai belépéstől, mert különben kerületük pap nélkül marad.

A haza fegyveres védelmét támogatta a tábori lelkész is, aki a csaták előtt lelkesített, a sebesülteket, haldoklókat a vallás vigaszával látta el, és ha kellett, a keresztet magasba emelve az első sorban vezette rohamra a sereget. A hadügyminisztérium hadlelkési osztályának 1849 júniusi kimutatása 63 tábori lelkészt tartott nyilván. Ebből 52 volt katolikus. A kimutatás megjegyzi, hogy csak azoknak a nevét sorolja föl, akikről a hadlelkési osztálynak hivatalos tudomása van (*Orsz. Levéltár: H. 86. 1. csomó.*). Sok pap csak a szabadságharc egyes szakaszaiban működött tábori lelkészként. Utána vagy honvéd lett, vagy visszament előbbi lelkési állomáshelyére. Ezeknek a nevét nem hozza a hivatalos kimutatás. De azoknak a nevét sem, akiket nem a hadügyminisztérium hadlelkési osztályának vezetője nevezett ki, hanem valamelyik tábornok, aki az ország távolabbi vidékén irányította a hadműveleteket, és a lelkési kinevezést nem jelentette be a hadlelkési osztálynak. Ezért a hivatalos kimutatásból hiányzik 21 világi és 16 szerzetes papnak a neve. Tehát nem 52, hanem 89 katolikus pap működött tábori lelkészként a függetlenségi harc folyamán. Ebből 66 volt világi, 23 pedig szerzetes pap. A győzelmes áprilisi hadjárat után tömegesen nyújtották be kérvényeiket a magyar papok, hogy tábori lelkési kinevezést nyerjenek. A hadügyminisztérium iratai 17 kérvényező pap nevét említik meg, akiket mind azzal az indoklással uta-

sítottak vissza, hogy kérésük nem teljesíthető, mert a tábori lelkészi állások már be vannak töltve. Ha ezeket is a tábori lelkészek kategóriájába soroljuk, akkor név szerint kimutathatóan 106 katolikus tábori lelkésről van tudomásunk.

A szabadságharc papi vértanúi

A papi vértanúkat három csoportba oszthatjuk. Az egyik a csatatéren hősi halált halt papok, a másik az ellenség által kivégzett lelkészek csoportja. A harmadik kategóriába azokat sorolhatjuk, akik honvédként, lelkészként vagy rabként kórházban, börtönben vagy menekülés közben áldozták föl életüket a hazáért.

Répássy Flóris premontrei paptanárnak és *Hoky István* rozsnyói egyházmegyes liceumi tanárnak hősi haláláról megemlékeznek a szabadságharcra foglalkozó tanulmányok. Több munkában olvashatunk *Bacsinszky Mihály*, *Fodor Nándor*, *Opriss János* görög katolikus kispapok, továbbá *Kralényi Albert* és *Sziráki Medárd* ferences teológusok hősi haláláról. Az ordináriusi jelentésekből *Répássy* és *Hoky* halálán kívül még egy szerzetesnek, *Schmiedt Domonkos* irgalmasrendi testvérnek haláláról szerezhetünk tudomást. *Bartha Márton* erdélyi III. éves teológus Szászsebes melletti hősi haláláról pedig Szentkatolnaki *Bakk Endre* tesz említést a már idézett cikkében. E 9 hősi halott azonban valószínűleg csak egy része a csatában elhunyt papoknak, elsősorban papnövendékeknek. A kispapok nevét nem tartották annyira számon, mint a felszenteltékét. A honvédség soraiban is civil emberként szerepeltek. Jogos tehát a feltevés, hogy több kispap ismeretlenül pihen valamelyik jeltelen tömegsírban.

A szabadságharc papi vértanúi közé kell sorolnunk azt a 8 lelkészt is, akiket az ellenség kivégeztetett vagy ítélet nélkül megölt. Az osztrák vészbíróság által halálraítélte és kivégzett *Gasparich Kilit* ferences, *Mansbarth Antal*, *Streith Miklós* székesfehérvári egyházmegyes, *Gonzeczky János* szatmári egyházmegyes és *Mészáros Dániel* esztergomi egyházmegyes papok neve általában közismert. Több szerző egymástól átvéve említi meg *Jellasics* állítólagos Zala megyei kegyetlenkedését. *Jellasics* a rédicsi plébánost megcsonkíttatta, a letenyei és szemenyei papokat pedig agyonkínóztatta. Ez az állítás azonban nem felel meg a valóságnak. *Tuboly Péter* rédicsi plébánosnak, mint a helyi feljegyzésekből megállapítható, nem történt baja. *Letenyén* 1848-ban *Balogh Péter* volt a plébános és *Ágoston József* a káplán. Ha agyonkínóztatta volna valamelyiküket is *Jellasics*, a későbbi schematismusokból hiányoznának a nevük. *Málics Ferenc* szemenyei plébánossal együtt azonban nemcsak az élők, de az aktív plébánosok közt szerepelnek a szabadságharc leverése utáni schematismusokban.

A szombathelyi ordinárius egyáltalán nem tesz említést ezekről az állítólagos kegyetlenkedésekről. Hasonlóan nem hozza *Novák Mihály* sem *Zala vármegye az 1848–49. évi szabadságharcban* című tanulmányában. Csak azt írja, hogy a környékbeli papság elmenekült. *Gasparich Kili* ferences atya járt le a rátkai hegyről időnként misézni a pap nélküli községekbe. Legtöbbször *Letenyén* mondott szentmisét. Dél-Zalában tehát egy papot sem ölt meg az ellenség. Erdélyben azonban három papi életet is kioltottak a nemzetiségek közti küzdelemnek. *P. Szabó Sámuel* alvinci ferences házfőnök a város lakóinak kérésére *Rácz Sámuel* nyug. császári lovaskapitánnyal és katonai kísérettel a gyulafehérvári császári katonaság parancsnokához indult 1848. október 21-én, hogy segítséget kérjen a fenyegető román támadás ellen. Útközben, *Váralja Maros* menti községben a román felkelők megtámadták őket. A házfőnököt és a kapitányt megölték. Hasonlóan tragikus *P. Kopasz Patricius* sárpataki ferences adminisztrátor és *P. Bartos Anaklét* ferences lelkész esete is. Mindkettőt 1848 őszén ölték meg a román felkelők.

A szabadságharc papi vértanúinak harmadik csoportjába azok tartoznak, akik a szabadságért folytatott küzdelem során kórházban vagy menekülés közben, illetve a hazafias tevékenységük miatt elszenvedett fogságban fejezték be földi

pályafutásukat. Fogságban halt meg Szekeres György kalocsai, Csóka Sándor esztergomi és Újvári József pécsi egyházmegyes plébános. Esetüket *Hermann Egyed* *A magyar katolikus papság az osztrák katonai diktatúra és az abszolutizmus idején* című igen alapos munkájában elmondja. Ugyancsak felsorolja a Kosuth-proklamációk és dollárjegyek terjesztéséért 1854-ben elfogott nyolc minorita ferences meghurcoltatását. Ezek közül hárman: Kosztka Libor házfőnök-plébános, Zetykó Kelemen és Csüdör Tamás gimnáziumi tanár részben a pesti, részben a bécsi katonai börtönben halt meg. Nagy Emil ferences kispapról, aki a szőnyi sáncok bevételekor kapott sebeibe halt bele a komáromi kórházban, *Ambruss József* emlékezik meg *Paphonvédek albuma* című könyvében. Kevésbé ismert a kiváló piarista tanár, *Hanák János* halála. Hanák a szőregi vesztes csata után menekülés közben kolerában halt meg Kricsova községben. Két lelkésznek a nevét csak a Scitovszky akták említik meg. Bosgay Lajos veszprémi egyházmegyes tábori lelkész Komáromban ragályos betegségben hunyt el, Eismann Miklós erdélyi egyházmegyes tábori lelkész pedig a zsidói felhőmlás alkalmával, mikor Kazinczy tábornok az oroszok előtt letette a fegyvert, kolerában halt meg. Ezek szerint 10 lelkész, illetve kispap áldozta életét a hazáért börtönben, kórházban, vagy menekülés közben. Összesen pedig 27 pap adta életét a magyar szabadságért. Ehhez a 27 klerikushoz azonban hozzászámíthatjuk azt a 16 lelkészt is, akit az osztrák vérbíróság először halálra ítélt, majd hetek vagy hónapok múlva a halálos ítéletet hosszabb-rövidebb ideig tartó fogságra változtatta. Hozzászámíthatjuk, mert ők is átérték a halálfélelem borzalmait.

A szabadságharc ideológiai támogatása

A fegyveres harc és életáldozat mellett nem kevésbé jelentős az a szerep, melyet a katolikus papság a függetlenségi harc szellemi, erkölcsi támogatásában betöltött.

A magyar püspökök közül többen, különösen *Bémer László* nagyváradai és *Rudnyánszky József* besztercebányai püspök, hősiessen helytálltak. Főpásztoraink szerepéről aránylag már sokat írtak. Az alsópapság magatartásáról azonban már kevesebb szó esett. Ezért erről bővebben kell beszélnünk. Akadt sok olyan egyházi férfi, akit a függetlenségi harc idején a magyar hatóságok meghurcoltak, hazafiatlansággal gyanúsítottak. Ezek közül bizonyára voltak többen, akik az osztrákokhoz húztak, különösen az idegen nemzetiségűek közül. De hogy a látszólag hazafiatlan papok többsége félreértés vagy kényszerhelyzet áldozata lett, ezt elfogadhatjuk, ha szem előtt tartjuk a papbarátnak egyáltalán nem mondható, radikális *Madarász József* megállapítását: „Alig volt két tűz közé szorítva annyira bárki is, mint a lelkészek és a tisztviselők. Néha ellentétes rendeleteket kellett volna teljesíteniük, pedig jó hazafiak voltak” (*Hermann*: i. m. 20.). Ilyen helyzetben, amikor egyik nap vagy egyik órában a magyar fél, a következő órában az osztrák kényszerítette a papot saját kiáltványának felolvasására, saját parancsának betartására, amikor talán ugyanaznap kellett megvendégelnie az osztrák, majd a magyar tiszteket, sokszor szinte lehetetlen volt úgy viselkednie a papnak, hogy elkerülhesse a hazafiatlanság gyanúját. A magyar papság nagy része azonban ebben a helyzetben is megállta a helyét, és magatartásával, szavával felbecsülhetetlen szolgálatot tett a haza ügyének. Ennek az ideológiai támogatásnak nagyságát különösen két tényből mérhetjük le: a szabadságharc erkölcsi támogatásáért elítéltek nagy számából, továbbá a papságnak a végveszélyben megmutatkozó magatartásából.

Hermann Egyed már többször idézett művében 229-re teszi az eljárás alá vont, meghurcolt papok számát. Jogosan jegyzi meg: „Csak végig kell néznünk a vádiratok egyszínű, szinte szürke során: egy-két fegyverforgatástól eltekintve, mást mint proklamációk kihirdetését, *Te Deum* tartását, könyörgő körmenetek veze-

tését, jóformán keresve sem találunk bennük.” (I. m. 81.). Ezzel a megállapítással egyetérthetünk. De a megadott számot jelentős mértékben fel kell emelnünk. A Scitovszky akták 1417-es ügyiratcsomója, Gál István piarista tanár, Szentkatolnaki Bakk Endre cikkei s egyéb, kéziratban lévő tanulmányok alapján legalább 300-ra kell becsülnünk az egyházi vagy világi eljárás alá vont felszentelt papok számát. Az említett forrásokban, illetve tanulmányokban mintegy 70 olyan papnak a neve és esete szerepel, akikről és amelyekről Hermann Egyed nem tesz említést. Jellemző, hogy a meghurcolt papok negyede két egyházmegyéből, a csanádiból és az erdélyiből került ki. Ez a háromszázas szám azonban még korántsem meríti ki a magyar ügyet aktíve támogató lelkészek teljes létszámát. Sok-sok adat rejtőzik még a plébániák, a rendházak házi krónikájában és a levéltárak aktáiban. Talán néhány százszal még több lenne a meghurcolt papok száma, ha három tényező nem sietett volna segítségükre.

Az egyik: aránylag kevés áruló, feljelentő akadt, aki feladta papját. A színtiszta magyarlakta falukban, ha csak a lelkészek nem volt személyes ellensége, ritkán történt bántódása. A másik: az egyházi előljárók mindent megtettek, hogy alattvalóikat kimentették, illetve elhallgassák azoknak a „vétségeit”, akiknek hazafias magatartása még nem jutott a hatóságok tudomására. A harmadik: az osztórák tábornokok közt is akadtak jóindulatúak, akik a tőlük tehető legnagyobb tapintattal kezelték a kompromittált papok ügyét. Ezek közül a legismertebb a temesvári katonai kormányzónak, *Meyerhoffer* tábornoknak a magatartása. Fábry Zoltán csanádi káptalani helynöknek azt ajánlotta, hogy a veszélyben forgó papokat igyekezzék minél előbb egyházi bíróság elé idézni. Az aránylag enyhe egyházi ítélet aztán sok papot megmentett a börtöntől.

A magyar papság erkölcsi támogatása különösen a végveszély idején mutatkozott meg. Ilyen végveszély fenyegette a magyarságot 1848 decemberében, amikor megindult az ellenség koncentrált támadása. Görgey visszavonulása következtében Windischgrätz előtt nyitva állt az út a magyar főváros felé. Ekkor írta a nagy bencés költő *Czuczor Gergely Riadó* című költeményét, mely 1848. december 21-én jelent meg a Bajza szerkesztette *Kossuth Hírlapja*-ban. Az ellenállásra buzdító költeményre a tömeg azonnal felfigyelt. Külön lapokra nyomtatták, másolták, kézről-kézre adták, refrénje átment a köztudatba, mint a Nemzeti dalé. Legfőbb jelentősége és hatásának titka, hogy akkor tűzelt ellenállásra, amikor a nemzetnek erre a legnagyobb szüksége volt. Ezekben a kritikus időkben, amikor a kormány kénytelen volt áttenni a székhelyét Debrecenbe, a magyar papság nem menekült, hanem a helyén maradván a végsőkig való kitartásra buzdította híveit. Amikor pedig 1849 nyarán a legvégső katasztrófa fenyegette a magyarságot, a papság szavára újabb ezrek és ezrek siettek a haza védelmére. Erre találunk bizonyítékot például *Novák Mihály* már idézett tanulmányában: „A Zala megyei népfölkelők nagy csapatokban mentek Kanizsa és Letenye felé. A nagyobb falvak és plébániák népfölkelőit papjaik vezették. Nagyrészt Kanizsán gyülekeztek, de kiderült, hogy nincs elegendő fegyverük, lőszerük, ágyújuk. Úgy szólván fegyvertelenek. Fegyver hiányában a nagyszerűen induló mozgalom felbomlott. Az ezer és ezer, papjai által harcra tűzelt magyar paraszt kénytelen volt hazamenni” (201. lap).

A magyar papság tehát megtette a tőle telhetőt. Fegyvert, lőszert gyártani, úgymint önteni, katonai kiképzést adni már nem tudott, a katasztrófát meg nem állíthatta. De amit tett, arra mindig büszke lehet. Hazaszeretét legbeszédesebben a számok igazolják. Legalább hatszáz pap és papjelölt fegyverrel a kezében védte a magyar szabadságot. Mintegy száz tábori lelkész kereszttel, szavával, bátorságával lelkesítette a honvédeket. Majdnem ötvenen életüket áldozták hazájukért. Legalább háromszázat pedig meghurcoltak a magyar ügy erkölcsi támogatásáért. Ezer körül mozog tehát azoknak a klerikusoknak a száma, akikről megállapítható, hogy minden erejükkel a magyar haladásért küzdöttek.

TÚZ TAMÁS VERSEI

CIRKUSZI MAGÁNY

Képtelen vagy megáldani lemorzsolgt gerincemet,
elaprózott éveimet, eltompult érverésemet?
Hiába állok itt a fűrészporon,
szidalomban és füttykoncertben.
Szaltómortálém nem sikerült,
lótágasom bolond egekbe vitt.
Pedig trikómon neved csillaga ásit
s veled sodródom
soha nem érzett zuhatagokba.
Mi vagyok én?
Légtornász, lovászyerek?
Egy néző furcsán a vesémbé nevet.

ITTAS ÉBERSÉG

Kivételesen nem dalolt.
Az úrnasír felett állt.
A sípláda jajára mind
megremegtek a deszkák.
Mesterséges hangulat volt.
Himbálózott a vert ág.

Gátlástalanul lángra gyúlt
az elhervadt aranykor.
Gnómok ugrottak sorra ki
a girhes vén halakból.
Földézték, siratgatták,
hogy mi volt ekkor-akkor.

Mi történt Attikában is,
mi csattant ki a sziklán,
mikor a csúcsra fölhajolt
az édes századik lány,
mikor lehullt a mélybe mind,
ki csenevész, ki hitvány.

Világéletében se volt
olyan boldog és részeg,
mint ma, amikor szürcsöli
a szekfűszál-zenéket
s talán először hallja meg
a részben az egészet.

SÍPPAL, DOBBAL

Eljött a gyerekjátékok ideje.
Nincs más szérum a besavanyodásra.
Al-orrot kell ragasztani,
fennhéjázó bajuszt, szakállt.
Mondjuk, te vagy az öreg király,
én meg a fuvaláslány.
Kicsit elhajasodtál,
azért rozmárnak néznék inkább.
Most ez a póz, aztán egy másik.
De jönnek máris a pártütők.
Vajon mit csinálsz most, vén puhány?
Van még egy miatyánknyi időd.
Ha akarsz, elsomfordálhatsz.
De akkor nem játszom többet veled.

KÁLMÁNY LAJOS EMLÉKEZETE

Ötven éve, 1919 decemberében halt meg Kálmány Lajos Csanád-egyházmegyei paptudós, Móra Ferenc szerint a legnagyobb magyar etnográfus.

Móra Ferenc rövid nekrológban emlékezett meg haláláról: „Pár heti könnyű betegeskedés után csöndesen átszenderült a másvilágra az öreg pap, akinek a szemét nem fogta le senki, mert nem volt senkije. Még csak takarítót sem tartott, mert az ő lakása valószínű nem volt takarítva, attól a naptól kezdve, hogy beleköltözött. Egy kis iskolásgyermek találta meg vackán, akitől rossz irkákat szokott venni, kéziratpapírnak. Több napos halott lehetett már akkor, patkányokat rezzentett el az arcáról az ajtónyitás.”

Ki volt ez a furcsa sorsú pap, akinek ilyen különleges, ilyen elhagyatott halála volt, a szegedi híres alsóvárosi templomtól pár méterre? Kérdésünkre a Kislexikon ezt írja: „Kálmány Lajos (1852—1919) néprajzkutató, a magyarországi népköltészet és néphit gyűjtője.” Mi még tegyük hozzá, Csanád-egyházmegyei pap, és Móra Ferenc szerint a legnagyobb magyar folklórista.

A Szeged felsővárosi plébánia anyakönyve szerint Kálmány Lajos 1852. május 3-án született, Kálmán Ferenc és Omachel Rozália gyermekeként. Keresztszülei Klivinyi Pál és Németh Rozália. A keresztmama Szeged felsőváros híres ivójának gazdasszonya: Klivinyi Rozi. Az anyakönyvben Kálmán név szerepel, a Kálmány nevet már ő maga választotta írói nevének, mint vérbeli néprajzos, a népi kiejtés szerint. A Kálmán család régi szegedi tímár család volt, Kálmány Lajos apja is ezt a mesterséget folytatta, sőt maga Kálmány Lajos is kitanulta.

Az elemi iskola elvégzése után 1862 őszén a mai fogadalmi templom helyén állt piarista gimnázium növendéke lett. Nem mondhatni, hogy kiváló tanuló lett volna. Már az első osztályban több tantárgyból megbukott, se szorgalma, se magatartása nem volt a legkiválóbb. Ezek a tények már bevezetik Kálmány Lajos rendkívüli és különleges életútját. De amellett, hogy ilyen rossz tanuló volt, nyilván hatott rá — ha másként nem, megfogalmazás nélkül és tudat alatt — a szegedi piarista atyák Dugonics András emlékére épült hagyománytisztelő szelleme. Féltve őrizték Dugonics városszeretét és népkultuszát. Ezek lehettek azok a legmélyebb gyökerek, melyek később olyan erősen kifejlődtek Kálmány Lajos munkásságában. Nem volt nagy kárára, hogy az első osztályt meg kellett ismételnie, mert hiszen akkor lett osztálytársa és jó barátja Löw Immánuel, a későbbi híres szegedi rabbi. A katolikus és a zsidó fiú barátsága nyilván mindkettőre hatással volt, legalábbis Kálmány Lajosnál ez jól lemérhető, már az új iskolai eredményeken, de későbbi, korát meghaladó ökumenikus gondolkodásán is.

Az a föltételezés, hogy nem szívesen, csupán anyja kívánságára ment volna papnak, nehezen igazolható, hiszen egész életében — ha furcsa, különleges természetű ember volt is, és hirtelen heves természete miatt az egyházi felsőbbbséggel is összeütközésbe került, — egyházához mindig hűséges, korrekt pap volt.

Teológiai tanulmányait Temesvárott végezte. Temesvár és az akkori csanádi egyházmegye jelentős részében német jellegű volt, úgyhogy a papnevelde szabályzata a pasztoráció érdekében kötelezően előírta a német nyelv tanulását. Ennek tudása nélkül nem is lehetett pappá szentelni senkit. De éppen Kálmány Lajos teológus korában kezdett működni a temesvári szemináriumban a Magyar Egyházirodlalmi Iskola; ennek szelleme táplálta Kálmány Lajosban a még mindig tudat alatti érdeklődést a magyar népkultúra iránt. Nagy hatással lehetett rá Csiky Gergely, a híres drámaíró, aki akkoriban a temesvári teológián a kánonjogot és az egyháztörténelmet adta elő, és a magyar nyelvnek oly lelkes művelője

volt, hogy az addigi hagyományokkal szakítva, a latin és a német nyelv helyett tárgyait magyarul adta elő.

1875. július 24-én szentelték pappá. Ekkor kezdődött hosszú kápláni élete, melynek során olyan sok helyen megfordult, hogy Móra Ferenc tréfásan azt mondja, Kálmány Lajos kápláni működésének stációival ki lehetne rajzolni a csanádi egyházmegye térképét.

Első állomáshelye Pécska volt. Itt kezdődik gyűjtő munkássága. Talán itt veszi észre először azokat az eredeti kincseket, melyeket a néphagyomány őrzött. Akkor még semmiféle előtanulmánya és gyakorlata nincs, inkább csak jó ösztöne szerint fogott munkához.

Két év múlva (1877) már megjelenik *Koszorúk az Alföld vadvirágaiból* című gyűjteménye. Bevezetőjében többek között azt írja, hogy igen szerencsés lenne, ha több magyar faluban egy-egy évet tölthetne. Ez a kívánsága valóra is vált. Pécska, Csanádapáca, Battonya után betegsége miatt hazakerül Szegedre, a rókusi templom káplánjának. Ott éri az 1879-es nagy árvíz, amely szinte egész szülővárosát elpusztítja. A Víz ahogy szegediesen nevezték, nem kímélte meg Kálmány Lajost sem: a kezdő tudósnek addig nagy gonddal beszerzett könyvtárát mindeztől elvitte. A Víz után minden erejét és fizetését ennek újjáteremtésére áldozta.

Rövid szegedi tartózkodása elég volt ahhoz, hogy kiadja a *Szeged népe* I. és II. kötetét.

A múlt század népdal és népszokás gyűjtőinek nagy hibája, hogy — mai szóval élve — kozmetikázzák a nép ajkán elhangzó szövegeket. A népköltést meghamisítják, maguk szerkesztette szövegekkel és szavakkal pótolják, egyszóval szalonképesse igyekeznek tenni a szövegeket. Kálmány Lajosnak nagy érdeme, hogy ezen a helytelen gyakorlaton teljesen túlteszi magát, és a nép költészetét csiszolatlanul, eredeti érdes fogalmazásban jegyzi le és adja közre. Péter László Kálmányról írt életrajzában idézi *Benedek Elek* bírálatát, aki megbotránkozik Kálmány „kritikátlan” szerkesztésén. „Újabb időben — írja — a gyűjtők jó része ama hibás felfogásnak hódol, mely szerint be kell mutatni a népet minden oldaláról, de a sok ízetlen és alszerű gúnydalt, a népi szellem effajta megnyilvánulását, nem szükség könyvből ismernünk meg, ezeket a nagyvárosi nép is (utcaseprők, bérkocsisok, csirkefogók és a többiek) szolgáltatja nap mint nap. Egy jóra való gyűjtőnek sem kellene tudomásul vennie a népi szellem minden olyan megnyilvánulását, mit csak vonalakkal lehet a nagyközönség elé bocsátani.”

A mai tudományos felfogás szerint azonban nagy szerencse, hogy Kálmány kitartott eredeti felfogása mellett.

Szegedről Szajánba kerül, s mire sajtó alá rendezi a *Szeged népet*, máris Törökbecsén találjuk segédlelkései minőségben. Nem vitás, hogy nehéz, kritikus és összeférhetetlen természete volt. Első kápláni állomásán, Pécskán komoly nézeteltérés támadt közte és plébánosa közt. Anyagi ügyek miatt még az újságban is kipellengérezi plébánosát. Így aztán már meg sem lepődünk, hogy Törökbecsén a község elöljáróságával gyűlik meg a baja. Bevádolják a püspöknél, hogy az iskolás gyermekektől sikamlós verseket gyűjt.

Kálmány levelet ír a Pesti Naplónak *Népköltésünk gyűjtésének sorsa vidéken* címmel. „... vidéken a bárgyúság csatlósai, szájas fanatikusok és rosszakaratú zelóták rágalommal marják és személyeskedő piszkolódással üldözik azon néhány emberünket is, kik e téren még tenni képesek és tenni akarnak valamit. Torontál megyében a törökbecsei iskolaszék érdemes elnöke, s az itteni iskolák tanítói bevádoltak engem is, alulírottat tanfelügyelőnél, püspöknél, hogy pap és hitoktató létemre a gyermekektől népdalokat, gyermekjátékokat stb. gyűjteni merészeltem! Ürügyül hozzák fel, hogy a gyermekek gyűjtésében pongyola tárgyak és hamis, sikamlós versek is találhatnának, mintha azokat a gyermekek az én utasításomra írták volna. Iskolaszéki tagokból, primitív képzettségű tanítókból, kalmárokból inkuizíciót állítanak egybe, mely tüntetőleg egyik iskolából a másikba

megy, faggatja a gyerekeket a gyűjtés miatt s elvégre kitilt engem, mint az erkölcsiség megrontóját az iskolából.”

Ez az ügy igen nagy port vert fel, majdnem országgyűlési interpelláció lett belőle. Szentkláray Jenő akadémiai tag, a tudós történész, Kálmány törökbecsei plébánosa teljes tekintélyével káplánja mellett állt, annak azonban mégis távoznia kell újabb állomáshelyére, Apátfalvára.

Ilyen nehéz körülmények közt, a súlyos intrikák közepette rendezi sajtó alá a *Szeged népe* köteteit.

Apátfalváról hamarosan a Szeged melletti Szőregre kerül, ahol viszonylag hosszú időt tölt, legalábbis eddigi hányatottságához képest. Hiába volt különleges ember, a Historia Domus-ok nemigen emlékeznek meg róla, esetleg — mint Szőregen is — éppen csak megjelenését és későbbi eltávozását jelzik. Péter László azonban azt írja: „Még élnek Szőregen öreg emberek, akik emlékeznek rá, amint a falu szélén a libapásztorokat kántáltatta, nótáik felől faggatta.” De azt is hallani még Szőregen, hogy kiment éjszaka a pásztorok közé, és ott egész éjjel énekelte őket. Igen sokszor ott hált kint velük a szabadban, s ha hideg volt, ő is a pásztorok tüzenél melegedett.

Három és fél esztendő szőregi tartózkodása életének igen termékeny, értékes időszaka volt. A *Szeged népe* III. kötetéhez itt gyűjti össze anyagát, és itt írja meg életének egyik legérdekesebb, legszebb munkáját, a *Boldogasszony, ősvallásunk istenasszonyát*. Ebben kimutatja, hogy a magyar nép megkeresztelkedése után hogyan mentette át régi pogány kultúráját, és hogyan őrizte meg az Ósanya, a Boldogasszony nevét, és hogyan illette ősi névvel Máriát.

Mind többet és többet dolgozott. Újabb művei: *A hold nyelvahagyományainkban* (1887), *Csillagok nyelvahagyományainkban* (1893), *Világunk alakulásai nyelvahagyományainkban* (1893), *Gyermekijesztők és rablók nyelvahagyományainkban* (1893).

Viszonylag hosszú szőregi káplánkodásának is végeszakad. 1885 őszétől 1887 őszéig, tehát két év alatt megjárja Csanádpalotát, későbbi plébánosságának helyét, Mezőkovácsházát és Csókát. De ebben a hazátlanságnak nevezhető hányatottságban is szinte egyfolytában dolgozik, teljesen töretlenül.

1891 szeptemberében ismét új helyen van, a dél-torontáli Magyarszentmártonban. Itt sem múlik simán az élete, mert a szomszédos falu, Ó-telek parasztjainak lázadása miatt őt teszik felelőssé. A parasztokkal együtt ő is bíróság elé kerül. A vizsgálóbíró még őrizetbevételét is elrendelte, de később a törvényszéki ítélet felmentette. Új püspöke, Desseffy Sándor állott ki mellette. Ezután Szabó Ferenc kiváló történétíró mellett Németeleméren káplánoskodik, majd elkövetkezik életének egyik legkritikusabb időszaka. 1893-ban Ivánkovits János Szeged rókusai plébános, későbbi rozsnói püspök a kultuszminisztériumba kapott beosztást, s így lemondott a rókusai plébániáról. Kálmány Lajos hivatkozva szegedi népköltészeti gyűjtésére, megpályázza a plébániát, bár a kegyúri bizottság hallani sem akart a paraszt-pap megválasztásáról. Erről a kudarcról személyes értesülések birtokában Móra ezt írja: „Az amúgyis indulatos természetű ember, rettenetes dühvel hagyta el Szegedet, és azzal az elhatározással, hogy képpel sem fordul többé a meggyűlölt város felé. Kilépett a Dugonics Társaságból is, hogy még ez a szál se kösse a városhoz. Elment belőle szép, pirosképű, mosolygós szemű fiatal papnak, és mikor évtizedek múlva visszatért belé, teljesen elvadult ősember gyanánt járt az idegen városban, amely ügyet sem vetett rá.”

A szegedi kudarc után Desseffy Sándor püspök, mintegy elégtételül 1894-ben Csanádpalotára küldi plébánosnak. Véget ér az öreg káplán kóborlása, de látszólag véget ér tudományos munkássága is. Életében két évtizedes hallgatás és különleges stílusú plébánoskodás következik. Végre-valahára huzamosabb időt tölt egy helyen, s így már nyomokat, emlékeket is hagy.

Csanádpalotai életét viszonylag közelről szemlélhetjük. A Kálmány-i hagyomány ott még elevenen él a faluban. Asztalos P. Kálmán csanádpalotai egyszerű földművelő ember, aki kiterjedt irodalmi munkásságot fejt ki, már vagy harminc

újságban, folyóiratban és szaklapban jelentek meg cikkei, és kéziratban feldolgozta a falu néprajzát is, sokat tud Kálmányról, hiszen valamikor még miniszteránsa volt.

Elbeszélése szerint hatalmas tekintélye volt a mintegy 140 kilós plébánosnak. A falu legerősebb emberének tartották. Egyik alkalommal búzát zsákoltak az emberek. Kálmány ott settenkedett körülöttük, mikor odalépett hozzá az egyik ember, bizonyos Csókás Pista, és megjegyezte: „Könnyű a plébános úrnak, mert csak prédikál”. Erre Kálmány így szólt: „Az ebadtát, menjetek azonnal haza, majd én felhordom a búzát”. Hiába tiltakoztak, átölelt egy-egy zsákot, s az egészet ő hordta fel. Mindenkiel szóba állt, mondja Asztalos. Daloltatta az öreg embereket, rengeteg időt töltött a kocsmában, és ott is állandóan a nótákat jegyeztette. Az emberek ismerték, szívesen énekeltek neki. Furcsa jelenség volt a falu plébánosa, amikor ott ült a trágyás szekéren, beszélgetett a lovakat hajtó parasztemberekkel, dalaikat és meséiket hallgatta, majd miután a gazda lerakta a trágyát, visszafelé az üres kocsin kérdezgette tovább őket. Asztalostól hallottuk azt is, hogy az akkori urak igen megszólalták ezért, és azt mondták, hogy piszkos pap. Kálmány azt válaszolta: „Nem számít az, hogy kívül milyen vagyok, az a fontos nekem, hogy belül tiszta legyek.”

Volt a faluban egy Kinyó Feri nevű ember. Nem tudott az sem írni, sem olvasni. Az újságot, ha kézbe vette, gyakran fordítva tartotta, de mégis olyan sok érdekességet olvasott ki belőle, hogy rengetegen hallgatták. Mindig abban a pillanatban gyártotta történeteit és rigmusait, mikor „olvasott”. Kálmány igen sokat olvastatta és jegyezte.

Nem igazságos az az ítélet, hogy nem volt jó pap. Azt mondja egy 87 éves néni: „De gyönyörűen prédikált Kálmány plébános úr. Milyen sokan hallgattuk!” De sokan botránkoztak is rajta. Azt mondta valaki: „Nem szép dolog az, hogy a gyerekekkel is eltereférel. Nem papnak való az.”

Asztalos P. Kálmán följegyzéséből való a következő történet is. Egy asszony ment egyszer Kálmány plébános úrhoz, nagy rimánkodással: Plébános úr segítsen rajtam, nagy bajban vagyok. Nő, mi baja lehet magának, hiszen úgy látom, egészséges. Hát igen — feleli az asszony — az egészséggel nem lenne semmi baj, de egy kálvinista család költözött a szomszédombba, és én, mint jó katolikus ezt nem tudom elviselni. — No jó, mondta a plébános, menjen szépen haza, és amelyikük nem tartja meg a Krisztus parancsát, hogy szeresd felebarátodat... az költözzön máshová. Nagy botrányt jelentett ez a válasz, egyesek nem tartották katolikus paphoz méltónak. Pedig ha jól meggondoljuk, nem egy rossz papnak a válasza ez, hanem inkább olyané, aki egy kissé meghaladta a korát.

Egy másik történet: Földjére különféle gyümölcsfákat ültetett, hogy míg nála dolgoznak, mezőgazdasági munkásainak mindig legyen gyümölcsük. Mikor meghallotta, hogy munkásai elverik egymás gyerekeit a gyümölcs miatt, úgy felbőszült, hogy nekivörösödve, saját kezűleg kifűrészelte az összes gyümölcsfát, és azt mondta: „Ha ti olyan gonoszok vagytok, hogy gyűlölködtek azokon a javaikon, melyeket az Isten ingyen ad, nem érdemlitek meg.”

Különös, hogy ez a rátermett ember tizennégy éves csanádpalotai plébánossága alatt mindössze két rövid oldalt jegyzett be a Historia Domusba. A történet szerint a templommal szemben kocsmát akartak létesíteni, negyven méterre a templomtól. Ő ezt megfellebbezte, de egy Mülek Lajos nevű országgyűlési képviselő Perczel belügyminiszternél mégis kijárta a kocsmára engedélyezését: „Mikor e sorokat írom — jegyzi a Historia Domus lapjaira — tudom, hogy Mülek Lajos anyagilag már tönkrement ember. Isten verése! Ma összetöpörödött fekvő beteg. Isten áldása? Számítása rossz volt. Megbuktattuk annak rendje és módja szerint. Legyen az Isten irgalmas neki!”

1906-ban agyvérzést kapott, és ezért Csernoch János akkori csanádi püspök nyugdíjba küldte. Jellemző Kálmányra, hogy nem orvosokkal gyógyíttatta magát. Élt abban az időben a Békés megyei Csorváson egy népi javas. Mészáros Endre

volt a neve, és istenadta érzéke és tehetsége szerint gyógyított. Olyan híre volt, hogy messze vidékekről felkeresték. A csorvásiak szerint sokszor ötven kocsi is állt a háza előtt. Kálmány ehhez az emberhez járt, s vele gyógyíttatta betegségét. Mindenesetre nemcsak néprajzi érdeklődésből kereste fel, hanem később viszonylagos gyógyulását is neki tulajdonította.

Utódját Csernoch püspök minden évben 2000 arany korona fizetésére kötelezi, Kálmány nyugdíjkiegészítése címén. Később azonban csak az egyházmegyei nyugdíjalap sovány járandóságából él, de amikor 1917-ben a nyugdíjalap vagyonát hadikölcsön-kötvényre váltják, többé egy fillért sem kap sehonnan. Miből élt hátralevő két évében, az talán örök rejtély marad.

Temetésén zuhogott az eső. Mindössze hárman voltak jelen, az egyik közülük Móra Ferenc volt. Amikor a koporsó elhaladt a Szegedet megszálló francia csapatok parancsnokának háza előtt, az ott posztoló madagaszkári néger katona tisztelgett a holttestnek egyháza, városa, népe nevében is.

Temetése után Móra felkereste a lakását: „Nincs fantázia, amely elképzelhetné azt az elhagyatottságot, amelynek közepette a legnagyobb magyar folklórlista utolsó éveit leélte. A könyvek, kéziratok térdig borították a szoba és konyha padlóját, de könyvek és írások heverték a szekrény tetején és az ágy alatt is, a kanapé alatt is, szalmatörök és fosztott toll közt, és ami könyvkedvelő teremtménye van a jó Istennek a könyvskorpió és a patkány közt, az mind otthagyták a nyomát.”

Ilyen élet után jutott el Kálmány Lajos, az „utolsó magyar sámán” ötven évvel ezelőtt a szegedi Dugonics temetőbe, Dugonics András sírja közelébe, és egyúttal a magyar halhatatlanságba.

PÁLOS ROZITA VERSEI

SOLVEIG

*Tülevelű fák tájtalan ég
bűvölt magányom kontinense*

*Majd a szél — gondolom —
helyére hajtja*

*Veronika virággal írok
egy szót minden nap
a kék levegőbe*

*Várakozásom közege dal
naptüze mint a hajam
hószínű már*

*Hiányod sokszoros éjén
jöttöd bizonyossága a csillag*

TRAPPISTA

*vágyaimról a húst learattam
ezért vagyok*

átégttem a szavak tisztítótüzén

*berendezve szolid halálomat
az égig hallgatok*

MARIE NOËL NAPLÓJÁBÓL

A LÉLEK

„Uram, Uram! Miként vélekedel dalaimról?

Nagyon félek, hogy közeli rokonai a bűnöknek.

Dicsőítés, ima, himnusz illenék Hozzád, de engem csupán ábrándok, bolondságok foglalkoztatnak; névtelen, arcnélküli szerelmek, nyomorult kis vonzalmak, gazdátlan, csavargó gondolatok, játékok, rendetlen szokellések, ugrándozások; dalaim nem Rólad és nem a mennyországról énekelnek: fiatal, éretlen démonok tánca mindez.

Eddig még nem okoztak bajt, de szabadságukkal talán sértenek Téged, ahogyan én is megbántlak fantáziám játékaival és dalaival.”

AZ ŰR

— Én is játékosan teremtettem. És fantáziámtól szép lett a világ. Jöllehet kedvelem az erényt, nem csupán ártatlan fehér virágokat teremtettem. Különféle színű virágokat vetettem a földre. Megelégedhettem volna a jó, becsületes virágokkal: amilyenek a kamilla, a borragóffű, a zsálya, a mályva, a hársfavirág, az atracél, — a gyógynövények népes családjával, melyekben mindenki bízik; de kigondoltam a digitáliszt is, a sisakvirágot, a bürökvirágot, a mandragórát, a hunyort, a maszlagot, a mérges gombákat: a káros növények rosszhírvű csapatát.

Mindazonáltal még ők is lehetnek hasznosak, még ők is. Ezt bizalmasan közöltem velük, de kértem, tartsák titokban, hogy a mágusok, a tudósok — szeretek nekik meglepetéseket készíteni — ha keresik, fölfedezzék bennük a jót.

Az embernek egyszerűen annyit mondtam: „Ne ízeled meg, míg nem kértél tanácsot.” De az állatoknak semmit sem mondtam. Ők közelebb vannak hozzám. Ők tudják.

Megtörténik, hogy mikor vigasztalást várunk barátunktól, nem kapunk.

Megtörténik, hogy mikor szomjazunk, a baráti szeretet elfelejt italt adni.

Ez azért van, mert az emberi szeretet forrása nem kimeríthetetlen. A vigasztalónak is, akár nekünk, vannak terméketlen órái. Aki erőt ad nekünk, olyankor erőtlén. Aki örömet ébreszt bennünk, olykor saját örömét is elvesztette.

Értsük meg őt. Szenvedjünk együtt vele szegénysége láttán. Ne legyünk igényesek. Barátságából, jóságából ne követeljünk szüntelen a legtöbbet, amit adni képes, legyünk hálások a legkevesebbéért is, amire hajlandó... a kevésért, amije van, és amit ad.

UTAK

Ki akar Istenhez eljutni? Minden út jó.

Vannak, akiknek vallásossága járkálásban, nézdegelésben, naív ájtatosságban, édes érzelmekben merül ki.

Híres kegyhelyekre zárandokolnak, emléktárgyakat hoznak onnan, — pár csepp szenteltvizet, érméket, olvasókat. Ha gazdagok, a Saint Sulpice utcában szép, festett szobrokat vásárolnak plébániájuknak, ha szegények, apró Szűz Mária szobrokat vesznek maguknak.

Mások buzgóságukat ájtatosan összekapcsolják a harmónium elnyúló hangjaival, élvezik a lágyan hangzó énekeket, tercelnek hozzá.

Ezek is, mások is érzelegnek, Jézust vőlegényüknek hívják. Estefelé összekulcsolt kézzel, hűnyt szemmel, boldogan időznek a templomok félhomályában.

Mások, szárazabb lelkek, kevésbé boldogok, csupán gondolataikkal közelednek Istenhez. Imájuknak nincs szüksége képekre, nyílegyenesen száll a láthatatlan Isten felé.

A jámbor lelkek néha hitetlennek tartják őket. De időnként azok is megkísértheti a gondolat, hogy az egyszerűeket bolondoknak tartsák.

Órizkedjenek ettől! Isten mindenkinek jelen van.

Mindennek készített utat, a lábaknak — az állatokénak is — és a szárnyaknak, sima ösvényeket virágokkal és tövisekkel, szederrel és erdei szamóccával a kedves kicsi lelkek számára, a szédítő kerek mennyboltot, ahol magas szárnyalású lelkek bolyonganak, lebegnek az űrben, az iszonyatos végtelen térben.

Minden órának rendezte útját. Mikor a nagy madarak elfáradnak, megpihennek egy ágon, enyhet ad nekik egy virág, megnyugtatta őket egy dal. Az elvesztettnek hitt ima bizonyosságot nyer egy gyertya fényétől.

Ó, ki gazdagabb mint én, a kicsiny, aki gyertyákat égettem és imádkoztam Mária forrásainál?

Két ellentétes elv.

Az egyetlen jó — a Szeretet.

Az egyetlen rossz — a Góg.

A Szeretet neve Isten.

A Góg neve Lucifer, a Világ Fejedelme, a Sötétség Hatalma...

Hatalom — Fejedelem — Erő — Fekete fény.

A Szeretet — Lény, aki ad, önmagát adja, azzal gazdagszik, hogy mind többet és többet ad.

A Góg — Lény, aki elveszi, amire vágyik, és szétrombol maga körül mindent, mert egyre növekedni akar, ő, egyedül ő.

A Menny — vagy a Pokol — nem hely, hanem a lélek állapota.

A Menny a folyamatos Szeretet. Örök.

A Pokol — a folyamatos Góg. Örök.

Mióta világ a világ, a Menny a Szeretet által Menny, a Pokol a Góg által Pokol, ahol minden lélek választ, kialakítja üdvösségét vagy kárhozatát.

A Halál megszünteti az alkotást. Az Ítélet elkönyveli a választást.

Isten nem tehet semmit.

És Istennek mégis cselekednie kell, ha az Egyetlen akar maradni, Istennek akarnia kell örök harcának győzelmét, és a Szeretet Birodalmába kell vezetnie az Angyalokat és a lelkeket, azok kivételével, akiket a Góg semmivé tett.

Uram, miként a férj először viszi házába ifjú feleségét, ahol az anyós uralodik, így vezettél Te engem Anyaszentegyházadba, hogy ott éljek Veled.

A fiatalasszonynak együtt kell élnie anyósával, és az anyós törvénye gyakran keményebb, mint a férjéé.

Az anyós néha többet parancsol, mint szükséges volna, visszaél életkorával, tapasztalatával, hatalmával, s a tisztelettel, melyet maga iránt kelt. És a meny fél tőle. Közéleben lélegzetet sem mer venni kedve szerint. De férje szerelméért csöndesen engedelmeskedik.

Így Uram, az Anyaszentegyházban én is alig merek önmagam lenni. Hallgatók. Mióta eszemet bírom, félek tőle — reszketek kemény, merev emberi kezeitől — de a Te szerelmedért Uram, mindent megteszek, amit kíván.

Az jó, hogy vigyáz rám és nem engedi, hogy kissé bolondosan, vagy nagyon könnyelműen viselkedjem színed előtt, mint egy okatlan, dőre kislány. Ő jobban tudja, mint én, mi illik, mi nem.

De Te, én Uram, akit szeretek, Te, aki egyetlen védelmezőm vagy, mondd neki, ne szorítsa oly erősen hatalmas kezeivel mellemet, mondd neki, engedjen egy kis lélegzethez jutni.

Ha Te mondd neki Uram, hallgatni fog rád; Téged szeret, és megkímél a kedvedért.

És szeretni fogjuk egymás mi is, mert Téged szeretünk, és mert Te is szeretsz minket.

*

A történelem folyamán a nagy rajongók tekintéllyel akarták — és szeretnék még ma is — a hitet az emberekre erőszakolni.

„Kényszeríteni kell őket.”

Azt akarták, hogy aki uralkodik, akinek hatalma van — akár főpap, akár vezető — hatalomért föl is használja, üldözze a szájból, tollból, gondolatokból eredő tévedéseket és az igazságot mindenkre kényszerítse rá. — Ez lelkiismeretbeli kötelessége annak, aki felelős a népért és akinek el kell azt vezetnie az örök üdvösségre.

Istenem, félek, hogy silány keresztény vagyok, hogy közömbös számomra a Te országod, mert ezt a buzgóságot nem tudom magamévá tenni.

Mégis hiszek, Uram, hiszek... Segíts hitetlenségemen.

„A teremtett világ első órájában, mondja Isten, az ártatlanok kertjében megalkottam az embert. Szabadnak teremtettem. Az én felelősségemre. Az ő felelősségére. Szabadnak teremtettem. Vétkezett. Szabad volt.”

„Megkötöttem testének sárányagát, ahogyan minden teremtményét, az anyag egyetemes szükségszerűsége szerint, de nem kötöttem meg Lehelletemet, mely ott fű, ahol akar; ezt azért adtam volna, hogy leláncoljam?”

„Testét hatalmam alá rendeltem, lelkét nem. Csak ez tud nekem nemet mondani, ahogyan az Angyal is nemet mondott... Azt akartam tehát, hogy ne kényszerből, hanem önként mondjon igent nekem.”

„Növelheti-e dicsőségemet a szolgálai, a rabszolgai imádat?... ”

„Tereld felém az embereket, irányítsd felém őket, hogy Engem válasszanak. De ha te kedvük ellen tiszteletemre vagy akárcsak térdhajtásokra, szavakra kényszerítetted őket ígéretekkel és fenyegetésekkel, ha lelküket szolgamódra leigázod, ellene mondasz Lehelletemnek, lealacsonyítod a hatodik napon alkotott művetem.”

*

El kell fogadni önmagunkat, tökéletlennek, félig bűnösnek, félig szentnek, a szakadatlan árnyék- és fény-örvényléssel együtt, amely az eleven lélek élete.

Nem szabad magunkat a teljes tisztaság utáni törekvéssel kifárasztani.

A legnemesebb, a leganyáskodóbb lelkek néhány ragyogó nagy erényből és ezerféle nyomorúságos hibából vannak megalkotva, melyek néha jóságukat táplálják, ahogy a búza is a rothadó talajból él.

*

Ne bízunk abban, hogy Isten ezt vagy azt a bajt eltávolítja tőlünk. Abban se, hogy megment a legnagyobb szerencsétlenségtől, a haláltól.

Mert Isten szemében a szerencsétlenség nem szerencsétlenség, a halál nem halál.

Közünyösen iszunk a szenvedések negyedórájának kelyhéből, a Getszemáne kelyhéből, a Golgota kelyhéből.

De érijen csak szerencsétlenség, jöjjön a halál, Isten irgalmához fordulunk, amely majd megszabadít a bajtól.

Kisgyermekmódra fogom kérlelni őt.

Mikor a gyermek imádkozik, a hit azt kéri: „Távolítsd el tőlem... add nekem... ments meg engem...”

Az engedelmesség hozzáfűzi: „Ha neked is úgy tetszik.”

A tapasztalat — a kételkedés — remegve suttogja:

„Gyakran, majdnem sohasem tetszik úgy neked.”

A remény elhomályosul de az imádat meghajlik.

„Legyen meg a Te akaratod”.

És a Szeretet — búsan — befejezi:

Deo gratias.

✱

Nem vagyok ájtatoskodó. A reggeli misén kívül keveset imádkozom. De Isten jelen van otthonomban. Jövök megyek, alig szólok hozzá, alig gondolok Rá. De Ő közel van. Csak el kell fordítani fejemet a munkámtól, csak egy pillanatig kell keresnem Őt, máris megsejtem valami árnyékba olvadva szegényes falaimon.

Az egy lakásban élő család tagjai nem sokat beszélgetnek egymással. A látogatók miatt abbahagyják munkájukat, velük leülnek beszélgetni. Az apa és a gyerekek, a gazda és a szolgák miről beszélgethetnek? A reggeli étkezéstől az esti étkezésig mindenki megy a dolga után, egyik az udvarra, másik a mezőre, van aki a konyhába, ismét másik a városba. Néha egy-egy futtában odavetett szó, parancs, biztatás. Ennyi elég.

És ha valami veszély közeleg, ott a gazda. Őt hívják. Ha valami nehezen megoldható, tőle kérnek tanácsot. A munka az ő szava után igazodik. Itt van. Ő a ház oszlopa. De néha elmegy. Melyik családapa nem hagyja el soha otthonát? Mialatt távol van, egész háznépe hátrahagyott parancsai szerint él. És ha érkezése késik, ha az est leszálltával a rosszul bezárt ajtókon belopakszik a félelem, ha a gazda ily későn sem tér vissza, ha talán éjjelre is egyedül hagyta nyugtalan övéit, ha talán már nincs is többé, akkor múlnak napok, múlnak hónapok és ezek a szegény teremtések az üres házban továbbra is gazdájukból élnek, az ő szokásához és törvényéhez igazodva.

Szavaidból élek, még ha el is vesztettelek.

✱

Ó Istenem, hasznosítsd öregségemet, mint a takarékos családapa, aki a hulladékot és az ócska holmit is fölhasználja.

Az összetört és megtaposott szalma még mindig jó fedélnek a kutyaólrá, a faszilánkokból is lehet egy kis tüzet rakni, hogy melengesse a szegények ujjait.

✱

Édesapám, aki nem volt hívő, így szólt hozzám:

„Észrevetted-e milyen győnge a katolikusok hite? Ha én hinnék az Eucharisztiaiban — Isten a földön —, gondolkoztál már ezen? — Isten! — semmi más nem létezne a számomra. Egyedül a szerzeteseknek van hitük. Egyedül ők logikusak, egyedül ők élnek igazuk valóságában.”

Mikor így hallottam beszélni, félelem fogott el, hogy egész életemet megcsúfolom, és elpazarlom a nagy Ajándékot.

Mit tegyek hát? Ha énem legmagasabb csúcsára kapaszkodom, ha megpróbálok ottmaradni, miután elhagytam a földet, levegőt, szemem behunyva, süketen, ha nem használom lábaimat, kezeimet, ha nem élem az életet, ha a lehető legmesszebbre távolodom lelkemtől, közelebb kerülök Istenhez?

Milyen fára kell felkúsznunk, hogy elérjük az eget?

Az ember hiába akar fölfelé menni, hogy Istennel találkozzék. Isten ereszkedik le hozzá. Nem sokkal száll mélyebbre a bűnöshöz mint az igazhoz.

Egyetlen lehetőség van: a Vágyakozás.

Fordította Pápay Klára

Bűn a közepszerűség, akárcsak a hazug szó: elfajulás.

J e v g e n y i j J e v t u s e n k o

A CSÚCSRÓL

Patak mentén, mely finom és buja fűzek lábait mossa
s kenyér színű, ért táblák közé vezet
s onnét sinek mellé, hol bokrokba akadva
mint asszonyhűség remeg a vonatfüst, s a füttty sima madarai
még a völgykatlan fölött keringenek,
az emeletes városokon át s csendes, sötéthúrú erdőkön
s odébb, a pettyes piros faluban, hol egy kapu alól
szelíd borjú ügetett feléd és megszagolt,
autók és szekerek nyomában, melyek mögött a porállatok
felkeinek és némán imbolyognak a napfényben,
vagy a tengerpart habmarta vörös sziklái közt,
hol a víz fölött ferdén egy pinia ringatózik
s tobozait a dallamos öbölbe hullatja —
bármerre lép érzékeny lábad, vándor,

az idő kihullott ősz hajszálán jársz,
mely a lassan nőő világban fehéren kanyarogva mint az országút,
egy nyári délután, ha merőlegesen süt a nap,
s elérted férfikorod érett óráját,
az illatos nagy hegyet,
felkunkorodva hirtelen a csúcsra emel.

Szétnézel. S megérted életed tájait.
Hátad mögött a múlt. Szemben a violántúli jövőből
felmerülnek egy percre — mint víz alól — a világ meghitt formái
s játékba állnak. Az elfogódott patakot nézed a mélyben,
mely hogy a hegy lábát megkerülte, felbuzog
és szint vált. S már megdagadva sebesen tör előre
s gyorsan növekedő hajókat vesz hátra s odébb,
az évek hegységén túl a feszülő tengerbe ömlik. S a vonatot látod,
mely imént elhagyott s hogy most egy messzi országban kiköt,
az utasok már őszülő hajjal szerteszélednek a városban,
bőröndjeikből emlékek hullanak. Mögötted a piros falu
a földnek lassan forgó korongján eléd gördül
s felemelkedik mint egy fa. A parti sziklákat nézed,
a gőzölgő tengert, mely a régi dalra nyitja száját
— oly régi mint a fájdalom —
s hátrébb a síkon, az alkonyat vörös koszorúi alatt,
önmagadat, egy gyorsan menetelő fellázaát tömegben,
ismerős, egyre öregedő mozdulatokkal
rohanva a füstölgő sír felé, mely hosszú utad végén,
ott hol a nyomorgók láncukat rázzák
s a felszálló porfelhő a tájat lezárja,
egy új szabadságharcban eldűlni hív.

(1933)

D. T.-hez

*Mint mikor teliből meritsz s mégsem apad,
bizalmad, mit szűnyogként szí a világ,
tenger, amelyet kimerni bajos.*

*Partjain éldegélsz. Könnyelműséged
oly kecses árnyékot vet az arany égre
mint sétáló lány az alkonyatban.*

*Csend van égen-földön. S a céltalan
boldogság körülvesz: fényével a nap
a kisült gyümölcsöt. Mosolyogva*

*gondolsz a gyengéd jövőre s biztatod
szívedet, mely törött nádszálon ül
s alóla lassan kifolyik a föld.*

JÚDÁS

Színjáték öt felvonásban

írta RÓNAY GYÖRGY

MÁSODIK FELVONÁS

Első jelenet

POLGÁROK A TEMPLOMTÉREN

Öregapó, Tímár, Kádár, Csizmadia, Kékfestő, később egy Polgárlegény.

TÍMÁR.

Hogy az a kancsal? Már azt nem hiszem!

KÁDÁR.

Tán ujjamból szopom?

TÍMÁR.

Azt nem. De mégis...

CSIZMADIA.

Hogy úgy legyen mondva, én sem hiszem.

KÉKFESTŐ.

Egy fattyú — Jézus? Nem lehet!

KÁDÁR.

Márpedig én biztos helyről tudom.

ÖREGAPÓ.

Biztos, nem biztos, egy a biztos, a halál.

KÁDÁR.

A polgármester, mondják, nem akarja,
a magiszter viszont...

KÉKFESTŐ.

Ha vásár van, ki-ki a maga szamarát
tolja előre.

CSIZMADIA.

Már az szent igaz!

KÁDÁR.

A prépost úr pedig...

TÍMÁR.

Prépost, magiszter: ez a kettő egy követ fúj,

de egyszer még rossz vége lesz.

KÉKFESTŐ.

Szóval a kancsal. A kitett gyerek.

CSIZMADIA.

Tán mert Jézus is kis híján kitett gyerek volt.

TÍMÁR.

Te, ha meghallja a Barát, egy-kettő kikészített
pecsenyének!

CSIZMADIA.

Jól van, nem szól szám, ne fájjon fejem.

KÉKFESTŐ.

Úgy hírlík, emlegetnek valami jelet is.

TÍMÁR.

Jelet? Mifélet? Baljósat talán?

KÁDÁR.

Balvégezetűt.

KÉKFESTŐ.

Akkor én inkább otthon maradok.

CSIZMADIA.

Már hogy úgy legyen mondva, egy ilyen jel,

mit tudja azt az ember. Elmaradni

egy jel miatt? Tán nem is ide szól.

TÍMÁR. Budára sandít a török: tán azt jelenti.
CSIZMADIA. Vagy teszem azt, zivatart, égiháborút,
esetleg jégverést.

KÁDÁR. Majd éppen ilyen friss tavasszal,
mikor a lomb csak ütközik még!

CSIZMADIA. Nálunk, túl a Dunán bizony ilyenkor is volt jégverés már.
KÁDÁR. Túl a Dunán!

KÉKFESTŐ. Én amondó vagyok, azt a kancsal fattyút jelenti.
POLGÁRLEGÉNY az *imént jött, kissé oldalt állt, most odalép.*
Már azt a kancsal fattyút hasztalan jelentené:
virradatkor megjött Rorarius.

ÖREGAPÓ. Itt lovagolt valaha térdemen.
LEGÉNY. Rég volt, apó! Embernyi ember az már,
meg jogtudóst csináltak belőle Bolognában.

KÁDÁR, a CSIZMADIA *Ának magyarázza.*
A város taníttatta ott, kegyeletből apja iránt.
Az tanácsúr volt, szép szál, büszke férfi,
a darabontok kapitánya.

CSIZMADIA. Elesett?
KÁDÁR. Megölték, mikor Bálint pár hetes
csecsemő volt.

TÍMÁR. Kint találták az utcán;
hóban hevert, késszúrás a szívében,
egy hajnalon.

CSIZMADIA. Ki tette?
KÁDÁR. Se a kés,
se gyilkosa nem került elő soha.

TÍMÁR. Nyom sem maradt utána. Mondom, havazott.
S ha lett is volna: mindent elfödött a hó.
Apó, emlékszik?

ÖREGAPÓ. Emlékszem, fiam.
Terhes volt az a tél, öles hóval, nehéz fagyokkal,
súlyos történetekkel.

LEGÉNY. Mondja csak!
ÖREGAPÓ. Hol járt az éjjel? Honnét jött? Hová ment?
Hallgat a hó, a vért is ellepi.

LEGÉNY. Kapitány volt, a strázsát vizitálta!
ÖREGAPÓ. Te ott voltál? Te láttad? Pendelyes kölyök,
anyád szoknyája mellett háltál; mit tudod?
Hírét se látta semmiféle strázsá
azon az éjszakán. No, mindegy,
ne hánytorgassuk a holtak porát.

CSIZMADIA. Nálunk már, hogy úgy legyen mondva, otthon,
túl a Dunán — no, otthonom van itt is,
nem mondom, munkám, műhelyem, becsületem,
csak hát... Egyszóval nálunk, teszem azt,
leszúrnak valakit, hát leszúrták, naponta megesik,
csatlós vagy kapitány, meghúzzák érte a harangot,
földbe teszik — nem olyan nagy eset.
Egyéb nem történt?

ÖREGAPÓ. Terhes volt a tél,
szügyig jártak a hóban a lovak.
Történni történt más is.

LEGÉNY. Mondja hát!
ÖREGAPÓ. Sok csuda dolgok estek egy napon,
mert hogy, mondom, terhes volt az a tél.
Akkor találták a gyereket is
emitt a templom küszöbén, füles
kosárban. Rítt az istenadta. Fázott.
Mintha csak tudta volna, hogy mi vár rá.

TÍMÁR. Hát hogy úgy legyen mondva, fattyúnak, kitett gyereknek
CSIZMADIA. dinom-dánom jó sora sose volt még.

ÖREGAPÓ.

TÍMÁR.
KÁDÁR.
KÉKFESTŐ.
LEGÉNY.

TÍMÁR.
KÉKFESTŐ.
ÖREGAPÓ.

LEGÉNY.

ÖREGAPÓ.

CSIZMADIA.
TÍMÁR.
LEGÉNY.
TÍMÁR.

ÖREGAPÓ, *dünyög.*

TÍMÁR.
CSIZMADIA.
TÍMÁR.
KÁDÁR.

CSIZMADIA.
KÁDÁR.

ÖREGAPÓ.

LEGÉNY.
ÖREGAPÓ.
KÉKFESTŐ.

No, ennek nem. Ha más fészekbe esik, meglehet, de karvalyhoz került. Az a Holetiusné, Isten nyugtassa...

Atkozott boszorka volt!
No persze olyan ember mellett...

Az igaz.
Hogy árokparton szedték össze napra nap a nemes város írnokát?

Mi tagadás...
Ivott. Dehát ha más öröme nem jutott...
Jutott, nocsak, jutott időnkint némi más is, nem mondom, nyilván részegen — mert/józanul olyan banyát — no mindegy — hát jutott, már ha öröm volt, s nyoma is maradt, egy csecsszopó... Fél emléjét meg a nemes tanács bérlette ki, annak a kis találtnak — s mert harmadnapra — úgy tudom, harmadnap hajnalon az írnok hóba halt — hát az is hóba, ott fagyott tők részegen, s követte másnap a porontya is — ütődött volt szegény, részeg apától vízfejű gyerek — együtt temették, közös sírba, mind a kettőt — hát így maradt ez a templomküszöbre tett bűnhődni kettejük helyett is egyetlen Holetiusnak, mivelhogy ráragadt a név.

De volt valami lány is; rémlik, jó apámék emlegették, hogy volt valami lány.
A lány? No persze, volt az is. Mind egy napon. Az volt, hogy minden egy napon: leszűrt halott, a kapitány — emitt a küszöbön a kis poronty — aztán a lány... Emlékszem, a toronyór alkonyattal riasztót fűjt, hogy tűzokádó farkasok jönnek a hegyből — aztán csak kóbor kutyák. De úgy van ez: mikor rémségek esnek, rémeket lát az ember.

És a lány?
Kötésig meztelen volt, úgy táncolt az utcán.
Ki volt?

Nem tudni, merről jött, ki lánya volt.
Csak táncolt, emlékszem, övig pucéron, meztélláb ott a hóban. Kantinoslány valahonnét? Házból szökött kisasszony?
Csak táncolt, énekelt.

Hi-hi-hi —
ha-ha-ha —
szökj fel kabla, csikócska,
haj, haj, virágom.

Igy volt?

Szakasztott így.
Mi lett vele?

Az ispotályba vitték.
Karmolt rúgkapált,
kötözve vitték.

Él még?
Ott, a rács mögött,
hogy kárt ne tegyen senkiben, ha rájön...
Hogy él-e még? Nem is tudom. Pár éve még...

Hi-hi-hi —
ha-ha-ha —
szökj fel kabla, csikócska,
haj, haj, virágom.

Milyen hűvös lett hirtelen.
Hűvös? Hiszen most hág delelni épp a nap!
Pedig mintha hűvös lett volna hirtelen.
Miféle láрма ez?

Második jelenet

Az előbbieket, BARÁT, polgárokkal.

BARÁT jön befelé a polgárokkal.

Én mondom nektek: Lutherani comburantur! Máglyára az eretnekekkel!
Így parancsolja a király, így határozták az országurak.
Égetünk — égetünk — mindig csak égetünk,
s a török már a Dunáig ért a füst alatt.
A szent hit tisztaságát tűzzel-vassal védenünk kell.
Jó, jó, atyám, de kitől? Ki a lutherista?
Azt kérde, ki a lutherista?
Úgy van! Miről ismerni meg a lutheristát?
Miről ismerni meg? Fogas kérdés, fiam.
Az eretneknek nincs a homlokára írva, hogy hadilábon áll az igaz hittel,
azonfölül meg nincsenek biztos jelek, hogy tüstént meg lehetne mondani.
No, így bizony, már hogy úgy legyen mondva,
könnyen megeshetik, hogy jó keresztény jut a tűzre.
Testvéreim az Úrban! Ne kételkedjete!
Fölöttünk ott virraszt a Szentlélek világa,
és titeket is ösztökél, nem érzitek, szerelmes híveim,
a sárkány fejét sarkatok alá tiporni,
és minden csélcsep tévelygésre kardot rántani!
En nem szeretem az ilyesmit: hogy ma én öljek, holnap engem öljenek.
Úgy bizony, igazsága van.
De testvéreim! Atyámfiak!
En már ismerem ezt: mindig a szegény iparosnép issza meg a levét minden fölfordulásnak.
Isten nevében szentatyám, én itt se voltam.
En is megyek.
En is. En is.
No, mi is cihelődhetünk.
Megálljatok! Gondoljátok meg, híveim,
az igaz hit dolgában bűn az ilyen lagymatagság!
Bűn vagy nem bűn, én nem viszem vásárra bőrömet a káptalan meg a klastrom pöréért.
Van nekem elég dolgom otthon!
Itt többről van szó, mint a klastrom és a káptalan pöréről.
Különben is, ha sérelmet szenved a jog, a törvények is meginognak,
és törvény nélkül nincs ország a földön.
Figyeljete reám. Milkor Rátold úr klastromunkra hagyta azt a szőlőt,
nem azért hagyta ránk, hogy majd a kanonokok igyák a borunkat.
Nem mondom, jó bor az, nem lőre, mint a többi itt a hegyvidéken.
No látjátok, és ezt pörölték el a klastromunktól!
A szent egyház ölen keselyűk tépték meg a gerlefészket!
Botrány ez, híveim. De jaj a botráncoztatóknak. És kik a botráncoztatók?
Erről hallgassunk: nomina sunt odiosa.
Annyit mondok csupán: nyitva legyen a szemetek!
Hallottátok, mit rendelt a király.
Már örölnék az Isten malmai, örlik az eretnekeket, akik Krakkóból, Wittenbergből meg Párizsból is, mindenféle tévtanokkal,

bolondgombákkal, beléndekkel, maszlagokkal,
 újításokkal, toleranciával,
 Szent Pál apostol elcsavarásával
 jönnek közénk, szerelmes híveim;
 megőrlik őket mind az Isten malmai,
 az Úr szolgálai ellen zendülőket,
 a báránybőrbe bűjt farkasokat.
 pörösködőket, titkos lutheristát...

Harmadik jelenet

GYERMEKEK FÖLVONULÁSA

A BARÁT utolsó szavai zsvajba vesznek. Nagy csapat vonul át a téren, mindenféle bábúval, jelvénnnyel, zászlóval. Elöl egy gyerek keresztet visz. Egy másik egy csoport közepén szalmabábú Júdást, számárfülekkel. Kereplők.

KEREPLŐSÖK.

Kerepeljük, kerepeljük az Űrangyalát:
 minden ember imádkozzék három Áve Máriát!

GYEREKKAR.

Angelus, angelus,
 Szűz Mária jaj de bús!
 Sírdogál a Jézus anyja,
 egy szem fiát úgy siratja:
 virágom,
 világom,
 mivé lettél, drágaságom!
 Máriácska nagyon bús.
 Angelus, angelus.

KEREPLŐSÖK.
 GYEREKKAR.

Kerepeljük, kerepeljük az Űrangyalát!

Agiosz,
 Egyiptosz,
 itt az idő, üt az óra,
 gyertek mind a passióra.
 Júdás volt az árulója,
 Kajafás a vérbírója.

Barrabás! Barrabás!
 Nem kell nekünk senki más!
 Gyertek, gyertek szaporán,
 Urunk Jézust lássátok a Golgotán!
 Kerepeljük, kerepeljük az Űrangyalát:
 minden ember imádkozzék három Áve Máriát!

KEREPLŐSÖK.

GYEREKKAR.

Júdás volt az árulója:
 vessétek be a folyóba!
 Csókot adott neki még:
 verjétek be a fejét!
 Harminc tallér a markában,
 kenderkötél a nyakában,
 kívül-belül csupa méreg:
 nesze, nesze, rusnya féreg!

Püfölik a Júdás-bábút.

Negyedik jelenet

Előbbie, RORARIUS, HOLETIUS.

A gyerekek Júdás-játéka közben megjelenik RORARIUS és HOLETIUS, mindkettő már jelmezben, amaz Jézus, ez Júdás. Félrehúzóda nézik a játékot.

BARÁT.

No, menjetek már!

KEREPLŐSÖK *indulnak.*

Kerepeljük, kerepeljük az Űrangyalát.

GYEREKKAR. Itt az idő, út az óra,
vonulunk a passióra.

BARÁT. Vonuljatok hát, szaporán! Szédül tőletek a fejem,
minden jó gondolat kiszáll belőle.
Hess, hess, mihasznák! — — Felebarátaim...

EGY FIÚ *tréfásan térdet hajt előtte.*
Flectamus genua!

BARÁT *utána kap.* Komisz kölyök! Megtépem a füled!

MÁSIK FIÚ, *míg amaz elszalad.*
Úl a barát számaron,
Belzebúb a barátón!

BARÁT. Ezért lakolsz, mihaszna fráter!
Lekapja a kordáját, ostorként csapkod vele, a menekülő gyerek után veti magát; el.

CSIZMADIA. No, mindjárt tisztább lett a levegő.

KEREPLŐSÖK. Kerepeljük: itt az óra,
menni kell a passióra.
Gyerekek elvonulnak.

TÍMÁR. Gyerünk mi is hazafelé, barátaim.
Otthon már nyilván vár az asszony,
s pörölni fog megint, hogy elkésik miattunk.

EGY POLGÁR. Már én csak azt javallom, ne ártsuk mi magunkat
a dologba.
Intézze el a klostrom és a káptalan egymás között.
De ha mégis az igaz hit forog veszélyben?

MÁSIK POLGÁR. Azt nem mi döntjük el. Mi maradjunk szépen a kapta-
fánál.

KÉKFESTŐ. Már hogy úgy legyen mondva, én egyformán talpalok
barátsarut meg kanonoki csizmát,
ha megfizetnek érte rendesen.

CSIZMADIA.

Polgárok összevegyülve, csoportosan, lassan el.

Ötödik jelenet

RORARIUS, HOLETIUS.

Ahogy a szín lassan kiürül, előre jönnek.

RORARIUS. Örülök, hogy a próba sikerült.
Nem gondoltod?

HOLETIUS. Jobban a kelleténél.

RORARIUS. Megvallom, féltem egy kicsit. Olyan könnyen felejt
az ember!

HOLETIUS. Én nem felejték. Nem hagynak felejteni.
Láttad őket a bábúval?

RORARIUS. Gyerekjáték!

HOLETIUS. Csak annak, aki nézi.
De kérdezd meg a bábút, akit ütnek.

RORARIUS. Ugyan, egy báb miatt...

HOLETIUS. Csecsszopó korom óta
tanulom ezt. Voltál te rusnya féreg?

RORARIUS. Csak nem akarod?...

HOLETIUS. Akarom! Mért nem felelsz?
Igaz, mit is felelhetnél! — Soha!
Te mindig szép voltál, kedves, pallérozott,
kezes bárány, a város büszkesége,
míg én? Fattyú a korcs kegyelem kenyérére!
Boldog, ki belerúg!

RORARIUS. Sosem bántottalak.
Már iskolás kakaskodásainkban is,
emlékszel, én pártodra keltem, védtelek.

HOLETIUS.
RORARIUS.
HOLETIUS.

Útöttél volna inkább, mint a többiek.
Miért gyűlölködöl?

Gyűlölködöm?

RORARIUS.
HOLETIUS.

Inkább örvendek visszatérteden.
Furcsa örvendezés.

Azt hiszed, gyönyörűség
egy életen át ezt a jelmezt hordani?
Jelmezt? Nem is tudom. Ezt a bőrt, ezt a képet,
álarcul saját arcodat, vagy arcodul
álarcodat: nem mindegy?

RORARIUS.

Nem. Az álarc

HOLETIUS.

játék. Az arc...

RORARIUS.
HOLETIUS.

Jézus, ne prédikálj!
Torkig vagyok hegyibeszédeiddel.
Nem prédikálok. Próbállak szeretni.
S én próbállak gyűlölni, jobban annál,
ahogy gyűlöllek, vagy ahogy szerettelek,
mit tudom én!

RORARIUS.
HOLETIUS.

Hagyd a rejtélyeket.
Ki éjszakában él, magának is talány lesz.
Elég, megyek.

RORARIUS.

Nem, nem lehet, hogy így
váljunk el, éppen most.

HOLETIUS.

Megváltanád

Júdást is? Elkéstél. A Szanhedrin megadta már
a vérdíjat. A kötélre valót.
Harminc helyett húszat! Júdásnak is
elég kevésre taksált a tanács.
A kárpótlás!

RORARIUS.
HOLETIUS.

Szétszórja a pénzt a téren.

Ezt nem értem.

Nem érted?

RORARIUS.
HOLETIUS.

Júdásságom vették meg rajta!

Kik?

Hogy nem sült le a képükről a bőr,
s nekem se most, mert nem volt rá erőm
arcukba vágni!... Ó, a pimaszok,
lábbal tiporják az önérzetet,
s te féleszű, aki tiporni hagyta,
zabigyerek!

RORARIUS.

Ha köztünk félreértés
támadhatott, tisztázni akarom,
s engedd, hogy megkövessenek, ha tán
bántottalak, bár nem tudom, mivel.
Most mondjam azt, hogy egész létezésed
bántalom ellenem? Hisz úgysem érted!
Tükör? ellentükör? mindegy a név:
az voltál mindig; rád néztem, s mutattad
azt, ami *nem* vagyok, s ami *vagyok*.
Jézus nélkül nincs Júdás. Érted ezt?
Csak azt értem, hogy gyűlölsz, s nem tudom,
miért.

HOLETIUS.

RORARIUS.

HOLETIUS.

Hogy hányszor vágytam ezt a bőrt
másra cserélni! Vittem volna száz
keresztet érte, hulltam volna porba,
hogy egy kendő — egy kéz — az ő keze
levonja rólam — és elvette ezt is.
Kiről beszélsz?

RORARIUS.
HOLETIUS.

Ó, te bárány! te bárgyú!
Hát nem tudod? Nem érezted soha?
Így elvakít szerencsés helyzeted,

RORARIUS.
HOLETIUS.

vagy ennyire lenézel? Birtokon belül voltál mindig, de most az egyszer lehettem volna hozzá én is oly közel, hogy arcom verejtékét letörölje. Veronika?

Fölebredtél? Ha egyszer emésztőbb tüzet érezhetne, mint a bamba erény jámbor pislogása, s megpörkölődnek... Hiszen soha még nem volt esélye választásra — óvták mindenkitől — én, fattyú ráadásul, város-szégyene Júdás, hogy jutottam volna szólásnyi közelébe másként? Szólni kívánnál vele?

RORARIUS.
HOLETIUS.

Szólni? Én?

Hogy kutyákat uszítson rám a szolganép apja házánál csúfomul!

RORARIUS.

Nem ott.

HOLETIUS.

Ide a térre hívnám.

Ide hívnád?

RORARIUS.
HOLETIUS.

Nem félsz?

Mitől?

Láttál tarlótüzet? Lappangva kúszik, s mire oltanak, mindent fölégetett.

RORARIUS.

Mindent? A gatz, a kórót, nem a gabonát: azt biztos magtár őrzi már.

HOLETIUS.

Megéghet

magtárban is.

RORARIUS.
HOLETIUS.
RORARIUS.
HOLETIUS.

Ha a magtár leég.

Ilyen kevély vagy? Így bízol magadban? Óbenne bízom.

És ha ő... ha tán inyére lenne... pusztá próbaképp, valami mást...

RORARIUS.

Azt mondtad, hogy sosem volt választásra módja. Hát legyen. Istenítélet? Nem félsz, hogy balul üthet ki végül?

HOLETIUS.

RORARIUS.

Mérgezett tövist szúrtál frigyünkbe, s azt kivüle más ki nem húzhatja onnét.

HOLETIUS.
RORARIUS.

Én, tövist?

Boldogságomba ürmöt jó előre, azt csöppentettél volna, hogy mikor rám mosolyog, én, belül, keserűn azt gondoljam: mosolyog rám, mivel másra sosem volt mosolyogni módja. Hát azt hiszed, noha bárány vagyok, sőt bárgyú is, elélnék ilyen abrakon? Fölingerültél.

HOLETIUS.
RORARIUS.

Nem; csak többre tartom az igazságot a megalkuvásnál.

Indul.

HOLETIUS.
RORARIUS.

Ne menj. Csak tréfa volt.

Ha tréfa volt,

rossz tréfa volt. El.

HOLETIUS.

Hát menj. Rorarius! Bálint! Bálint! — Hogy gyűlölöm pimasz önhittségét! Önhitt? Kettőnk közül ki az önhittebb? Ó, ha ezt a rút,

kancsal pofát lehánthatnám magamról,
s az ő képében állhatnék eléje!
A megvett Júdás!

Belerúg a földön heverő aranyakba.

És a megvetett!

Ha útját követhetném veletek!...
Eh, Krózusként se kellenék neki —
pusztuljatok! hess, arany madarak!

Rúgdalja őket.

Hogy kárognak! Mint varjak a dögön.
Hát dög vagyok én? Rothadok belül?
Hess, örület... Arcom, tanulj mosolyt. —
Még van idő: még nem jön. Elmegyek...
„Gyáván futott!” Igen, gyáván futott
egy lány elől — maga elől — elég!
Hogy szédülök...

Lerogy a padra, kezébe temeti arcát.

Hatodik jelenet

HOLETIUS, VERONIKA.

VERONIKA *lassan jön, megáll a pad előtt.*

Hívtál, Holetius.

HOLETIUS *nem néz föl.*

Nem hívtalak.

VERONIKA.

Hívtál, Holetius;

Bálint mondta, hogy hívtál.

Hazudott.

HOLETIUS.

VERONIKA.

Soha nem hazudik.

Soha. — Soha!

HOLETIUS.

Ő a szent, ő a tiszta, feddhetetlen,
én meg —

VERONIKA.

Mi van veled?

HOLETIUS.

... én, ótvaros

poklos!

Nem vagy poklos.

VERONIKA.

Hát mi vagyok?

HOLETIUS.

Ember vagy, mint a többi.

VERONIKA.

Úgy találod,

HOLETIUS.

hogy én is, mint a többi? Mégse mersz
leülni mellém.

VERONIKA *leül.*

Bálint mondta, hívtál.

HOLETIUS.

Hogy hívtalak? Lehet, hogy hívtalak.

Olyan mély szakadékból jött a hangom,
hogy még mindig nem ért el agyvelőmig.

VERONIKA.

Szólni akartál velem? Itt vagyok,
tessék, beszélj hát.

HOLETIUS.

Miért színleled,
hogy mit se tudsz? Nem látom, azt hiszed,
hogy fölkészített?

VERONIKA.

Árva szót se szólt

HOLETIUS.

azon kívül, hogy itt vársz rám a téren.

VERONIKA.

Nemes ellenfél, lemond az előnyről.

Nem vívni jöttem, ő se vívni küldött.

Ha nem beszélsz...

Föl akar állni.

HOLETIUS.

Ne menj el! Ennyi van
napomból még, hogy itt ülsz a padon;
aztán leáldozik.

VERONIKA.

Világosabban
beszélj, mert így nem értelek.

HOLETIUS.

Kamasz
kölyök koromtól erről álmodoztam:
hogyszer itt ülsz velem a padon
s beszélgetünk. Már akkor! Reszketett
a bensőm, valahányszor láttalak,
titkon lapulva egy-egy faderék
vagy fal mögött — s oly ritkán! Jöjj velem!
Egy óra még, és üres lesz a város,
komédiát bámulni kint tolong
a hegy alatt. — Mit adhatok neked?
Semmit! Vagy mindent? Végső alkalom
talan. Valami idegen vidéken,
bélyeg nélkül, és veled...

VERONIKA.

Örület,
amit beszélsz.

HOLETIUS.

Boldog leszel, ne félj,
boldog leszel, lángnál is boldogabb!
Tudod, milyen boldog lehet a tűz,
amikor ég? Éreztél már tüzet?
Bálint mátkája vagyok, tudhatod.
Elkötvé, mint az áldozati bárány!
Mert egymásnak szántak gyermekkorunktól?
Ő nem, mi már előbb szántuk magunkat
egymásnak, testvér láncsal, mint kicsiny
gyermek még, majd később, serdülőben
mélyebb kötéssel, hogy láncunk belém
s belé evődött...

HOLETIUS.

VERONIKA.

HOLETIUS.

Süketíts meg, ég!
... és el nem bontja már, csak a halál.
Szorulj, kötél, szorulj csak. Ezt a hurkot
se bontja már el senki!

VERONIKA.

Mit tehetnék,
szegény, hogy csillapulj?

HOLETIUS.

Megválthatnál — magamtól —
a poklomtól — kívüled senki más...
Csak Jézus, senki más. *Elindul.*

VERONIKA.

HOLETIUS.

Veronika!

Kérlek!

VERONIKA.

Ne kérj.

HOLETIUS.

Egy szót csak!

VERONIKA.

Isten áldjon.

Lassan el.

HOLETIUS *utánnéz.*

Vége. Borul. Borul. Végképp lement.

A padra roskad.

Uram Teremtőm, mit vétettem ellened,
hogyan nyiféle kárhozattal üldözzöl!

Tenyérébe temeti arcát.

Függöny.

(Folytatjuk)

*Az ember arra legyen kíváncsi, ami megerősíti hitében, nem pedig arra, ami
megingathatja.*

André Gide

G E B É K

1930

Írta KOPÁCSY MARGIT

Rézkarc volt, és nászajándékba kapták. Keskeny, fekete lécceretezte, és ők jobban szerették a széles, aranyozott ráját. Szépen megköszönték, és felakasztották a kisebbik szobába. Egy hét múlva már észre sem vették, hogy ott van. Elmúlt a nagy szeszációk ideje: az esküvő, az első ölelés és az első ebéd. A menyecske megszokta, hogy főz, takarít, a férje dolgozik, és ha siet, búcsúzáskor nem csókolja meg. Féléves házasságukat megünnepelték. Eta pezsgőt vett, Kálmán virágot hozott. Átforrósodva csókolgattak egymást, de másnap számadást csináltak, és elhatározták, hogy takarékoskodni fognak. Nem mintha gyűjtöttek volna valamire, egyszerűen csak arról volt szó, hogy Kálmán icipici adóhivatali tisztviselő volt, akinek nem telt pezsgőre és drága virágra. Álmosak voltak és fáradtak, a vacsora és a csókok kimerítették őket, és Eta zokon vette, hogy Kálmán utólag megbánta a székfűt.

— Miért jöttél hozzám? Mentél volna egy gazdag iparoshoz!

Az asszony hajában egy pillanatra megállt a nagy bontófésű.

— Iparoshoz? — Persze, hiszen ő is csak egy iparos lánya.

Mindez a fürdőszobában zajlott le. A férfi a tükör előtt borotválkozott, és torz arcokat vágott, ahogy a kés alatt húzgálta a képét.

— Kíméletlen — állapította meg keserűen Eta. — Kíméletlen, mint az anyja — aki nem átalította az esküvőjükön, a népnép előtt kijelenteni, hogy nem örül a házasságuknak.

— Miért kell egy huszonkilenc éves férfinak megnősülni?

Nos, nem Kálmán volt fiatal a házasságra: a mama taposott túl az ötvenen. És megígérte magának, hogy ötvenéves korában városban fog lakni. A községhez, ahol tizenöt éve özvegyeskedett, csak a nyugdíja kötötte. De ez a kötelék elszakíthatatlan volt. A fia pedig — ahelyett, hogy segített volna rajta — megnősült. És a mama mehetett vissza az utált sárfészekbe, a nyugdíjához...

— Önző — és Eta saját anyjára gondolt. Nem: az ő anyja igazán nem volt önző, csak olyan lehetetlen volt szegény, elől a négy aranyfogával és tömpe ujjával, melyekkel minduntalan a száját törölgette.

— Iparos! Eh — gondolta rosszkedvűen, és kiszaladt saját gondolatai elől a konyhába. Mire a reggeli elkészült, lecsillapodott.

— Na, csókolj meg, te féléves — és a férje morda arccal megcsókolta. Sértődős ember volt, most sem békült meg egészen, de reggel volt és sietett.

— Majd délben — gondolta oktalan beletörődéssel az asszony, és a munkája után látott. Igavonónak született, mint az anyja, aki tizenvalahány évet élt a kéményseprőmester férje mellett. Eta nem szívesen emlékezett az apjára: erre a hatalmas, tagbaszakadt, csámpás és erőszakos emberre, aki szívesen megölelgette a cselédányokat, amíg kinyitották neki a padlásfeljárót. Egyébként a legjobb kerület volt az öregé, és sokat keresett. Mikor meghalt, a kéményseprőné folytatta az ipart. Ebből az időből származik a négy aranyfoga is. Vidám, jólelkű teremtes volt, és kémény szerint ismerte a város jobb családjait. Etából kisasszonyt nevelt: gimnáziumba járatta, és elhatározta, hogy doktorné lesz. Orvos, ügyvéd, tanár, — a kéményseprőnének egyrement, csak doktor legyen. Eta szerette az anyját, de ez a szeretet nem tudott érvényre jutni. Túlságosan nagy volt a különbség az asszony csattogó fapapucsá és a lánya kisasszonykodása között. Az udvarlókkal csak nőtt a távolság. A fiatal emberek többnyire vékonydongájú, kispénzű legények voltak, itt-ott egy vérszegény jogi doktorátussal, akik mohón megették-megittak mindent, amit az asszony papucsá összecsatlogott, de az utcán többnyire

nem ismerték meg. A kéményseprőné ezt nem is vette zokon. Ha a fiatalemberek eljöttek, kiment a konyhába, ledőlt a vaságyra, és aludt. Aztán jött Kálmán. Hozta az áhitott déert és némi adósságot. A kéményseprőasszony gavallérosan fizetett, és a város másik végén szép, kétszobás lakást rendezett be a fiataloknak. Eta időnként hazament: ilyenkor az anyja felpakolta, ellátta pénzzel, és remélte, hogy boldog.

Esztenő házasságok voltak, mikor Kálmán anyja először meglátogatta őket. Két lőrönd ruhával érkezett, és Eta — a lelke mélyén — büszke volt elegáns, úrias anyósára. A mama különben kedves asszony volt. Szeretett jönni-menni, kedvelte az embereket és a pletykát, és többször is meglátogatta a nászasszonyát, bár az egyáltalán nem erőszakolta a barátságot.

A második évben Eta teherbe került. Nem vágyott különösebben a gyerek után, de mikor megtudta, örült. A férje is örült, és az anyja is. Csak az anyósa nem. Szinte naponta írt: hosszú levelekben bizonygatta, hogy fiatalok még, ráérnek. A gyerek nagy gond, lekötöttség. Eta közben egyre rosszabbul érezte magát. Sokat hányt, fájt a feje, egyszer-kétszer el is ájult. Ezt is megírták a mamának. És jöttek a levelek. A kéményseprőné is kapott belőle bőven. És bár emlékezett rá, hogy annak idején ő is sokat hányt, féltette a lányát. Eddig olyan egyszerűnek, természetesnek találta, hogy Eta teherben van, de hát ő csak egy egyszerű kéményseprő, és hátha valóban belehal a lánya a szülésbe. A fiatalasszony, akit kimerített a sok rosszullét és megzavart a levéláradat, már maga sem tudta, hogy mit akar. Így vették el a gyermekét. Mikor mindennek utána volt, egyszerre nagyon megbánta. Csak most kezdett gondolkozni azon, hogy miért félt annyira az anyós a gyerektől.

— Nem akart nagymama lenni — mondta nyugodtan Kálmán.

Eta elképedt. — Komolyan?

— Komolyan.

A fiatalasszony úgy állt a szoba közepén, mint a sóbálvány. Fejbeverten nézte a férjét, aki közömbösen olvasott. Időnként megzörrent kezében az újság. Eta kábultan, elnehezedett tagokkal megfordult, és kiment a konyhába.

— Szóval ezért...

A mosatlan edény ott tornyosodott az asztalon. A víz, amit a mosogatáshoz melegített, felforrt. Időbe telt, amíg rászánta magát, hogy felálljon és elzárja a gázt.

— Szóval ezért...

A víz elhűlt, és újra felforrt, mikor meghallotta az előszobában Kálmán lépteit. Szinte öntudatlanul felkapta a fazekat a gáztól, és a főző vizet belecsapta a mosogatóba. A víz tüzes szikrákat szórt az arcára, kezére, és a fehér gőzfelhő mögött ott állt a férje: kabátban, kalapban, megütve attól a biztos érzéstől, hogy valami történt. Eta idegesen és idegesítően csörömpölt a tányérokkal. Egy fedő lerepült: élesen visítva forgott a kövön. A víz forrón és titokzatosan párolgott.

— Mi baj van?

Eta nem felelt.

Kálmán érezte, hogy mondania kellene valamit, ami szóra bírja az asszonyt, és kilép a nyugtalanító, néma ködből.

— Azt hittem, már készen vagy.

— — — — —

— Hisztérika! — gondolta hirtelen lobbant haraggal Kálmán, és úgy érezte, most már mindent ért.

Ezen a nyáron hiába célozgatott a fekete asszony, Eta nem hívta meg. És az anyjának is megtiltotta, hogy hívja.

— Ó, fiam — csendesítette a kéményseprőné. — Ne haragudj már rá annyira. Lehet még neked hat gyereked is. Fiatal vagy.

Igen: fiatal volt. Huszonhat éves. De egyik hónap múlt a másik után, és Eta nem került teherbe. Kálmán, akinek fogalma sem volt arról a fogcsikorgató el-

szántságról, amivel az asszony a gyerekre várt, kezdte fárasztónak érezni a házasságot. De Eta nem tágitott. Ismét nyár lett, és most már Kálmán ajánlotta, hogy hívják meg a mamát. Eta, aki lassan maga is belefáradt a lelketlen ölelésekbe, beleegyezett. A mama pedig jött feketén, szálfá egyenesen, és hozta a két bőrbond ruhát.

— Nektek csak a szívemet hoztam — mondta kissé zavart mosollyal — csak a szívemet —, mert ajándéokra nem telt. Az a szegény segédjegyző, akinek a nevét viselte, túlságosan fiatalon halt meg, és bár a mama mindig azt mondta, hogy főjegyző volt, a nyugdíj csak egy segédjegyző nyugdíja maradt. Eta mindezt tudta, de valahogy csak most fogta fel. Most kezdte érteni a célozgatásokat, hogy mennyi fejtörésbe, lemondásba került a mamának egy-egy cipő, ruha. Mert ennek azért meg kellett lennie: erre a mama igen sokat adott. A kosztjára már nyilván kevesebbet. Talán ezért is örült úgy a jó ételeknek. A tálat, amiben valami édességet kavartak, soha nem engedte elmosni addig, míg ki nem nyalakodta.

— Légy hozzá türelmes, fiam — mondta a kéményseprőné, és a hangja fáradtan kondult.

— Beteg vagy, anyám? — rémült meg Eta. A kéményseprőné ebben az időben sokat gyengélkedett. Hirtelen lefogyott, nehezeire esett a munka, és egy napon nem volt tovább.

Az egész tragédia olyan hirtelen zajlott le, annyira nem volt semmi átmenet a mesterasszony vidáman csattogó papucsá, a kórház és a temető között, hogy Eta el sem tudta hinni.

— Megzavarodtam. Mindenki megzavarodott, aki azt mondja, hogy meghalt. Anya él, és vidáman kotorja a kéményeket. Megnézem... — felkapkodta a ruháját: ejnye, visszajáról vette fel. Nem baj. — Meg kell nézmem — és rohant.

Hetekbe telt, míg valahogy magához jött. Ezalatt láthatatlan kezek széthordták az anyja otthonát. A tábláját is levették a kapuról, az udvarán idegen gyerekek verekedtek, és Eta lassan megértette, hogy az anyjából csak egy száraz virágokkal borított sír maradt. Most mindennap kijárt a temetőbe és nehezen mozduló aggyal megpróbálta tisztázni önmaga előtt, hogy miért nem ért rá szeretni az anyját.

— Szégyelltem. Igen — és az agya lomhán megállt.

A bánat lassan szétáradt benne. A szívről lehúzódtott a lábába, nyilván azért esett olyan nehezeire minden lépés. Csupa bánat volt a karja, és a szeme is megtelt szomorúsággal, de már ismét látott. Látta a férjét, — mintha egy idegen embert látna. És látta az anyósa vadonatúj, fekete ruháját, melyről kiderült, hogy az ő kívánságára készült.

— Lehet. Nem emlékszem. — Kálmán is csináltatott egy fekete öltönyt, sőtélszürke télikabátot. Mindez az anyja utáni örökségből lett, és mindezt ő akarta.

— Lehet...

Az anyósa könnyes szemmel dédelgette: — Szegénykém. Szegény kis bárányom — és megkérdezte, hogy felejthetetlen jó anyja lila pongyoláját nem adná-e neki. Később elkérte a cipőket és a fehérneműjét is. Eta szeme körüljárta a lakáson. Milyen furcsa, idegen lett az otthona. — Milyen szekrény az ott a sarokban? És az asztal?

— Az enyém, báránykám. Nem emlékszel?

Nem. Nem emlékezett. De azt már látta, hogy az anyósa hozzájuk költözött. A kéményseprőné bútorait és a házat eladták. A pénz ott állt a szekrényben.

— Mi a terved, drágám?

— Sirkövet állítatok. — Végigjárta a várost és megvette a legszebb fehér márványt, amit csak kapott. Mikor megmondta az árát, a férje felhőrdült, de a mama megőrizte a nyugalmát.

— Az ő dolga. Ne avatkozz bele, Kálmán.

Mire a Kereszt elkészült, Etának eszébe jutott, hogy fehér márvány kerettel kell körülvétni a szülei sírját. Oldalra könnyű, zöld padot állíttatott. Azon a

napon, amelyiken az utolsó száz pengőt is kivette a szekrényből, az anyósa nem ebédelt.

Eta órákig üldögélt a fehér Kereszt előtt, és azon gondolkozott, mennyire egyedül van. Az anyja meghalt, gyereke nincs. A férje idegen. Lassan megnyugodott. Talán nem is olyan nagy baj, hogy nincs gyerek. A Keresztre ezüst szikrákat szórt a Nap, és most már biztos volt benne, hogy — igen. Mindennek így kellett történnie, ő pedig szabad. Legalábbis rövidesen az lesz. Régóta gondolkozott már a váláson, de amíg élt, kímélte az anyját. Sajnálta kizökkenteni a kéménykürtök pihentetően sötét és egyszerű világából. Főleg pedig attól félt, hogy nem fogja megérteni. Talán, ha arról lett volna szó, hogy Kálmán részeges, durva vagy más nő után jár, akkor megértette volna. De hogy azért akar elválni, mert idegennek érzi...?!

— Megesküdél a feszületre, fiam. — Ő is megesküdött annak idején, és nem pocsékolta az idejét haszontalan gondolatokkal. — Az ember él és dolgozik.

Néhány hónappal azután, hogy a kéményseprőasszony meghalt, Eta is munka után nézett. Helyes. Az anyósa is így gondolta, csak azt helytelenítette, hogy varrni tanul.

— Ezt nem huszonnyolc éves korban kell kezdeni. Mikor látsz ebből pénzt?

Eta makacsul hallgatott. Az otthona, mely egyre inkább az anyósa otthona lett, nem érdekelte. Szállóvendégnek érezte magát, aki reggel elment, délután kiszaladt a temetőbe, és este tovább varrt. Az életüknek, egymáshoz való viszonyuknak valami furcsa, átmeneti íze volt, amiről nem beszéltek, de érezték. A városkában lassan elterjedt a hír, hogy válnak. Eta tudta, hogy a lányok összesűgnak a háta mögött a varrodában, az anyósát ezzel állítják meg a piacon, és azt is tudta, hogy a mama ilyenkor elégedetten mosolyog. A válással azonban egyelőre várni kellett, mert Kálmán beteg lett. Az orvosok a bal tüdőcsúcsban találtak valamit. Azon a napon, amelyiken Kálmánt szanatóriumba szállították, Eta pirítós kenyeret ebédelt, mert a mama borogatások és könnyek között feküdt a rekamién.

— A nyugdíja miatt aggódik — gondolta tárgyilagosan. Kálmán állapota valóban nem adott okot aggodalomra. A nyugdíj viszont veszélyben volt, mert Eta még nem nem keresett, a táppénz kevés volt, és élni akkor is kellett. Eddig nem vettek el a mamától egy fillért sem, és a hidegvizes borogatások alatt valóban az fájt a legjobban, hogy most — legalábbis egy időre — másképpen lesz. Volt, nincs csokoládétorta, új ruha, új kalap, és a fehérmű alól sorra elfogynak majd a százasok. Pedig milyen keservesen gyűjtögette, meddig kuporgatott, örködött minden fillér felett, ami a menyének százszor is kicsúszott volna a markából!

A borogatások után hangos hetek jöttek, és Eta akkor is torkig lett volna az anyósával, ha nem jut eszébe az éléskamra.

A dolog ott kezdődött, hogy a mama, mikor hozzájuk költözött, bezárta a kamrát.

— Nem kell a bejárónőnek mindent látni, báránykám. — De Kálmán szanatóriumba került, a bejárónőnek felmondtak, és a kamra továbbra is zárva maradt. Egy szombat délután — a mama aludt — Eta gondolatai beleütköztek az ajtóba.

— Miért van bezárva?

Hirtelen hangulat volt: heves és makacs, mint maga a gyanú. Kihúzgálta az ajtóból a kulcsokat: valamelyiknek nyitni kell! — és az ajtó valóban kinyílt. Eta bezúdujt, mint a szél, de kettőt sem lépett, megállt. A kamrában éppen csak annyi hely volt, hogy valaki oldalra fordulva becsúszhasson. A polcok roskadásig tele üvegekkel, a földön ládák, a ládák mellett zsákok, a zsákokban liszt, cukor, mák. Egyik sarkával a polc, másikkal a zsírosbödön szélén egy porcelán tál egyensúlyozott: rajta megkezdett torta. Valahónnan néhány szem dió és alma gurult a lába elé...

Kihátrált a kamrából a zsákok, ládák, bödönök közül, melyek mind az anyja házából kerültek ide. Olyan undort érzett, ami már a fizikai rosszullét határán járt. Még az ajtót sem volt ereje bezárni. Mire az anyósa felébredt, nem volt otthon. A dologról nem esett szó, ahogy hosszú ideje semmiről sem esett szó közöttük, de a koszt ettől kezdve megjavult, és a mama olykor merőben feleslegesen, sarkig nyitva hagyta az éléskamra ajtaját. A következő hónapban Eta szabadult: segéd lett, és elsején, mikor végre saját keresetéből fizette ki a lakbért, a manának hirtelen megjött a hangja is. Kedves és beszédes lett, mint azelőtt.

Minden elmúlik. A gyászév is letelik egyszer, és Eta egy napon szürke ruhában jelent meg a Kereszt előtt. Ezt a ruhát már ő varrta, s az anyósa egy pillanatra szinte elkábult a felismeréstől, ami ebben a szobában fogant meg benne: pénz. Sok, sok pénz. Régen észre kellett volna vennie! És — életében talán először — komolyan haragudott önmagára.

Eta az új ruhában elment a férjéhez is. Kálmán, aki a búskomor fekete után főleg a friss színnek örült, lelkesen dicsérgette, és az asszonynak jól esett az elismerés. Új és kellemes volt az is, ahogy közönyös, rideg házasságuk után most az ágya mellett üldögélt. Az otthoni bajokról nem esett szó, és Kálmán is udvariasan, vidáman fecsegett. Később Eta elmondta a terveit, és az izgalmat, mellyel a mestervizsgára és az önállóságra készült.

A vizsga még csak hagyján! De hogyan birkózik meg majd az ügyes-bajos hivatali dolgokkal: az adóhivatallal, OTI-val, ipartestülettel! Kálmán kedvesen nevetett, és megígérte, hogy mindent elintéző helyette.

Derűs délutánok voltak, minden házassági íz nélkül. Ha a látogatási idő lelelt, a férje úgy búcsúzott mint régen, legénykorában: fogta a kezét, és nem engedte el addig, amíg meg nem mondta, mikor látja megint.

— Majd.

— De mégis?

Eta mosolygott: tetszett neki, hogy Kálmán még az ablakból is utánakiált: — Pontosan négykor!

Múltak a hónapok, és Eta egyre többet keresett. Hát igen: így már egészen más. Senki a világon nem értékelte jobban a pénzt, mint a szegény segédjegyző özvegye, akinek a fehérműje alatt ismét gyűlni kezdtek a tizesek és húszasok.

Azon a napon, amelyiken Eta kiváltotta az ipart, Kálmán virágot küldött, és az ünnepi torta mellett ott állt a meglepetésnek szánt cégtábla. Ez valóban meglepetés volt, mert Eta az utolsó hetek lázában nem ért rá a táblával törődni. Csak annyit tudott, hogy az asszonynevét nem fogja használni, hiszen ők elválnak. Ha a férje kijön a szanatóriumból, majd megbeszéljük a részleteket. És most egyszerre itt volt a tábla. Az anyósa csináltatta, — ajándék, meglepetés.

— Tetszik, báránykám?

Eta a válásra gondolt, de a tábla csakugyan szép volt: fekete üveg, arany betűk: doktor Sulyok Jenőné...

És a válás?

— Majd — legyintett fáradtan.

A lakás, ami kezdetben az ő otthona volt, aztán az anyósáé lett, most már egyiküké sem volt. Ruhaszalon lett, ahol reggeltől estig idegen nők öltöztek és vetköztek. A varrógépek kattogtak, Eta szabott és próbált, a mama a várakozókat szórakoztatta. Úgy trónolt közöttük, mint egy fekete hajú királynő, de Etának végeredményben nem volt oka panaszra. Sok, drága ruhát szabott, amire az anyósa beszélte rá a hölgyeket. És ha nem tornyosodott volna olyan bántóan fölötte, míg ő az asztal fölé görnyedve dolgozott, talán kevesebbet gondolt volna arra, hogy — majd.

Kálmán is hazafelé készülődött a szanatóriumból. — Még négy hónap, már csak kettő, egy hónap múlva itthon lesz!

— Istenem, — sóhajtott a mama, és örömeiben megölelte a menyét. — Szegény fiú: mennyire vágyik már haza — és gyorsan, ügyesen átrendezte a lakást.

A nagyobbik szoba lett a szalon, és noha percenként Eta véleményét tudakolta, mindent bézsúfolt a szalonba, ami neki nem kellett. A fotelek helyett székeket hozott és bevonszolta Eta fekhelyét.

— Ugye, így kényelmes lesz? — és felakasztotta a falra a Gebéket.

Vigasztalan kép volt. Ócska, sátoros cigányszekér előtt két elnyúzott gebe tűsódott a földre szórt néhány szalmaszál felett. Sebes, zsibbadt testük nem látzott érezni a szelet, ami a kopasz fák meredt ágai között süvített. Lehet, hogy aludtak, de ez az álom már valahol az élet és halál mesgyéjén kóválygott. Gebék. Idegenek és mégis ismerősök.

Kálmán meghívza, kipihenve hazajött a szanatóriumból, és Etának nem kellett többet az adóhivatalba mennie. Igaz, hogy máshová sem ment: annyi munkája volt, örült, ha azt győzte.

— Lesz még arra alkalom — vigasztalta az anyósa, és a tükör elé ült, hogy felcsavarja a haját. Színházba készült. Kálmán eleinte és illendőségből otthon maradt. Beült a szalonba: a gépek zörögtek, kattogtak, de különben sem tudtak volna beszélgetni a lányok előtt. Kálmán leült az asztal mellé, de az asztalon a centiméter, az anyagok, a nagy szabászolló volt az úr, és Kálmán percenként helyet cserélt, hogy ne legyen útba. Egy ideig ugrált, udvariaskodott, aztán bosszúsán bement a másik szobába, és bezárta az ajtót. Este a varrólányok hazamentek, de Kálmán nem jött vissza. Olvasott vagy aludt, és Eta nem akarta zavarni. Mégiscsak beteg ember, illetve volt, és holnap sokat kell szaladgálnia: két lány szabadul, ipartestület, adóhivatal, — és Eta megkönnyebbülten sóhajtott.

— De jó, hogy van, aki elintézi helyettem!

Az anyja is ilyen volt. Eta emlékezett rá, hogy a kéményseprőasszony mennyi büntetést fizetett, mert soha nem tudta, hogy hol, mikor és mit kell csinálni. Kálmán azonban tudta. Pontos naplót vezetett a forgalomról, de Eta látni sem szerette a pecsétes, bélyeges könyveket. Csak dolgozni szeretett. A hivatalos teendőket pedig intézte el Kálmán, és a problémákat vitassa meg a mamával. Mert a mama is mindent tudott. Ő vette fel és bocsátotta el a varrólányokat, ő alkudott meg az alkalmi segítségekkel szezon közepén, mikor már nem bírták a munkát, ő foglalkozott a megrendelőkkel, ő vezette a háztartást, és reggel ágyba vitte Etának a kávé. Igen: a mama tudott nagyon kedves is lenni, és a fiatalasszony, aki már egyáltalán nem volt olyan fiatal, fáradtan, és örömmel nyújtózott az ágyban, mert vasárnaponként egész nap pihent. A Gebék is bóbiskoltak a falon, de Etának nem volt ideje, hogy szánakozzon felettük.

— Majd! — Előbb le kell dolgoznia az adósságot, amit a házra vettek fel. A mama ugyanis váratlanul talált egy szép, úri villát; Kálmán egy hét alatt felhajszolta a hiányzó pénzt, Etának csak a váltókat kellett aláírnia. A mama úgy tervezte, hogy egy év alatt kifizetik a tartozást, a házat rendbe hozzák és beköltöznek.

— Majd meglátod báránykám, milyen szép lesz.

— Majd — és múltak az évek.

Eta az ötven felé járt. Régen ledolgozta a kölcsönt, amit a házra vettek fel, kifizette a tartozást és a költözködést, az új szalongszövetet, a szőnyeget és a képeket. Kényelmes, széles fekhelyet vásárolt magának. Ez a fekhely most is a szalonban állt, és a mama ismét felakasztotta a Gebéket.

— Nem rossz kép.

Valóban nem volt rossz. Csak éppen, ha Eta este fáradtan leroskadtt, szembe találta magát velük. Legalább a tükrök ne lettek volna, — de a szalon tele volt tükrökkel, és ő mindennap ott állt előttük pucéron, csontos vállal, görbe háttal, kócosan, ahogy éppen kibújt a ruhájából. Csak a paplan alatt volt jó, mely lágyan beburkolta, és eszébe juttatta a házat meg a betétkönyvet. Egy, félfordulattal elérte a villanykapcsolót, de ennél a mozdulatnál mindig megpillantotta a Gebéket. És egyre ismerősebbnek találta a horpadt hasú, lenyúzott igavonókat.

A NÉMET KERESZTÚT ELÉ

Hármas szenvedéstörténet ez. Mindenekelőtt Jézusé, aki végigmenve a meredek, kőves úton, a kereszt súlya alatt roskadozva, fenn a Golgota csúcsán lesz igazán Krisztussá, Messiássá, mindnyájunk Megváltójává. Az emberi történelem legnagyobb botránya, az ártatlan megkínzásának és feláldozásának drámája bomlik ki a tizennégy állomás történetében. A költő úgyszólván személyes tanúságot tesz a történetekről, megidézi mindazokat, akik akkor éltek és látták, akik közönyösen, esetleg feszítse meg-et kiáltva, vagy szánó részvétellel szemlélték, de semmit sem tettek.

És a hallatlan botrányt megismétli a történelem. Újra ártatlanokat üldöznek, kínoznak, áldoznak fel az örület oltárán. Az üldözöttek között nincs ugyan egy újabb Jézus, de Isten milliónyi gyermeke járja összezsúfolva, bevagonyírozott baromként a hosszú keresztutat, hogy egészen elégő áldozat legyen a füstöt okádó krematóriumok modern Golgotáján. Így tehát a költőnőnek, a konvertita Langgässernek, akinek leánya is az elhurcoltak között volt, saját, személyes szenvedéstörténete ez a keresztút.

Végül, de nem utolsósorban szenvedéstörténete ez a költemény magának a német népnek is. A félrevezetetteké, az örületbe kergetetteké, az emberségükből kiforgatottaké, akiket a bűn fertőjében hempergetett meg a téboly és a terror. Azé a népé, amelyik irtózatossá árat fizetett az örületért. Rommá, pernyévé, porrá változtak virágzó városai, önmaga tépte le magáról mindazokat az emberi értékeket, amelyekkel századok ékesítették fel, fenéig kellett ürítenie a rettegés, az éhség és a nyomorúság keserű poharát. Erről is beszámol ez a keresztút iszonyúan érzékletes képekben: az üldözött is szánja az üldözőt.

Ahogy Krisztus is feltámadott sírjából, a költő képzeletében is új birodalom támad a rémségek tengeréből: a szeretet, a testvériség, az emberség boldog birodalma — Isten országa. És a remény, amely a lélek mécsesét táplálta a sötétség idején, nem éghet el többé már egészen, az emlékezetért lobog tovább a jeltelen sírok felett.

(b. l.)

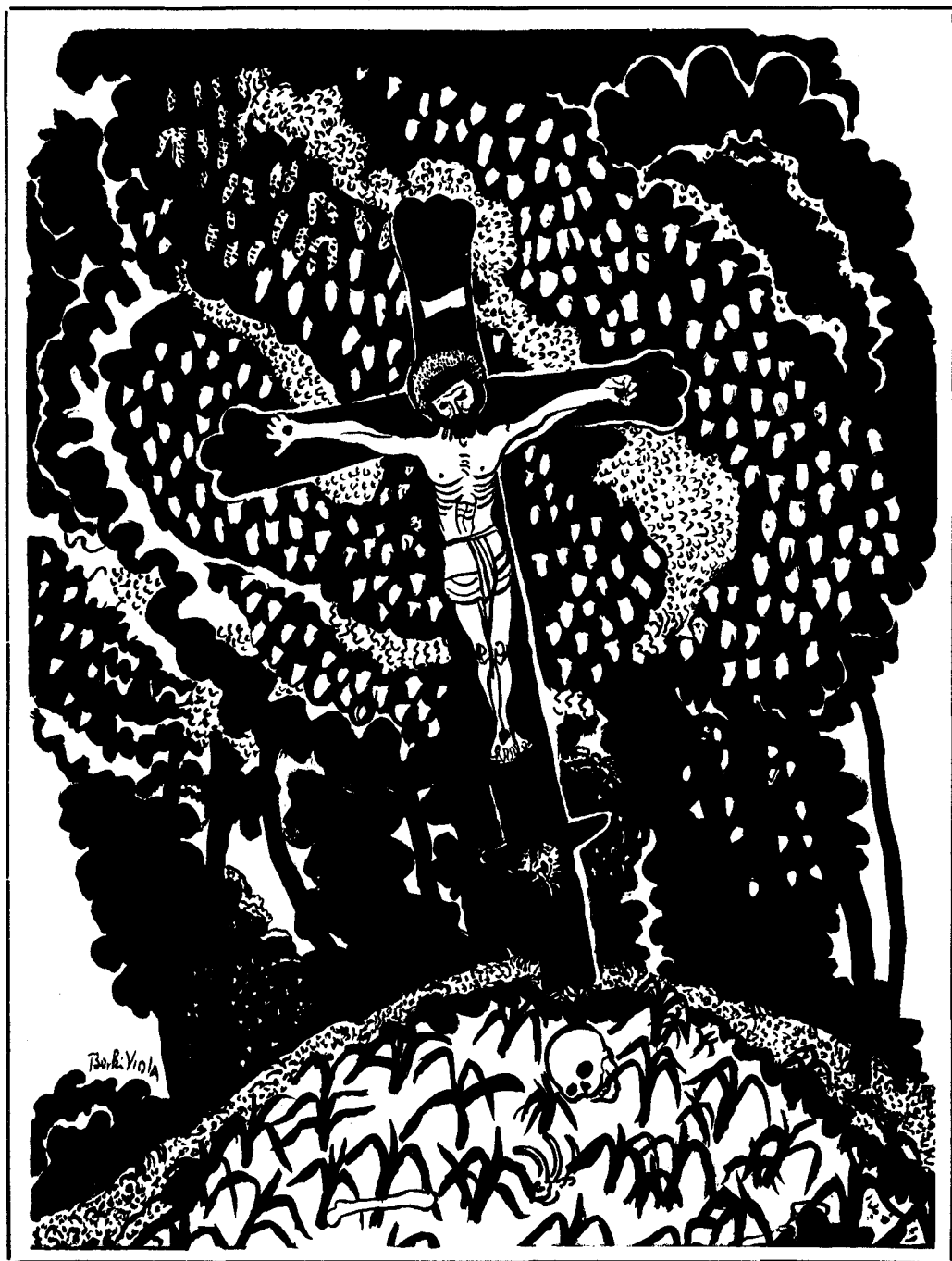
ELISABETH LANGGÄSSER

NÉMET KERESZTÚT

I. állomás

Jézust halálra ítélik

*A bírónál egy hang vízéért kiált!
Befagyott a kút az éji hidegben.
A vödör billeg, dübög míg felér,
a kapunál tömeg tolong dühödten.
Igazságot! Ez legyen, ez a víz
megtisztítónk, mely nyűzsög halainktól?
Pilátusnak kell — ó, vissza ne öntsd,
mert hideg vérük megdermedne akkor!*

Berki Viola: Golgota

Berki Viola: Illusztráció egy Csokonai-vershez

II. állomás

Jézus vállára veszi a keresztet

Tömeg tolong. Gránitlépcsők előtt
egy martalóc támasztja alabárdját.
Felsötélik a kereszt, nép zajong — !
S lefelé jön, kinek nevét kiáltják.
Halod-e bitó! Élt egyszer a fád,
szégyenedben szét kellene hasadnod.
Ám te csak maradsz és térdre lököd —
nem is vagy te fa, hazudik a rostod!

III. állomás

Jézus először esik el a kereszttel

Isten inog s elesik. Borzadok,
betör az éj, és a nap eltűnőben.
Borulj a kőre, feküdj arcodon,
és fel ne nézz, mert megvakulsz különben.
Csend! Még a nevét sem kiálthatod
— szádban mint epe téged is eléget —
lehullnának az égi madarak
és visszhangjától megsüketülnének!

IV. állomás

Jézus találkozik sűrő anyjával

Egy asszony jön, ruhája ismerős —
emberi vér, benn a szívben rekedj meg,
forrása forrj, folyama tornyosulj,
a folyton folyó tovább nem eredhet.
Ömlik mégis. Meg nem állíthatom
a rőt nedvet, körmöm nyomán kiserken,
sem azt a sós vizű áradatot,
mely egyszeriben szertefut szememben.

V. állomás

Cirenei Simon

Itt térdelek és kínom átkozom.
Arra készíted, hogy élezzem a kardom.
Ez undorít. Levetkezném magam
és idegen vérkörbe kell ugornom.
Te kereszt alá kényszerült erős!
Melled és torkod kell most átlehelnem,
hátad a veritékemtől vizes,
testedbe zuhan lángolva a lelkem.

VI. állomás

Veronika Jézusnak nyújtja kendőjét

Messze vagyok. Gyermeki ágyamon
fekszem vad lázálom kábulatában:
Mellekre térdel szörnyű gyilkosom,
nyakam lecsuklik és habzik a szájam.
Tombol felettem örült lángvihar
s a húsom ég, az izzást szinte ontja,
kiáltok... ide... egy kendőcske int,
s a testem zúgva süllyed hús habokba...

VII. állomás

Jézus másodszor esik el a kereszttel

Tenger feledés, vastag tengerár!
Benned bíborzátonyként szunnyadoz most
az emlék, mely rólam lágyan levált
s mint egy ruha, alám, a mélybe hullott.
— Egy tompa ütés mélyemig hatol
s a rémes tudat feltör kavargva.
Vérpalástban a lelkem felszökik,
s Istennel együtt rántják ott a porba.

VIII. állomás

Jeruzsálem asszonyai

Nehéz lég ömlik. Ásít a kapu.
A gyászfekete falak tömörülnek.
A boltozatból tompa jaj szakad,
nyakon fog, csuklómra béklyók izülnek.
El a dohbúzból, ti asszonyok ott,
a tekintetet párnák tornya mentse!
Vagy mint én, háborgás kinjaiba,
a fiatok beleful öletekbe.

IX. állomás

Jézus harmadszor esik el a kereszttel

Az út meredek, s a zaj csendesül.
Bíróság, utcák eltűnnek a mélyben...
A szél körülzúg, a fény körülönt
s izzón olvad irdatlan gyűlölségem.
Isten elbukik. Legyen. A hitem
a látszatokból kiemeli arcát,
s a foghatatlan viharában ész
és értelem maguk önként megadják.

X. állomás

Jézust megfojztják ruháitól

Helyben vagyunk. A város völgybe vész,
tornyok, kémények tündöklének ott csak,
távoli tájat tár a tiszta lég,
a messzi hegyek lábukig ragyognak.
Szellemem roppant gúzsából szabadul.
Lehull a vas, szívem bilincse tört szét.
Pribékeké Isten gúnyája már,
s a kínok fürdőjébe meztelen lép.

XI. állomás

Jézust keresztre feszítik

Betelt az idő. Lelkem a halom
bontásával a völgyet töltve látja.
Száz zugban Isten magát osztja szét,
hegyet zúz be a pörölyök csapása.
Ayyam kiég. Nem zeng így fa s acél,
ilyen hang nem származhat emberektől:
isten köréből kiszakad a föld
s a világ szíve hangosan dörömböl.

XII. állomás

Jézus meghal a kereszten

Viaszként olvad Ő. És fénybe fúl
a táj, mindenütt vad tűzvész világol.
Ő, minden siri lepel hogy vakít!
Ő, hajnal kel a börtönök falából!
Egy lángoló kard döf az ég felé,
a nap sistereg, szénfekete katlan.
Hol vagy Isten? A légből markolok.
Dörgés csattog. Éj sötétlik alattam.

XIII. állomás

Jézust leveszik a keresztről

A tengerből kél új birodalom.
Vegyük le sarunk, induljunk feléje.
Az Éden ez! Ott magaslik a fa,
ezt az Őr tulajdonának ítélte.
Most kereszt névvel nő a Golgotán,
s váltságot terem az emberi lénynek!
Ő, nemes gyümölcs, érett, vérpiros,
árgidről leoldozunk mi téged!

XIV. állomás

Jézust sírba teszik

Megtörtént. A földben nyugszik a test,
kihűlt, hogy mi, emberek lánggal égjünk,
meztelenül, hogy vér és veríték,
jaj és baj mutassa testvériségünk.
Szedelőzködjétek, menjünk haza.
Későre jár, alszik a táj az éjben.
Ne féljétek! Mi lelkünk mécsesét
táplálja, többé el nem ég egészen.

Bittei Lajos fordítása

NAPLÓ

VI. PÁL PÁPA VIETNAMRÓL

„Szerény és fegyvertelen” fáradozásnak nevezte VI. Pál pápa a saját és a katolikus egyház lépéseit a vietnami béke érdekében, melynek „ereje csak azokban a keresztlény és emberi indítékokban rejlik, amelyekből fakad, de gyenge azokhoz a rettentő nehézségekhez képest, amelyeket le kellene küzdeni.”

Az alábbiakban a Szentatya Vietnammal kapcsolatos megnyilatkozásaiból idézünk, melyeket szinte a háború kezdete óta intéz a világhoz, mert — amint azt a Podgornij szovjet államfőnek 1965 decemberében küldött táviratában hangoztatta — „az az összecsapás, amely ezt a boldogtalan országot vérrel mocskolja be, súlyos fenyegetést jelent a világ békéjére nézve”.

1966 szeptember — VI. Pál pápa *Christi Matri Rosarii* kezdetű enciklikája: „Távol-Keleten még mindig elkeseredett háború tombol, még mindig kegyetlen harcokat vívnak. Ez arra int bennünket, hogy amennyire tőlünk telik, ismét és még határozottabban lépünk fel a béke fennmaradásáért. Úgy érezzük, hogy a

Gondviselés akaratából, mint közvetlen elődeinknek, nekünk is az a hivatásunk, hogy türelmes, fáradhatatlan munkával, minden terhet vállalva örködjünk a béke felett és igyekezzünk megszilárdítani azt. Felelősségünk alapja az a tény, hogy az egyház egészét gondjainkra bízta; az egyház pedig, mint a nemzetek fölé emelt jel, nem kötődik politikai érdekekhez."

1966 október — a pápa levele a vietnami püspöki karkhoz: „Tudjátok meg — hiszen erről már többször is biztosítottunk benneteket — közel érezzük magunkat megpróbáltatásaitokhoz és szeretnénk még jobban megérteni aggodalmaitokat és osztozni apostoli gondjaitokban. Feleslegesnek tartjuk ismételni, hogy ennek a nemes nemzetnek az ügyeit magunkévá tesszük és nem szüntetjük meg állandóan és erőteljesen felhívni minden polgárt, különösen azokat, akiknek kezében van a nép sorsa, dolgozzanak a lelkek megértésén és egységén, mert ezek a tényezők a mezők békés és nyugodt munkájához való visszatérésnek és az olyannyira kívánt politikai és társadalmi reformok megvalósításának.

Érdeklődésünk irántatok és hazátok iránt arra készít minket, kíséreljünk meg újabb lépéseket annak érdekében, hogy siettessük azt a napot, amikor megszűnven a fegyverek zaja, ismét közeledni tudnak egymás felé a lelkek, és kihasználjunk minden alkalmat, bármely csekély legyen is az, a válság békés és igazságos megoldásának sikere érdekében. Úgy véliük, apostoli hivatásunkból fakadó kötelességünk, hogy folytassuk ezt a feladatunkat addig a pillanatig, míg a feltámadt Krisztus kívánsága és üdvözlője, béke legyen veletek, valósággá nem válik a kedves vietnami nép számára."

1967 júliusának egyik vasárnapján a Szent Péter téren egybegyűlt tömeghez: „Vasárnapi imánk alkalmával gondolataink újlag a Távol-Keleten kiéleződött helyzet felé fordulnak. Ugyancsak aggodalommal tölt el bennünket a közel-keleti konfliktus fenyegetése éppúgy, mint a világban fosztott és egyre gyorsabban fel-lelhető növekvő veszedelem, mely az ellentétek fokozódásában gyökerezik... Az emberek mindinkább szembehelyezkednek egymással s lelkiületük egyre ellenségessebbé válik. Annál inkább meg kell őriznünk nyugalomunkat, társvilágosságunkat és reményeinket. Az ima mindig új erőt kölcsönöz, ezért fohászkodunk fáradhatatlanul továbbra is az általános kiegyenlítés és bizalom létrejöttéért."

1967 december — a pápa karácsonyi üzenete az emberiséghez:

„Vietnam esetében igazi veszélyről, világveszélyről van szó. Világveszélyről, melyet ellenőrizhetetlen körülmények közvetlen közelivé és végzetessé tehetnek, mivel olyan pusztító erőket birtokába jutott a mai ember, amilyenekkel eddig nem rendelkezett. Pedig nem kellene tovább rettegnünk s az egymással szemben álló felek becsülete sem szenvedne kárt, ha Vietnam felett újra felragyogna a béke derűsége."

1968 novemberének egyik vasárnapján a Szent Péter téren egybegyűlt tömeghez: „Imádkozunk a békéért, azért a békéért, amely az egész világ forró óhajta lett. Sajnos, úgy látszik, Vietnamban nem mindegyik háborúzó fél óhajta a békét. A béke azonban nemcsak a tűzszüneten múlik és nemcsak azon, hogy lemondanak a fegyverek alkalmazásáról, hanem azon, hogy az emberek gondolkozása a józanság, az igazságosság és a szabadság magasabb szempontjainak megfelelően alakult-e át... Sajnos, az érdekelték nem mindegyikének lelkében érett meg még az a magatartás, amely biztosítja az igazi békét."

1968 december — a pápa levele Joseph Marie Trin-Nhu-Khue-hoz, Hanoi érsekéhez: „Csupán a kedvezőtlen körülmények gátoltak meg bennünket abban, hogy Hanoiba utazzunk. Útunk célja az lett volna, hogy a kemény megpróbáltatásokhoz bátorítást adjunk és kifejezésre juttassuk, mennyire szívünkön viseljük sorsotokat. Ám legalább üzenetünkkel kívánjuk kinyilvánítani mélyszégyen együtérzésünket, mivel jól tudjuk, mennyire szükséges, hogy szolgálatunkkal mellétek álljunk."

1969 december — a pápa karácsonyi békeszózata: „A világon ma uralkodó eszmék nem valósíthatják meg az igazi békét, mert önzők, szűkkeblűek és egyoldalúak. Csak egyetlen eszme vezethet a világbéke megvalósulásához: az egyetemes szeretet eszméje! Az embereket nevelni kell a békére, mert ennek gyökere a szívben van. Csak ha erre fogékonyak lesznek, akkor újíthatjuk meg a világot gondolkodásában, társadalmi rendjében, politikai életében."

AZ OLVASÓ NAPLÓJA

Németh László nem kapott katedrát Debrecenben.* Ettől a sors, mint *Az én katedráim* bevezetőjében mondja, „a magyar irodalomtudományt, de őt is megmentette”. Nehéz is elképzelnünk, hogy más katedrán, mint a saját „szabadegyetemén”. De ez a szabadegyetem abban az időben, amelyből *Az én katedráim* tanulmányai valók, kiváló kiegészítője volt a „szabályos” egyetemnek. Ezen az irodalom, a legújabb is, jobbára tananyag volt; Németh Lászlónál még a régi is frissen lüktető élet. Talán mert ő nem a céh szabályai szerint nyúlt az irodalomhoz. Ha sikerül a debreceni pályázat, alighanem hamarosan lehetetlenné is vált volna a céhben; az oktatás szakemberei ugyanis nem nagyon szeretik az olyan oktatót, aki nemcsak vallja magát tanulónak, hanem valóban tanul is, miközben oktat. Akadt egy-két ilyen rendellenes jelenség akkor — például Kerényi Károly, vagy Szerb Antal —, de rossz szemmel is nézték őket a szakmának a szakma tekintélyét óvó korifeusai. S még mindig jobb, hogy Németh László katedra nélkül maradt, mint ha már akkor kedvét szegték volna holmi hivatalos és kollégialis igyekvések, melyek a katedrák fegyelmébe akarták volna betörni.

Mert ennek a katedra nélkül maradt katedrának a világában mindent inkább megtalálni, mint a tanmenetek kitervelt következetességét és a tudományos konformizmus engedelmességét. Rendszer, alkalmazkodás? „Ezek az írások — olvassuk az előszóban — nem a katedráról, hanem a tanulópadból szólnak; az irodalomtörténetet nem tanítom, hanem tanulom bennük, s a kötet épp arra lehet példa, hogy az élő irodalommal elfoglalt kritikus, a maga munkáin dolgozó író mint érzi szükségét, hogy irodalmunkat majd itt, majd ott, látszólag rendszertelenül, százasok távolságokban megszíja, amíg mintegy tizenöt év alatt izgató kalandokból, érzéki észleletekből összeáll egy irodalomtörténetféle, munkásságának pótoló alapja és támasztéka.”

Szükségét érzi ma író és élő irodalommal elfoglalt kritikus ennek a dolog alapvetően táplálkozás jellegét már a kifejezéssel is hangsúlyozó „megszívásnak”? Úgy látszik, nem nagyon.

Nem nagyon még általában maguk az irodalomtörténészek sem; egyre inkább korszakoknak, lehetőleg minél apróbbra tagolt korszakoknak vannak „speciálistái”, s egyre kevésbé vannak olyanok, akik elemi szükségletnek érzik, hogy egész irodalmunkkal is foglalkozzanak, itt-ott megszívják, és esetleges szakterületüket is az egész irodalom összefüggésében lássák. Arról meg már szinte kár is beszélni, milyen végtelen feledésbe süllyed régi irodalmunk, s mennyire „réginek” minősül ma holnap minden, ami a legmaiban mainál csak évtizedekkel is korábbi, mennyire el és kivettetik az érdeklődésből, az irodalom szerves életéből, s mind nagyobb lendülettel és mind hangzatosabb ürügyekkel a tananyagból is. Hadd idézzem még mindig Németh László előszavát. „Ma — írja legvégül — amikor régibb irodalmunk egyre inkább kicsúszik a közönség tudatából, s az ifjúság irodalomszeretete is néhány, modernnek tartott költő ismeretére, emlegetésére zsugorodik, tán nem lesz fölösleges az emlékeztetés, hogy ez az irodalom mit jelentett egy korábbi nemzedék írójának, s hite szerint milyen kohézió erő, hovatartozást szíhatnának belőle ezután is egy lazuló nemzet szétgurulóban levő atomjai.”

Nem, egyáltalán nem fölösleges emlékeztetés; és valóban megszívlelendő példa *Az én katedráim*.

Mire példa? Elsősorban talán arra, hogyan lehet élni, és mennyire élni, az élet igényével kell általában az irodalomhoz, és benne a régi irodalomhoz közeledni. „Öröm nézni a kitűnő kompozíciót” — mondja Németh László a *Debreceni Disputáról*; és ez nem szólam: minden mondatából kiérzik az öröm, amivel a szöveget nézi, izleli, újraéli. Nem filológus kedvteléssel, hanem a lélegzés, az izmok örömeivel. Ezért is lát meg jóval több aktuális életet a szövegben a filológus érdeklődésű vizsgálatnál. Számára a szöveg nem „tudományos anyag”, hanem emberi élet. Tájékozódása nem „szakmai” jellegű, hanem vitális igényű: életre kelt, hogy étellel gazdagodjék; vérért ömleszt át egy-egy régi, elmerevült szervezetbe, hogy aztán ő maga is több legyen az ecjével és a melegével, és mai magát igazoló rokonságot prezentáljon a múlttal közös vérkeringésben. „Pironko-

* Az én katedráim. Magvető és Szépirodalmi Könyvkiadó. 1969.

dom, amikor ebben a nyelvben a lelket megöblítem” — mondja Heltai prózájáról. Így olvassa ezt a régi magyarságot: lelkét öblíteni benne, fölfrissülni tőle; és nem a filológ vagy a nyelvész vadász szimatjával, hanem „pironkodva”, a közvetlen személyi kapcsolat részvételével, *engagemént*-jával.

Azt mondja könyve egy másik helyén: „A régi magyarságnak a postillák, vitairatok, bibliafordítások, könyörgések, disputáló drámák voltak a regényhez hasonló fontos műfajai. Ezekben van letéve annak a korszaknak a nyelvi hatalma, emberi láza, írói erőfeszítése, kultúrateremtő heroizmusa; mindaz tehát, ami az irodalomtörténetet érdekelteti.” Igen, érdekelheti, ebben a föltételes módban; mert általában — néhány nagy kivételtől eltekintve, amilyen például Horváth János volt — nem ez érdekelte a „szakmát”, nem a művekben megörökült s kellő átéléssel ma is kitapintható, hajdanvolt emberi láz és írói erőfeszítés. Ha viszont ezt próbáljuk meg földézni, „betűkukacoknak” átengedett művekből izgató olvasmány lesz; csak ne a mai szépirodalom kellékeit keressük bennük, hanem az emberi hevet és erőt, amely a maguk idejében létrehozta.”

Persze valami kis igazságuk azért a gyanakvó „betűkukacoknak” is volt és van. Nem abban, hogy „betűkukacok”, hogy nem látnak ki a maguk kis fölíáns-birodalmából, nem többnyire már a szomszéd fölíáns-birodalomra sem. Hanem abban, hogy ennek a másfajta, élményi, a „kultúrateremtő heroizmus” tetteit kereső megközelítésnek is megvannak a maga veszélyei. Egy tényt lehet rágni, szüként el lehet porlasztani: amíg a tények területén maradunk, változatlanul tény marad. Egy „heroizmus” azonban már sokkal bizonytalanabb valami, és ki-ki a saját heroizmus-fogalma és eszménye szerint értékelheti és magyarázhatja, s rakhat belőle aztán alapot a saját ilyen vagy amolyan „heorizmus” alá. Meg kell tehát tartani az egyensúlyt, s a személyes élmény szárnyait — „az ügy érdekében” — mindig jó megterhelni az „objektív tények”, vagy ha tetszik, a filológiai hitelesség ballasztjával. Úgy, ahogyan ezeknek a tanulmányoknak a többségében láthatjuk: még anyaggal dolgoznak, nem pusztá „eszmékkal”, vagy éppen indulatokkal.

Hogy Németh Lászlót nem kötötték a tudományos dogmák és illemszabályok, az természetes; annál is inkább, mert

nem a tudományt akarta tovább építeni, hanem ő maga akart „épülni” és másokat is hasonló épülésre serkenteni. Méltán híres Kemény tanulmányának fogalmazása szerint: „Nagy értékeinket megóvni, a változásokban kitartani, a történet alkalmait a magyar nép javára kihasználni” — ezt akarta, és az idők súlyosodásával egyre inkább ezt, és egyre inkább úgy, ahogyan ő a magyar nép javát és természetét látta. Mások, lehet, másként látták; de ez más kérdés. Más kérdés az is, mert inkább egy megírandó pályaképre, mint egy alkalmi könyvismertetésre tartozik, hogy a magyar nép javának értelmezése szerint hogyan módosul, szigorodik, válik egy-egy esetben a korábbinál merevebbé Németh László nézete irodalmunk némely sarkalatos kérdését és mozzanatát illetőleg.

Csak egy példát említek erre: álláspontját a nyelvújításról. Az 1930-ból való Kazinczy tanulmányban olvassuk: Kazinczy „a stílus forradalmára a tartalommal szemben s az új, édesebb, lágyabb, kerekesebb stílus eljött, rövidebb szavakon és mondattagokon tovaördülő, telibetalálható stílusnak a forradalmára a régi, szőkeletes, csikorgó, formakerülőgető stílussal szemben.” Éppen csak utalva a „telibetalálható” fogalmazásra, mely — a fiatal Németh László módján — tudóskodó körülményeskedések helyett néhány lényeges szóval jobbra mindent meg tud mondani, a következő bekezdésben a nyelvújítás, elsősorban Kazinczy stílusáról igen találóan azt olvashatjuk, hogy a maga idejében „az édes új stíl” volt, és ha újdonságára „ráigazítottuk a fülünket”, akkor „megértjük a kortárs írók lelkesedését”. Nos, tíz évvel későbbre már nem sok maradt ebből a megértésből. A *Janus-arc* című tanulmányban, melyben egyébként már érezhető az akkori időkre jellemző magyar „sorskutató” némi szándéka (de ez szintén más kérdés), egy I. J. L. idézethez fűzve végül is ezt olvassuk: „Nem kivételes részletek ezek; az egész mű ilyen minden atomjában. Hogy a nyelvújításra nem volt különösen nagy szükség: Faludi minden árnyalatot győző prózája önmagában is bizonyítja... De persze a nyelvújítók ezeket a könyveket nem ismerték vagy elfelejtették...” Ami persze nem is egészen így van: ismerték, és nem is felejtették el; hanem ismerve őket és tudva róluk mégis mást akartak, többet, fürgébbet, modern érzések és gondolatok kifejezésére alkalmasabbat, ahogyan a tíz évvel

korábbi tanulmány látta is. Mi történt e közbülső tíz évben? Németh László fölfedezte volna Faludit, a saját korábbi nézete cáfolatául? Valószínűbb, hogy nem a súlyok változtak a mérleg serpenyőiben, hanem maga a mérleg változott. Hogyan, miért, mennyiben? — ez az, ami már arra a bizonyos megírandó tárgyilagossá pályaképre tartoznak.

Erre a recenzióra tartozik viszont, hogy *Az én katedrám* tanulmányírójának arcvonásait rögzíteni próbálja. Magának az írónak a ceruzáját kérheti kölcsön ehhez: saját szavaival jellemezheti. Ahogy ő maga is saját magát jellemezte, bár akaratlanul, egyik legkorábbi irodalomtörténeti esszéjében, a *Sylvester nyelvtanáról* írottban. „Azok közé a nagy képzettségre támaszkodó, spekuláló tudósok közé sorozzuk, akikben a tények nem mozdulatlan rögök, de új és új hipotézisek építőkövei.” És: „Az a született kettősség birkózik benne is, amely minden nagy tudásra jellemző: heves indulat, amely a roppant anvaságot a szenvedély erejével köti önmagához s egy folyton egybevető, kombináló, eldobó és vállaló készség, amely a szellem született ruganyossága.”

Ez az anvaságot léthez kötő szenvedély, ez a kombináló, eldobó és vállaló készség (amelyben az eldobó semmivel sem volt késedelmesebb a vállalónál): a múlt iródalma, mint az élet „izgató kalandja”, s a múlt írott emlékeinek az az „érzéki észlelése”, amelynek nyomán dűsan sariad föl az élet: — leginkább talán ez volt az, ami olyan ablaktörő frissességgel, a bátorság, a gondolkodni-mérés olvas ruganyos ösztönzésével hatott azokra, akik annak idején, egy nemzedékkel fiatalabban. *Az én katedrám* tanulmányait azon friss-

ben, műhely-melegen olvashatták a *Protestáns Szemle* hasábjain, meg a *Tanú* egymást követő számaiban. S aki ma olvassa őket, kötetbe gyűjtve: ma is újraérzi az egykori serkentő élményt.

Vannak a könyvben szemlélet-fordító tanulmányok, mint *A Nyugat elődei* 1932-ből; fölfedezésszerű, nagy anyagismerettel és könnyű írói tollal megírt rövid esszék, mintaszerű, csupa-élet arcképek, mint a protestáns kor és a tizenhetedik-tizennyolcadik század portréorozatának legtöbb darabja (köztük a remek *Bethlen Miklós*, vagy *Bethlen Katát* megidéző *Sziget Erdélyben*, a *Csokonai* s aztán a könyvnyi *Berzsenyi*); vannak írások, amelyek az igazi nagy magyar esszé, a Péterfy-féle méltó folytatásai, mint a *Széchenyi*, vagy a *Kemény Zsigmond*; vannak vitára serkentő, nagy kísérletek, mint a *Magyar ritmus*: — ha „tanulópad” *Az én katedrám*, mindenképpen olyan tanulópad, amelybe érdemes beülni. Még akkor is, ha a Németh László ajánlotta közös tanulást itt-ott inkább vitára cserélnénk. Kivált a későbbi dátumú írások némelyikénél, s ott sem annyira a tények „érzéki észleléséről”, mint inkább arról a magyar jelleg- és sorsszemléletről, amely néha az észlelés irányát is meghatározni látszik. Sőt nem is annyira magáról a szemléletről, hanem inkább csak arról, mennyiben befolyásolja, esetleg mennyiben vezeti félre itt-ott az észlelést.

Tegyük hozzá: még ha itt-ott érzésünk szerint félrevezetné, végső soron abból is haszon származik: új szempontok fölvetődése, régiek átértékelése, s akár miről legyen szó, mindenben az élet egész személyiséget állásfoglalásra serkentő, tehát még a tagadással is teremtő árama.

RÓNAY GYÖRGY

KÉPZŐMŰVÉSZET

Bokros Birman szobrai és rajzai. Öt évvel ezelőtt, 1965 januárjában halt meg *Bokros Birman Dezső* szobrász; hetvenöt évet élt, közlekedési baleset áldozata lett. Az ő emlékének áldozik a Nemzeti Galéria dísztermében megrendezett kiállítás, amelynek anyagát *Csap Erzsébet* muzeológus gyűjtötte össze.

A tárlat látogatói arról bizonyosodhattak meg, hogy Bokros — a sokgyermekes újpesti félproletár-félkispolgár család küzdelmes pályát megfutott fia

— nemzedékének (Medgyessy Ferenc és Ferenczy Béni mellett) legjobb magyar szobrásza volt. Életorsa mostohább volt, mint Medgyessy vagy Ferenczy Béné, oeuvre-je is sokkal kisebb, mint két kiváló szobrász-kortársáé, — egy életmű súlyát azonban nem a művek száma, hanem azok originalitása és hitelessége dönti el, e tekintetben pedig Bokros Birman a közelmúlt művészetének (és nemcsak a magyar művészetnek!) élvonalába tartozik.

Kitűnőek a portréi, így a Beczkői Bíró Henrik műgyűjtőről, Masaryk cseh-szláv államelnökről, Gáspár Endre műfordítóról, Keleti Artúr költőről készült arcmások (amelyek Rabinovszky Máriuszt a Quattrocento szobrászainak munkáira emlékeztették, s amelyeket Thomas Mann, Karinthy, Kassák, Füst Milán is megcsodált), az övé az egyik legszuggesztívebb Ady-ábrázolás (amelyről Csinszka joggal írta Hatvany Lajosnak 1927-ben: „Bokros Ady-feje gyönyörű...”), klasszikus értékű a „Kalapos önarcmás”, szíven ütő a „Rokkant katoná”, remekmű az „Anyá és leánya” (1922) is, a konvencionális, pszeudoklasszikus aktszobrászatnak hátat fordító dústestű női figurák sora is („Madame sans gêne”, „Asszony teknőspékával”), a grotesk, fanyar „Don Quijote” is (amelyet Kállai Ernőtől Koválovsky Mártaig számos jeles művészeti írónk a két háború közötti magyar plasztika egyik csúcspontjaként tart számon) vagy az 1955-ös önportré, — az öregedő, kora művészeti életében inkább csak megtűrt művész rezignált hangú önvallomása a pálya végén.

Bokros Birman munkásságának fontos részét alkotják a tus- és krétarajzok, amelyek — kusza, izgatott vonalaiikkal — igen elütnek a tipikus szobrász-rajzoktól. Kiváltképpen szép darab egy „Férfifej-vázlat” (tus, 1927), egy kalapos önarckép 1947-ből (ugyan-csak tus) és egy festősapkás önarckép (rőtírajz, 1952). Hogy a művész — amíg élt — mennyire nem foglalta el a művészeti köztudaiban az őt megillető helyet, erre mi sem jellemzőbb, mint Pataky Dénes 1960-ban kiadott „A magyar rajzművészet” című könyve, amely 191 akvarell és grafika reprodukcióját tartalmazza, s ezek között nem szerepel *egyetlenegy* sem Bokros Birmantól...

Bokros magát *realista* szobrásznak vallotta (pl. abban a cikkében, amely a *Magyar Művészet* 1948. évi 5. számában jelent meg), — a politikában *szocialista* volt (szoros kapcsolatban állott a második világháború előtt és alatt működött szociáldemokrata művészcsoporttal), — esztétikai hitvallása a művészi alkotó tevékenység szabadságának elvén nyugodott, s így a felszabadulás után a „fauve”, szürrealista és absztrakt művészeket tömörítő „Európai Iskola”-hoz csatlakozott.

Alkotói hagyatéka, emberi lényé, művészetpolitikai állásfoglalása egyaránt méltók az utókor tiszteletadására.

Vidéki kiállítások. Február végén zárult a *szentendrei Ferenczy Károly Múzeum* új szerzeményeinek kiállítása, amely arról adott hírt, hogy 1969-ben sok becses műtárggyal gazdagodott „a festők városának” képtára. A múzeum szakemberei — élükön dr. *Ikvay Nándor* igazgatóval — megvásárolták Ferenczy Károly „Bimbi” című korai festményét, továbbá Czöbel Béla több képét (a legkvalitásosabb közöttük egy francia „plébános portréja és egy parázsló koloritú csendélet), Barcsay két — erőteljes — mozaikvázlatát, Vajda Lajos egy festményét és egy nagy-méretű szénrajzát, Bálint Endre gyertyatartós kompozícióját, Szántó Piroska „Derengés” című pasztelljét, Deim Pál „kolostori feljegyzéseit” és „Háborús ikon”-ját, Bisztrai Farkas Ádám vörösmárványból faragott fekvő női aktját. *E művek mindegyike múzeumi rangú*, — akárcsak Kmetty János „Nagybánya” című kis vászna és elmélyülten megoldott gyümölcs- és csendélete; e két utóbbi mű a mester ajándékaként került a Ferenczy Múzeumba.

A *Székesfehérvári István király Múzeumban* „Az 1919-es Tanácsköztársaság képzőművészeti vásárlásai” című tárlat volt látható a téli hónapokban. A kom-mün művészeti direktóriumában értékes művészek és műtörténészek (Ferenczy Béni, Antal Frigyes, Wilde János stb.) foglaltak helyet; nekik köszönhető, hogy szerencsés kézzel, példás hozzáér-téssel történt az állami gyűjtemények gyarapítása. A korszak legjobb mestereinek — Gulácsynak, Nagy Balogh Jánosnak, Moholy Nagynak, Nemes Lampérth Józsefnek, Czigány Dezsőnek — alkotásai kerültek múzeumi tulajdonba 1919 tavaszán és nyarán. A Székesfehérvárott kiállított művek között az egyik legkiemelkedőbb Matisse kedves növendékének: Perlrott Csaba Vilmosnak „Krisztus levétele a keresztről” című expresszív erejű festménye.

*

A *művészeti könyvkiadás újdonságai*. Az 1969-es év utolsó heteiben könyvkiadóinknál (elsősorban a *Corvinánál*) számos — figyelmet és elismerést érdemlő — művészeti, művészettörténeti könyv látott napvilágot.

„A művészet kiskönyvtára” sorozatban jelent meg *Mucsi András* muzeológus kismonográfiája a XV. század első felében élt magyar festőről, *Kolozsvári Tamás* mesterről, akinek szárnyasoltára az esztergomi Keresztény Múzeum egyik büszksége. Muci nemcsak össze-foglalja a korábbi művészettörténetírá-

Kolozsvári Tamással kapcsolatos kutatási eredményeit, de új gondolatokkal, új feltevésekkel is gazdagítja a Kolozsvári Tamás-irodalmat. A reprodukciókból az tűnik ki, hogy ez a több mint félezer évvel ezelőtt élt művész, akiről nevének kívül alig tudunk egyebet, mennyire *modern* festő... A fel-támadó Krisztusról festett képének va-rázslatos koloritja például Chagall palet-táját idézi emlékezetünkbe.

Mucsi — könyvecskéje 20. oldalán — azt írja, hogy Tamás mester anakron-izmusai „szándékosak”. Nem hinnénk, hogy így lenne; inkább arról van szó, hogy a régi korok művészei híjával vol-tak a történelmi érzéknek, — anakroniz-musaik *szándéktalanok*. (Hadd hi-vatkozzunk itt Lukács Györgynek arra a megállapítására, hogy a történelmi regény is — viszonylag — újkeletű je-lenség, a XIX. század elején született meg; Walter Scott előtt csak történeti tárgyú, a történelmi atmoszférát nélkü-lőző regények voltak.)

Kolozsvári Tamás fennmaradt nyolc festményét (illetve e képek közül töb-bet) az elmúlt emberöltők során átfes-tették, kiegészítették. (Mucsi is közli ezt egy rövid mondatban.) Az olvasók leg-többjét érdekelte volna, hogy az egykori restaurátorok jó minőségű, gondos, lelki-ismeretes munkát végeztek-e? Kár, hogy a könyvecske írója e kérdésben nem nyilvánít véleményt.

A művészeti zsebkönyv-sorozat másik újdonsága Heitler László festőművész és művészeti író pályarajza Beck Ö. Fülöpről. Beck Fülöp volt (öccsével, Fé-mes Beck Vilmossal és Vedres Márkkal együtt) az akadémiizmussal, a plasztika törvényeit semmibe vevő századvégi pszeudo-szobrászattal való szakítás kez-

deményezője, — az új magyar szobrász-művészet úttörője. Ő (és említett két társa) készítette elő a talajt a követ-kező generáció nagyjai — Medgyessy, Ferenczy Béni és Bokros Birman Dezső — számára. Beck Ö. Fülöp azonban nem csupán mint előfutár méltó az utókor megbecsülésére; jó pár munkája — így a Mikes Kelemen érem, az Asszisi Szt. Ferenc dombormű, a „Keresztrefe-sztítés” (Király György irodalomtörté-nész síremlékén), az „Ifjúság kútja” című aktkompozíció a Rózsadombon, a művész önarcképe vagy a tömör, nagy-erejű „Menyecskefej” — a magyar szobrászat standard-művei közé tarto-zik. Beck Fülöp grafikusként is kora legjobbjai közé tartozott (Gombosi György „Új magyar rajzművészet” cí-mű könyve több mesteri vázlatát közli); sajnáljuk, hogy a könyvecske egyet sem mutat be a művész rajzai közül. Heitler munkája egyébként nem csupán a mű-vészeti ismeretterjesztés ügyét szolgálja hasznosan: a kis kötet tudományos értékei sem csekélyek.

Kondor Béla tizenkét grafikáját (kö-zöttük néhány Blake-, Madách- és Ba-bits-illusztrációját) tartalmazza a Cor-vina által kiadott mappa. A reprodu-kált ceruzarajzok, rézkarcok, litográ-fiák és monotípiák a művész különbö-ző alkotói periódusaiból adnak ízelítőt. Az előszót író Németh Lajos művészet-történész joggal sorolja Kondort azok közé a — nem nagyszámú — festőink és rajzolóink közé, akiknek munkáiban „mítosz és szimbolumteremtő erő fe-szül”, s akinek alkotásai „a katarzisz erejével törnek be a néző lelkivilá-gába.” Kár, hogy a remek nyomatokat szegényes, gyenge minőségű tasakban hozta forgalomba a kiadó.

D. I.

ZENEI JEGYZETEK

(BEETHOVEN KILENC SZIMFÓNIAJA LEHEL GYÖRGY VEZÉNYLETEVEL)

A Magyar Rádió és Televízió Szim-fonikus Zenekarának stúdióhangverse-nyei minden esetben magas művészi élvezetet szereznek a jelenlevőknek is, a rádióhallgatók millióinak is. Egész évben változatos és színvonalas műso-rok sorával szolgálja a rádió zenei ve-zetősége a népművelés ügyét, s nem fe-ledkeznek meg azokról sem, akik „nem középszerűen fokon” hallgatják a ze-nét. Elsősorban számukra vezényelte el

Lehel György Beethoven összes szim-fóniáit. A kitűnő karmester alighanem most érte el művészetének csúcát: ezekben az években a klasszikus és barokk zene új és új remekeit hódítot-ta meg a maga számára, s majdnem mindegyik hatalmas alkotással kapcsola-tban volt saját és jelentős mondani-valója, olyan, amelyet a mű keletkezé-sének kora hitelesít, de amely a mi számunkra bomlik ki igazi teljességé-ben. (Bach János passióját Lehel tolmá-csolásában több ízben is elismeréssel

méltattuk, de ugyanilyen méltánylás illeti azt az elmélyült, a tragikus és derűs árnyalatok iránt is fogékony előadói gesztust, ahogyan Mozart szimfóniáit vezényelte az egyik rádiózenekari matinén.) Beethoven kilenc szimfóniájának tolmácsolása azonban még ezek után is hatalmas előadói vállalkozás, hiszen idestova épp ezek a hatalmas művek válnak a legkonvencionálisabbakká, s olykor évekig kell várunk, amíg a rengeteg szürke előadás közül hirtelen felfénylik egy-egy tétel, olykor egy frázis, aztán ismét következnek a hagyományokon edződött, de azokhoz semmit hozzá nem tévő előadások sora. Amikor először olvastam Debussy Crochet úr című könyvét, majd nem sokkal utána Honegger remek Zene-szerző vagyok-ját, lázadoztam az ellen, amit a hangversenyek előadói gyakorlatáról és a műsorokról írtak. Pedig igaz: teljesen a zene szelleme ellen való az a gyakorlat, hogy mindegyik hangversenyen szerepel Beethoven valamelyik szimfóniája, mintha ezek a kivételes remekművek nem a zene ünnepeiről hoznának hírt, hanem a rutin szürke gyakorlatainak szánta volna őket szerzőjük. A zenészek néha nem minden él nélkül jegyzik meg: „A hetediket karmester nélkül már jobban tudjuk...” És — sajnos — igazuk van. Beethoven szimfóniái utcai slágerekké váltak, egy-egy jellegzetes motívumukat vígan füttyüreszik, máskor táncdal alapjául szolgálnak, csak éppen arra kell évtizedekig várni, hogy úgy halljuk végre a szimfóniát, ahogy a nagy mester megálmodta. Ottó Klemperer egy-egy Beethoven ciklusa után évekig nem érdemes hangversenyen Beethoven-műveket játszani, az értők ugyanis azt mondják: ilyen élményben úgyis csak egyszer lehetett részem, el sem megyek.

A rádió vonatkozásában persze egészen más a helyzet. Ez nem — nem csak — hangverseny, hanem jelentős tömeg izlésének formálása, nevelése. És csak örülni lehet annak, hogy ez a zenei nevelés ilyen rendkívül igényes formában, magas színvonalon folyik. Mert ha nem is mindegyik szimfónia megszólaltatása sikerült egységesen, tény, hogy voltak a sorozatnak kiemelkedően szép pillanatai. Mindjárt első alkalommal megdöbbentően hitelesen ragadta meg a karmester azt a zenei momentumot, amikor a klasszikus szimfonikus hagyomány egyszerre kitágul, még egy dimenzióval gazdagszik, s valósággal kaput nyit egyrészt az én

szinte gátlástalan kifejezése, másrészt a kor hangulatának zenévé alakítása felé az Első szimfónia záró tételében. Ez a személyesség, vallomásos hév hatotta át a Harmadik szimfónia lassú tételét, amelyben érzékelhettük, hogy a zene-költő dédelgetett álmainak, reményeinek mond búcsút. Külön is érdemes kiemelni az Ötödik szimfónia egy pillanatra sem lankadó feszültségét, amely még fokozódott a záró tétel diadalmas lüktetésében. E mű előadása volt talán az egész sorozat legemlékezetesebb eseménye. Igen szépen sikerült a Hetedik szinte démonikus vágatásának érzékeltetése, s a Nyolcadik bursikóz humorjának kifejezése is. „Beethoven szimfóniáiban az élet tükröződik a maga teljességében és gazdagságában” — olvassuk Fürnberg Két találkozás című regényében. A Rádiózenekar és Lehel György érdeme, hogy e szép sorozat keretében sok mindent megsejthettünk, megérezhettünk e teljességből.

*

(LEMEZFIGYELŐ.) A magyar hanglemezek gazdag választékából mindekelőtt a Kortárs magyar zeneszerzők sorozat egyik legutóbbi darabja, Sugár Rezső Hősi ének című oratóriumának felvétele érdemel említést. A mű közel húsz esztendeje született a magyar zene fejlődésének abban a fázisában, amikor Bartók és Kodály eszméinek kontinuitását ugyancsak próbára tette a meglehetősen sematikus értelmezett és kivitelezett zenei gyakorlat. A többé-kevésbé erőltetett programmal született alkotások közül messze kimagaslik Sugár oratóriuma, a Budavári Te Deum és a Psalmus egyenes folytatása, s annak bizonyossága, hogy az oratórium-műfaj hagyományai is beleilleszthetők a korszerű zenélésbe. Sugár Rezsőnek ráadásul „szerencséje” is volt bizonyágtevő kísérletében: olyan művész támogatta szövegével, mint Romhányi József. Kettejük együttműködésének eredménye ez a harmonikusan felépített, rendkívül koncentrált, gazdag zenei anyagot mozgósító tizen-négy tételes alkotás, melyre annak idején megérdemelten kapott Sugár Rezső Kossuth-díjat. Bizonyára már sokkal előbb érdemes lett volna e kitűnő művet lemezeze venni, bár kétségtelen, hogy ennél jobb előadásban aligha sikerülhetett volna. Mind a szólisták (Déry Gabriella, Komlóssy Erzsébet, Stmándy József, Melis György), mind az együttesek (Budapesti Kórus, Magyar

Állami Hangversenyzenekar), mind az annak idején a bemutatót is vezénylő Forrai Miklós érezhető szeretettel és lelkesedéssel állítják a mű szolgálatába tudásukat és tehetségüket, s ennek eredménye a kitűnő előadás. (Hungaroton LPX 11 418).

Világviszonylatban is páratlanul értékes és érdekes felvétel a Magyar népzene I. négy lemeze (Qualiton LPX 10095—98), mely az UNESCO-val koprodukcióban jelent meg, a Magyar Tudományos Akadémia és a Néprajzi Múzeum anyagából. Az utolsó órában született ez a felvétel, amikor a népzene mind szűkebb területre szorul vissza, és az ősi népi dallamkincs mind felismerhetetlenebbé válik a rakódmányok alatt. E lemezsorozaton talán ezért is: már csak nép- és korcsoportok zenéjét hallhatjuk, de kivételesen sikerült válogatásban, ami Rajeczky Benjámin érdeme. (A válogatás a következő fejezetekre oszlik: Régi típusok, Európai örökség, Új stílusú dallamok, Hangszeres zene, A népszokások dallamai.) A különböző korok dallamkincsei olykor régebbi felvételeken szólnak meg, ez növeli hitelességüket, hiszen a régebbi lemezeken még sok olyan frazirozási, kifejezésbeli érdekességre figyelhetünk, amelynek ma már legfeljebb csak nyomát kereshetjük. A lemezek technikai színvonala ilyesformán természetesen nem lehetett egységes, osztatlan maradt viszont a hagyomány, melynek felidézését és méltó megszólaltatását, megörökítését oly nyomatékosan szorgalmazta Kodály Zoltán, aki e kiadványsorozatnak is főszerkesztője volt haláláig. A négy lemezen megszólaló, az évszázadok távolából üzenő népdalkincs csak első lépés egy nagyon fontos, nemzeti önismeretünk, lelkeségünk megismerése szempontjából is igen jelentős úton. Csak a legnagyobb elismeréssel szólhatunk mindazokról — névsorukat felsorakoztatja bevezetésében Rajeczky Benjámin —, akik időt és áldozatot nem kímélve közreműködtek e lemez anyagának összeállításában, és természetesen a Hanglemezgyártónak, amely lehetővé tette a sorozat kiadását.

A Német Demokratikus Köztársaság Kulturális és Tájékoztatási Irodájának lemezejúdonosságai közül egy érdekes, szokatlan vállalkozás és egy kitűnő átvétel érdemel említést. Haydn A teremtés és Évszakok című oratóriumának legszebb kórusrészleteit hallgathatjuk az egyik lemezen (Eterna 8 20 620).

Akit nem csüggeszt el a meglehetősen giccses címlap, nagyszerű zenei élmény részese lehet Helmut Koch és a Berlini Rádió Ének- és Zenekarának jóvoltából. A művekből kiragadott kórustételek ugyanis hiven érzékeltetik az alkotás egészének drámai izását, mélyről fakadó, bensőséges hitét, zenei megvalósításuk pedig egy-két helyen minden eddigit felülmúl, ami azért is nagy szó, mert a francia felvétel, amelyet mi is ismerünk, a „lemezek nagydíja” büszke cím tulajdonosa.

Wagner Walkür című operájának keresztmetszetét Solti György vezényli ugyancsak Eterna lemezen (8 20 930). A szolisták: Brigitt Nilsson, Régine Crespin, Hans Hotter, James King, Helga Dernesch és mindazok, akik annak idején a Decca felvételében készült kivételes értékű és szépségű változat szereplői voltak. Solti Györggyel, a nagyteknétyű karmesterrel eddig, sajnos pódiumainkon nem találkozhattunk személyesen. Sajnos, mert ez a felvétel is bizonyítja, milyen kivételes ihlettel és érzékkel bontja ki a Wagner-zene monstruózus szövedékéből a drámaiságot, s hogyan képes ezen a hatalmasra méretezett színpadon nagyon is emberi érzelmeket érzékeltetni. Remek felvétel, melynek eredeti tökéletességét az átvétel is teljesen megőrizte.

A Lengyel Kultúra (Budapest, VI., Nagymező u.) legérdekesebb lemezejúdonossága Katarzyna Gärtner Beat-miséje (Muza XL 0475). A negyven perces mise és a három kis pasztorál rendkívül változatos, dallamos, ritmikus zenei elemek sokaságát mozgósítja. A hazai kísérletek ismeretében azt mondhatjuk, hogy a lengyel beat-mise lényegesen hagyományosabb, a ritmikus elemek helyett inkább a dallamot helyezi előtérbe, amit csak fokoznak a mise szép orgonabetétei, melyek azonban inkább Messiaen szerzeményeire emlékeztetnek, mint egy beat-mise részleteire. A szerző sok népi elemet is felhasznál zenéjében, ez az eljárása ugyancsak a melodikus elemek túlsúlyát eredményezi. (Ami persze — lévén miséről szó — egyáltalán nem kivetni való.) Zenei megvalósítása igen diszkrét, hiányoznak belőle a falrepsző hatásvadászat már-már közhellyé váló megoldásai. Kamaraszerűsége, bensősége nagyszerűen alkalmassá teszi templomi használatra. Érdemes lenne nálunk is előadni, így összehasonlítási lehetőségeink is teljesebbek volnának.

RÓNAY LÁSZLÓ

FILMEK VILÁGÁBÓL

Egy örült éjszaka (magyar). Írta és rendezte: Kardos Ferenc; kép: Kende J.; zene: Eötvös P.; főszereplők: Kállai F., Mensáros L., Szirtes A., Töröcsik M., B. Tyszkiewicz.

Kardos Ferenc filmjében, — melynek óvatosan az „abszurd komédia” alcímet adta —, valójában nincs semmi abszurditás: tulajdonképpen a természetességgel tűnik ki. Cselekménye és gondolatrendszere — akárcsak az elmúlt évek számos csehszlovák filmjében — izomorfikusan leképezik a társadalom helyzetét és ezzel együtt a vele kapcsolatos közhangulatot. Ami bakugrás, merészebb váltás előfordul, az a komédia műfajából következik, s ennek lehetőségeit a két főszereplő ki is használja: *Kallai* kimeletlenül és látható élvezettel gúnyolódik, de nem kisebb a jelentősége *Mensáros* vesése látó, fölényes ironiájának sem. Szerepkörük jóformán csak azt a célt szolgálja, hogy kiemeljék és még nevetésegebbé tegyék a körülötük folyó hitvány manipulációkat. A maguk módján ők is szélhámosok, mégis mérőföldek választják el őket az alkalmazottak „szellemtelen, parlagi észjárásától”, a „szalámi-taktikán” alapuló csalásoktól, ahol mindig csak apródonként, egy kicsit, a fokozatosság elvét gondosan betartva károsítják meg az embereket; a leglényegesebb különbség közöttük elsősorban az, hogy az ellenőrök szokatlan szabadelvűséggel nemcsak a többiek, hanem saját szélhámoságukkal is tisztában vannak, nem homályosítják el ezt valamiféle teoretikus megfontolással, a közért-alkalmazottak azonban még önmaguk előtt is letagadnák, hogy hazudnak, és becsapják a világot, és a legszívesebben az egyszerű dolgozó ember demokratikus pózban tetszelegnének.

A két állelenőr is nyereszskedni akar; ők a pszichológiai manipuláció eszközeivel szorítják sarokba a boltvezetőt és munkatársait: zavart keltő beszélgetésekkel, egymás összeugrasztásával, több part kialakításával, a vélemények szabad cseréjével; csak miután fokozatosan kiderül a sok család, primitív sikkasztás, olcsó megvesztegetés, azaz áldozataik elvesztették véglegesen azt az erkölcsi alapot, amelyről elítélhetnék mások csalását, távoznak „angolosan” az aznapi bevétellel.

Az alkalmazottak még jóformán tehetetlenek az új, fejlettebb módszerekkel szemben. Az eszes fondorlatokkal,

a konjunktúrák megnyergelésével történő ügyes nyereszskedést legfeljebb kicsiben gyakorolták, a primitív cserekereskedelem szintjén, ahol eladó és vevő közvetlenül csapja be egymást. Mégis nyilvánvaló, hogy előbb-utóbb megtanulják majd az elegáns új módszereket. Engedékenyen alkalmazkodva az ellenőrökhöz, a holnapba már tiszta lappal lépnek: a felesleget egészében eltüntették a központi fűtés kazánjaiban, s most már csak a bevétel ellopása képezheti vizsgálat tárgyát. Az ő bűnösségüknek nincsen nyoma. Ebben a tanulekonyságban alapvetően különböznek Gogol *Revizor*ának tehetetlen, a változásokra képtelen hőseitől.

A film ügyesen álcázza, hogy tulajdonképpen modern *Revizor*-történetről van szó. Első pillantásra valóban legfeljebb a szereplők fantáziaszegény, korlátolt kispolgári léte hasonlít a drámai őshöz. Figyelmet érdemel továbbá, hogy *Gogol* művében csak egy ellenőr volt, valamint a becsületes, gazdája szélhámoságain átlátó szolga, aki a kissemmizett népet képviselte; a filmen már csak két, egymással egyenrangú ellenőr szerepel. A különbség legfeljebb annyi közöttük, hogy *Kallai* ellenőre szívesebben tréfálkodik, közlényebb az alkalmazottakkal, és nem veti meg a kínálókozó érzéki örömeiket sem; *Mensáros* tartózkodóbb, kifinomultabb lény, inkább a „manipuláció” szellemi irányításával foglalkozik. Kétségtelen tehát, hogy még a klasszikus típusok sem maradnak érintetlenek az idők szelétől. Ahogy a forgatókönyv abszurdnak, a rendezés komédiának, úgy *Eötvös* Péter zenéje kriminek álcázza ezt a társadalmi drámát; így-kezetük sikerrel járt.

Szeressétek Odor Emiliát! (magyar, színes, cinemascope). Írta: Tóth Zs. és Sándor F.; kép: Zombolyai J.; zene: Tamássy Z.; rendező: Sándor Pál; főszereplők: Szabó Gabriella, Bulla E., Sulyok M.

Gondos részletkidolgozás, mesterségbeli iskolázottság, alapos szerkesztés, egyszerű és jól kezelhető témaválasztás jellemzi ezt a filmet. A szereplők szalagocskáitól az intézeti ágyak fodráig (s nem utolsósorban a szabadkígyósi kastély) minden bizonyíthatóan hiteles és korabeli. A vadonatújra kipofozott szecesszív díszletek között marionettfigurák játsszák el a kerekded történetet a frappáns befejezésig: kétség nem fér

hozzá, hogy mindennek úgy kellett lezajlania, ahogy a film mutatja, legalábbis a művészi-eszmei értelmezés pszeudorealista világában. A filmkoncepció hermetikus közegében ugyanis a hitelességet a stílári klisékkel műfajilag támadhatatlanul biztosítani lehet, különösen ha elméleti alapozással kötik össze: mi sem természetesebb, mint hogy az eredeti és tiszta egyéniséget az elnyomó társadalom elpusztítja. Ennek legkézenfekvőbb útja a romantika óta az öngyilkosság. Így van egy hulla, amely hatásosan tájékoztatja a nézőt arról, hogy a film is befejeződött. A hullát előkészítő nevelésügyi kaloda pedig hálás alkalom arra, hogy társadalomkritikát gyakoroljanak, józanul, mértékletesen. A nevelőtestület tagjai csupa olyan szerepet játszanak, amelyet előre várunk tőlük: az igazgatónő konzervatív (természetesen a halálba kergeti a főszereplőt), a fizikatanárnő racionális, az apóca természetesen türelemre inti a nyugtalankodó fiatal ta-

nárnőt, a lányok pedig nem szeretik egymást. Ha még színes technika, szelvaszvon és szereplőbáj — negyvenkét gimnazista lány — is rendelkezésre áll, elkerülhetetlen a jólszabott eredményesség. A kiegyensúlyozott megvilágítású képek a tavaszi derűt, a harmonikus színeket, az arányosság varázsát vetítik a néző elé. Ezzel a varázslatos eszköztárral ostorozzák a milleneumi évek szemfényvesztéseit: a társasági illem tartalmatlanságát, s valamit a frázispufogató hazafiaskodásból. Mindez Odor Emília öngyilkosságának gondos alapozását szolgálja; a koncepcionális logika kedvéért — a hagyományos realizmus szabályainak megfelelően — minden elem gondosan támogatja a másikat, jóformán csak ezért a kölcsönös támogatásért vannak. A tartalom és forma egysége ennél fogva vitathatatlan. Szép film tehát a *Szeressétek Odor Emiliát*. Akárcsak a benne szereplő kecses vonalú szecessziós bútorok és ruhák.

UNGVÁRY RUDOLF

RÁDIO MELLETT — KÉPERNYŐ ELŐTT

Színes és tanulságos összeállítást mutatott be a Kossuth Rádió „Hazugok és szemfényvesztők” címmel, Lendvai György válogatásában és összekötő szövegével, Horváth László szerkesztésében.

A hazugság — mint azt a műsor bevezetője is találóan megállapította — valóban „egyidős magával az emberrel” (már az első emberpárt is a hazugság csábította a bűn útjára), és az összeállító kitűnő művészi példákkal mutatott rá, hányféle formája, árnyalata lehetséges a hazugságnak a legártatlanabbtól a legveszedelmesebbig. Mert ahogyan voltaképpen „a nagyotmondás, a lóditás, csodálatos, soha-meg-nem-történt kalandok elbeszélése” inkább a mesék világába tartozik, mind egyénileg, mind társadalmilag káros, veszedelmessé válhat a hazugság, ha a képmutatás, rágalmozás álarcát ölti magára. A téma mindaddig időszerű, amíg léteznek emberségükről megfélekedző, emberi mivoltukból kivetkőző „emberek”, akik a maguk önző érdekei, előbbre jutása, érvényesülése érdekében könyörtelenül és szenvtelenül keresztülgázolnak másokon. A humanista társadalom humanista művészete ez ellen is küzd, hiszen a társadalom alapvető érdeke, hogy kizárjon önmagából mindent, ami ellenkezik az emberséggel, és ennek a feladat-

nak a megvalósítása ismét csak a gyakorlati párbeszéd, a hasznos és gyümölcsöző dialógus egyik megnyilvánulása, amelyben találkoznak és együtt munkálkodnak a más-más világnézetű, hívó és nem hívó emberek.

Szentsei György, az 1704-ben megjelent — és a műsorban idézett — „hazudós ének” dunántúli prédikátor-szerzője már verse első sorában bevallja, hogy — hazudik: „Mast olyat hazudok, kit magam sem hiszek —, talán az urak is egy pölturát vetnek —, vagy az asztal fére engemet ültetnek — avagy az ajtón is eb rudon kivetnek”, és ezt követi a hazugságok — „lóditások, nagyotmondások” — sorozata: „Láttam az Dunát is, hogy egyszer meg égett...” vagy: „Láttam oly szunyogot, melynek lába szárnya — Dunát által érte annak hosszúsága... — Láttam oly halat is, az melynek gyomrába — egy kegyetlen erdő vala tágasságba...” és így tovább. Kedélyesen „füllentgetett” még Münchhausen báró is, akinek csodálatos históriái az Óceán fenekétől a Holdig repítenek. De ugyanilyen derekasan sorolta elő a maga „világrengető tetteit” Garay János „obsitos”-a, Háy János is. Ez valóban még a mesék világa. Őket éppúgy bemutatta a műsor, mint Gorkij „Éjjeli menedékhely”-ének öreg, bölcs

csavargóját, Lukát, aki az élet elesetteit, szerencsétleneit akarja fölemelni az illúziók színes világába. Mark Twain „A lóvátett város”-ának hőse pedig egy öntelt és hiú várost aláz meg a maga tudatos hazugságával. Hazudik Thomas Mann Felix Krullja is, hogy túlnőjön a pincérfiú szűk világán, „mintegy megkettőzve önmagát” próbál a világ tágabb, szabadabb térségei felé repülni.

De szerepelt Lendvai összeállításában egy veszedelmesebb típus is: amelyik „magára teríti a képmutatás, szemfényvesztés palástját, hogy anyagi vagy más előnyhöz jusson, beférkőzzék becsületes emberek bizalmába” — s ennek klasszikus példája Molière „Tartuffe”-je, az álszent képmutató, aki szentnek és aszkétának hazudja magát, miközben hajszoja az, élvezeteket, vagyonot harácsol, szélhámoskodik — önnön javára és mások kárára. Hogy pedig ez a típus hányféle változatban jelentkezhet

és mivé fejlődhet, ha felnőni hagyják, annak beszédes példája a fasiszmus, a II. világháború korszaka, amikor Tartuffe és a tartuffe-ök lángragyújtották a világot, kiírták a haláltáborokra „A munka szabaddá tesz” szemfényvesztően hazug jelszavát, miközben embermilliókat mészároltak le — tervszerűen, a maguk érvényesülése, hatalma érdekében. A fajüldözők, a másokat rágalmazók, a különböző háborúk kirobbanói mind-mind ennek a tartuffe-i típusnak a másolatai, újkori jelentkezési formái. Persze, mindezt Lendvai összekötő szövege nem „szavalta el vezércikkizű frázisokkal”, de a találóan kiválogatott és összeállított példák elgondolkottattak, Mondanivalójuk — ahogyan az egész műsor is — a humánusmot tükrözte és sugározta szórakoztatóan, művészien — és tanulságosan.

BALASSY LÁSZLO

HUSZONEGY ÉV ITÁLIÁBAN

Rómában értékes, sokoldalú, gazdagon illusztrált magyar könyv látott napvilágot. Címe: *Huszonegy év Itáliában*. Írója Rákos Balázs Raymund minorita ferencrendi, apostoli magyar gyóntató.

Műfajának megállapítása nem könnyű!

Önéletrajz? Nem. Az író személye szinte elvész. Ritkán találkozunk vele. Csak itt-ott tesz némi említést önmagáról. Ugyanakkor a könyv soraiból kiérezzük, hogy minden leírt eseményt átélt. Éles szemmel, szerető szívvel vizsgálja az Örök Város és az egyház életét.

Történelmi munka? Nem. Ugyanakkor az utóbbi huszonegy év minden nevezetesebb egyházi eseményét megtaláljuk benne: pápák megválasztását, halálát és temetését; nagyobb utazásait; szenttéavatásokat és jelentősebb pápai audienciákat, kihallgatásokat; a zsinat ünnepélyes megnyitását stb. Részletesen és elevenen, összefüggő egészben olvassuk mindazt, amit a közelmúlt években egy-egy újságcikk, illetve rádióhír mozaikjaiban szemléltünk.

Vallásunk tanításait ismertető könyv? Nem. De ezekben is gazdag. Pápai körleveleket, beszédeket és nyilatkozatokat ismertet, gyakran részletesen, úgy, hogy a pápai tanítások és körlevelek kisebb méretű forrása lehet. Sőt, egyes fejezeteiben elmélkedésünk tárgya is. Csak néhányat emlíünk: VI. Pál az egyházban élő tekintélyről; O, fidei Roma; VI. Pál pápa homíliája halottak napján; VI. Pál pápa szózata a minorita ferencrendhez; Isten népének hitvallása; Sub Sacramento mirabili stb.

Itáliai útikalauz? Nem. De — nagy haszonnal — annak is megfelel. Tájéltírásai elevenek, bevezet a bazilikákba és templomokba, a pápai palotába és kertbe, az ó-, közép- és újkori Róma épületeibe. Magyarázatot nyújt templomokról, oltárokról, képekről, szobrokról, oszlopokról és emléktáblákról. Ismerteti az egyes műértékek megrendelőit, tervezőit és kivitelezőit. Az épületek helyéről és az építkezés idejéről pontos meghatározásokat ad. Végigvezet Róma utcáin, paloták és kolostorok folyosóin. Nem egyszer még azt is megmondja, hol és hányas villamosra, illetve autóbuszra kell felszállnunk, ha ide vagy oda akarunk eljutni.

Végül — a munka nem széteső fejezetek összege-e? Távolról sem. Huszonegy év élete, az írói átéltetés, az egyház iránti hit, remény és szeretet egységévé varázsolja, egy darabbá az egyház szívéből, Róma életéből.

Vándor Árpád Gotfrid

MÉG EGY HOZZÁSZÓLÁS „CSODA-ÜGYBEN“

Az alábbi hozzászólással egyelőre lezárjuk vitaforumunknak mind a *Humanae vitae* enciklikáról, mind a csodák kérdéséről folyó eszmecserejét.

A *Vigilia* 1970 januári számában közölt G. N. építész-mérnök gondolataihoz, illetőleg problémájához szabadjon — Nyíri Tamás választát ismerve és feltételezve — a következő néhány gondolatot hozzáfűznöm.

Úgy vélem, alig akad ember, akinek az evangéliumok olvasása nyomán még ne jutott volna eszébe: hogyan lehetséges, hogy a korabeli zsidóság nagy tömege nem hitt Jézusban? Minden bizonnyal igen sokan látták csodáit, mégis viszonylag csak kevesen voltak, akik hittek benne és követték őt. Pedig Jézus csodáit nem titokban vitte végbe. Kisebbségben nyilvánosság előtt gyógyított, uozott ki démonokat, támasztott fel halottakat. Miért hát, hogy nem ismertek fel a csodák láttán saját Messiásukat? Ha az én szemem láttára támasztana föl Jézus ma egy halottat, minden bizonnyal hinnek, — halljuk olykor a magabiztos megjegyzést. Valóban így lenne? Ilyen egyszerű lenne a dolog? Egy gyógyítás, sok halott-támasztás láttán ma inkább hinne az ember, mint Krisztus idején? Mint a köztünk megjelent Isten „bizonyítékainak”?

Annak idején, néhány éve már ennek, hírt adtak róla az újságok, hogy egy zürichi klinikának műtőjében, röntgenkontroll és szakorvos asszisztálása mellett egy indiai fakír kést szúrattott szívébe, — anélkül, hogy azonnal vagy később meghalt volna. Igaz, ez még nem halottfeltámasztás, de azért eléggé rendkívüli, „csodás” dolog. Azt is mondhatnók: a természet megszokott törvényeinek ellene mondó, azokat mintegy meghazudtoló esemény. Kérdésünk: a műtőben jelenlévő tanúk lelkében vagy tán a miénkben, akik e tudósítást olvastuk, támadt-e bármily „előjelű” hit? Gondoltunk-e itt „isteni jelekre”? Aligha. — Azt hiszem, ebből az egyetlen esetből is levonható a következő tézis: semmiféle „hitet” nem képesek pusztán a rendkívüli, a szokatlan, a „természet megszokott rendjével ellentétes” események, tények ébreszteni. Sem akkor, ha valamiféle „varázslat”, sem pedig akkor, ha bármiféle „csoda” is mondana ellen megszokott tapasztalatainknak.

Hitet — s most már nyugodtan szólhatunk az Isten felé forduló hívő igenlésről is — éppúgy nem lehet „tudományos” módon és módszerekkel igazolni, mint a szeretetet. A hívő ember számára azonban éppúgy rendelkezésre állnak bizonyos „jelek”, mint ahogyan a szeretet is a szerető és szeretett lény „jelei” nyomán ébredez, képes szeretni, illetőleg viszonzszeretni. És amiként a szeretet „fokát”, mélységét lehetetlen bárminemű mértékegységgel, műszerrel, adattal „bizonyítani”, éppúgy nem képes ezt a „bizonyítékot” semmiféle földi jelenség, eszköz és módszer a hit vonatkozásában maradéktalanul elvégezni. Jézus „igazságát”, azt, hogy ő az élő Isten Fia, hogy ő az én Üdvözítőm, nem az élet számos vagy számtalan „rendkívüli” eseménye igazolja számomra. Eppen ezért a csodák sem voltak „kísérleti anyag” Jézus szemében, akaratában. S ezért nem voltak és nem lehetnek ma sem „fogható”, tapasztalati bizonyító eszközök a hit számára, akár történeti, akár természettudományos módszerekkel közelítünk is feléjük. Ezt állítani: nem téves és visszautasítandó racionalizmus. Nem, mivel a csodák „rendeltetése”, hogy a „jelek” láttán elgondolkozzunk és könnyebben hozzasuk meg hívő, legszemélyesebb döntésünket, adjunk választ Jézus hívó szavára. Igaz, sokakat segíthetnek e válaszadásnál, de nem feltétlenül és mindenki számára nélkülözhetetlenek. Hisz láttuk, hogy rendkívüliségük ellenére egy sereg kortárs szóltanul elment Jézus csodái mellett. S ha mégis „izgaltott” valami e csodák láttán sokakat, az nem volt más, mint a felismerés, hogy annak szavára, aki Isten nevében, az ő Küldöttként lép fel, — meg kell térniük. Hogy az „ország törvényét”, a szeretet törvényét meg kell hallaniuk és — ilyen vagy olyan — választ is kell arra adniuk.

Ezért mondhatom, hogy nagyon helyes meglátással írja G. N.: a csodák Isten szerető gondviselésének számunkra rendkívülieknek tűnő megnyilvánulásai. De hozzáfűzném: nem annyira a „rendkívülin” van a hangsúly, hanem, hogy a „szerető” Isten, maga a Szeretet jelentkezik itten. S erre a szeretetre — a hitben felismert szeretetre — adom meg választomat, hitben fogant viszontszeretetemet.

SZENNAY ANDRÁS

Az egyházi évben kétszer emlékezünk a halálról. Novemberben minkenki haláláról és Nagypénteken Jézus haláláról. Mindkettő gyászos és nyomasztó. Egymástól azonban eltérnek. Az előbbiben erősebb hangsúlyt kap az elmúlás és az emberi tehetetlenség. A nagypénteken a megalázottság mellett is fenség van, az elhagyatottságban is erő. Ez a halál nem megsemmisülés, hanem új élet csirája.

„Ha a búzaszem nem esik a földbe és el nem hal, egyedül marad, de ha elhal, sok termést hoz” (Jn 12, 24). Jézus halála nem magános, valamiért, valakikért megy végbe, „O mindenkiért halt meg...” (II. Kor 5, 14). „Meghalt értünk... a mi bűneinkért... ez az én testem, amely értetek adatik; ez az én vérem, amelyet értétek ontok;... a kenyér, melyet adni fogok, az én testem a világ életéért.” Jézus halála gyümölcsöző, mert „sok termést hoz.”

Az elhalást a teremtett világban is új élet követi. A természetben az értékes ásványi kincs egy előző létezési forma megsemmisüléséből ered. A növények elhalnak, hogy új termést hozzanak. Az emberek között sem csupán testi halál megy végbe, hanem szellemi, lelki és erkölcsi. Akkor gazdagodik az emberiség anyagiakban, lelkiekben és szellemiekben, ha elhal az elarult, silány és korszerűtlen, hogy helyet adjon az igazabb, szebb, jobb és tökéletesebb emberi életformának. Ezért lép önként háttérbe a szülő a keserűség érzete nélkül, amikor felnőtt gyermeke családot alapít és saját jól megfontolt elgondolásai alapján építi fel életét.

Jézus azonban nem csupán másokért halt meg, hanem mindenkiért támadt fel (vö. II. Kor 5, 15). Jézus új életet hozott az egyháznak, az emberiségnek és magának az egész teremtett világnak. Jézus feltámadása ugyanis kozmikus jellegű. Jézus az egész teremtést magával ragadta feltámadásába. Az apostol szerint Isten „Benne teremtett mindent, a földön mindent általa és érte teremtett. Ő előbb van mindennél és minden benne áll fenn” (Kol 1, 15).

Jézus feltámadása jövőt teremt az egész teremtett világnak. Krisztus kereszthalálával helyreállította a megsértett rendet. Az jóvátétel értünk és helyettünk. Így a kereszthalál a múltba tekint. Jézus feltámadása azonban nem egyszerűen az ősi állapot helyreállítása, hanem egy ígéret; nem emlékezés, hanem a jövő előrevételezése. Jézus feltámadása a még el nem ért, meg nem valósult jövőt ígéri. A teremtésnek azóta van feltámadás-várása, igazi jövője, amióta Jézus halottaiból feltámadt. A teremtett világ halad az „új ég és új föld” fele (Jel 21, 1). Jézus feltámadása hozza az embernek is az igazi életet, végtelen távlatot nyit. Isten megszabadítja az embert a folytonos visszatekintéstől, amely a bűnei miatt kétségbeesésbe taszítaná. És megnyitja őt a mindjobban közeledő jövő felé. Nem csupán a lumen gloriae, túlvilági dicsőség felé, hanem már e földi élet jövője felé is, ahol az emberiség a feltámadt Krisztus igazságát egyre teljesebben ismeri fel és életét mind tökéletesebben ölti magára.

MIKLÓS DEZSŐ

DOKUMENTUM

DEBRECENI EMLÉK*

Azt hiszem, pontosan emlékszem rá: 1945. március 17-én visszatelepítő vonat indult el Budapestről Erdélybe. A vonathoz néhány kocsit csatoltak Debrecen felé, ahol a magyar demokratikus kormány és az ideiglenes nemzetgyűlés működött. Még télies idő volt Budapesten, az utcákon hótorlaszok, az ostrom nyomán felszakadt villamos vágányok, földre hullott felső vezetékek, nehezen ébredő élet, fárasztó gyalogközlekedés, de a sivár körülmények között is megkönnyebbült, bizakodásra kész, új egzisztenciára gyürkőző lakosság. A kitelepítő

* A nemrég elhunyt Ady-kutató hagyatékából.

vonat a Nyugati pályaudvarról indult csütörtöki napon délelőtt tíz órakor. Talán egy-két személykocsi, de zömében tehervagon. Persze senki sem pályázott kényelmes utazásra, párnázott ülésekre, vagy éppen helyjegyekre. Mindenki boldog volt, ha úgy-ahogy elhelyezkedett. Végig az Alföldön vastag hótakaró. Minden állomáson hosszas veszteglés. Szajolnál például éjszaka nyolc órán át állt a vonat. Senki sem zúgolódott, bár ilyen keserves, végtelennek tetsző utazásra nem számítottunk. Az erdélyi vonatrész Püspökladánynál levált, mi utaztunk tovább a Hajdúságon át Debrecenbe. Három nap, két éjjel tartott az út Budapesttől Debrecenig, ahová szombaton este hat órakor érkeztünk meg.

Mi vitt engem Debrecenbe? Ott működött mint római katolikus plébános, Bánáss László prépost, nagyvárad kanonok, jó ismerősök, barátok voltunk, magyar kultúrügyekben sokat dolgoztunk együtt Nagyváradon. Igen kedves, közvetlen, intelligens, művelt ember. Tíz évig tanult Rómában, és mint az egyházi zene nagy szakértője a nagyvárad székesegyházban sűrűn rendezett egyházi zene hangversenyeket, ő szervezte meg a zenekart, persze valláskülönbőség nélkül, nem az volt a fontos, hogy a zenekar tagja katolikus, hanem, hogy jó zenész legyen. Tény, hogy az egyházi zenei ünnepélyeken a keresztény közreműködők voltak kisebbségben. Az ő távozásával ezek a székesegyházi zenei ünnepségek meg is szűntek.

Közvetlenül a második világháború után nem volt határ Debrecen és Nagyvárad között, és Bánáss László gyakran ment át Nagyváradra. Egyik ottani újságíró barátom azt írta nekem, hogy ott járt a debreceni prépost és azt mondta neki, hogy az új magyar kormánynak reám, mint a nemzetiségi kérdés szakértőjére, nagy szüksége volna. Ez adta meg nekem az ötletet, hogy Debrecenbe utazzam. Megérkezésem után, véletlen szerencse folytán szombat éjjel találtam lakást egy éjszakára az ismeretlen, túlsúfolt Debrecenben. Másnap természetesen első dolgom volt, hogy felkeressem Bánáss Lászlót. Télikabátban ült a gyóntatószékben a hideg templomban és roppant meglepődött, mikor meglátott. Kiderült, hogy nagyvárad barátom félreértette az ő szavait; ő csakugyan mondta, hogy az én szaktudásom és tapasztalataim a nemzetiségi kérdés terén hasznosak lennének, de ezt nem úgy értette, mintha engem már valamilyen pozíció is várna Debrecenben. Láttam, milyen kínos helyzetbe jutottam, hajléktalanul, cél nélkül ödögölök a városban, de nem habozott: a plébánia lakás egyetlen vendégszobáját felajánlotta nekem és én oda be is költöztem. Ezt a nagylelkű gesztust csak az értheti meg, aki fogalmat képes magának adni, milyen elérhetetlen álom volt egy idegen számára, hogy akkor Debrecenben akár egy faskamrában is meghúzódhassék.

Debrecen akkor különös látványt nyújtott. Ott székelt a szovjet főparancsnokság, az ideiglenes nemzetgyűlés, az első forradalmi magyar kormány, valamennyi minisztérium, sok tisztviselő, odatódult idegen. Az utca képe egyáltalában nem árulta el, hogy háborúban vagyunk. A tavaszi napsütésben nyüzsgött a nép az utcán. Szovjet katonákat alig lehetett látni. Valamennyi minisztérium a pénzügyigazgatóság palotájában rendezkedett be. Egy-egy minisztérium néhány szobából állott. A felszabadult országban nagy volt a tanácsstalanság, mindenfelől Debrecenbe igyekeztek a hatósági emberek útbaigazításért, tanácsért, bátorításért. Az ideiglenes nemzetgyűlés politikai bizottságot választott. Ez állott javaslataival és ellenőrzésével a kormány mögött. Ennek a politikai bizottságnak a két debreceni főpap: Révész Imre református püspök és Bánáss László katolikus prépost is tagjai voltak, és a bizottság munkájában aktív részt vettek.

Különös atmoszféra töltötte be ilyesformán a prépost-plébános otthonát. A felszabadult ország minden részéből odasereglettek a katolikus egyházi vezetők. Azok után, hogy a fasiszták rémületes jóslásokkal ijesztették a közvéleményt: ha jönnek a vöröskatonák, jaj lesz a papoknak, szerzeteseknek, apácáknak, bezárják a templomokat, elrabolják a templomi kincseket, meggyalázzák a kegyzsereket; most boldogan látták, hogy Debrecenben szabadon jártak-keltek a papok, suhogtak a reveren-

dák, nyitva állanak a templomok, senki sem nyúlt a szerzetesrendek és apácák otthonaihoz, a két főpap köztiszteletben áll, vezető szerepet visz a legmagasabb politikai területben. Hányszor hallottam, hogy Bánáss László éjszaka 11–12 órakor jött haza egyedül a Szent Anna utcába a politikai bizottság üléseiről. Mindig reverendában járt, de nem igazoltatta semmiféle szovjet katonai őrjárat. Már kora reggel misézett és azután tárgyalta a messze megyékből hozzásiető főpapokkal. Nem dobott ki a vendégszobából, hanem saját egyetlen szobájába állított be egy, olykor két ágyat előkelő vendégeinek, mint a szatmári püspöki helynök, a jászói premontrei prépost.

— Ilyen lelkiismeretlenül és gazul még nem vezettek félre országot — mondta nekem. Valósággal menekültek ide a papok Biharból, Szatmárból, Szabolcsból, és ámulva látják, hogy a rémhírek, amelyekkel elhalmozták őket, hazugságok.

Debrecenbe napról napra egyre jobban visszatért az élet. Üzletek nyíltak meg, üzemekben indult meg a munka. Auschwitzból, Birkenauból, Teresienstadtból szállingóztak vissza a haláltáborok életben maradt rabjai. A klinikákon is megteltek az ágyak; ahol a professzor távol volt, fiatal tanársegédek vették át ideiglenesen a vezetést. Magam is három hétig feküdtem a belklinikán; szerényen, de azért kielégítően látták el a betegeket. A szovjet parancsnokság különös gondot fordított a kórházak élmezésére.

1945 húsvétját még Debrecenben töltötte az ideiglenes kormány. A templomok zsúfoltak voltak. Az utcán hőmpölygött a nép. Nyugalom, béke, a jobb jövő reménye emelte az utca hangulatát. De közeledtek a hétköznapiak: a kormány elutazásra készülődött. Külön gyorsvonatot állítottak be a tisztviselők számára, én is ezzel jöttem vissza Budapestre, mint a miniszterelnökség nemzetiségi szaktanácsadója. De ez a vonat már nem marhavagonokból állt, kényelmes, párnázott személykocsikban utaztunk, és három nap és két éjszaka helyett hét óra alatt Budapesten voltunk.

Bánáss Lászlót rövidesen veszprémi püspökké nevezték ki. Az új magyar demokrácia megalapozásának, megindításának, kiépítésének kiváló, tetterős, jószándékú főpapja volt. Neve a debreceni események évfordulóján nem maradhat megemlékezés nélkül. 1949 tavaszán aránylag fiatalon, erejének teljében halt meg, és veie a magyar demokrácia egyik sokra hivatott, tehetséges, becsületos egyházi oszlopa dőlt ki.

Hegedűs Nándor

BESZÉLGETÉS BERKI VIOLÁVAL

Berki Viola szuverén festőegyéniség. Sem őse, sem hasonmása nincs a magyar festészetben. Művészete újfajta szintézisre törekszik. A képzőművészeti irányzatok egyikéhez sem tartozik, de szinte valamennyinek egy-egy ismertető jegye, egy-egy műlthoz tapadó vonása fellelhető nála. Képein a kora reneszánsz, a gótika, a naiv mesterek, a perzsa miniatűrök hatása, a népművészeti elemek egyaránt felismerhetők, de mint minden valódi szintézisnél, egyúttal tagadhatók is. A pravoszláv építészet, a gauquini modern piktúra és a neoprimitív művészet sajátosságai magas színvonalon olvadnak össze egyedülálló stílussá. Összetett világ az övé. Témáit a fantázia, a legendák köréből választja, misztikus korok hangulatát idézi, de mondanivalójában ugyanakkor a mához közelíti vagy kapcsolja őket. Mesét és valóságot úgy tud vegyíteni, hogy felismerésekre, látomásokra ösztönzi közönségét. Muzsikáló verssorok áradnak festményeiről, a népballadák csodálatos öntisztító hangjai, s messzire hívogató tájak tárják ki ölelésre karjaikat.

— Megkérem, mutakozzon be olvasóinknak...

— 1932-ben születtem Kiskunhalason. Szüleim gyerekkoromtól fogva festőmű-

vésznek szántak. Eredetileg apám is festő vagy grafikus szeretett volna lenni, de a birtokán maradt gazdálkodónak. A családhoz tartozott Torma János

festőművész, apám első unokatestvére, akit mindannyian szerettünk és példaképnek tekintettünk. A képzőművészeti gimnázium növendékeként kerültem fel Pestre. A gimnázium elvégzése után felvettek a Képzőművészeti Főiskolára, ahonnan 1954-ben a származásom miatt eltávolítottak. 1955-ben vettek vissza.

— Mit csinált ez alatt az egy év alatt?

— Mindenáron Pesten akartam maradni, mert nem adtam fel a reményt, hogy egyszer mégiscsak visszakerülhetek. Parkmunkás lettem a Köztársaság téren. Locsoltam, papírokat szedtem, söprögettem. A munkatársaim megbecsültek, modellel ültek, még kérvényt írtak az érdeken Rákosi titkárságára. De a főiskolán is voltak barátaim. Egy nap üzentek értem, mutassam be, mit rajzoltam, amióta dolgozom. Kétszáz rajzot vittem magammal. Bevallom, nem sajnálom ezt az évet, mert számomra sok tanulsággal szolgált.

— Érték más kellemetlenségek is?

— Sok. Ma már nem gondolok rájuk.

— Milyen most a közérzete? Tapasztalt kedvező változásokat?

— Voltak nagyon rossz évek, még ez előtt néhány évvel is. Arra gondoltam, hogy talán megint a múltam miatt vagyok kítaszítot. Hiába, az ember nehezen tud változtatni régi beidéződéseiben... Mostanában nem panaszkodhatom. Megbízásokat kapok, az állami vásárlásokon kéneket vesznek tőlem, munkáimat külföldön is bemutatják, időnként kiállítás rendezhetek. Pillanatnival három külföldi kiállításon veszek részt. Tulajdonképpen elégedett vagyok.

— Mikor szerepelt először hazai közönség előtt?

— A Képzőművészeti Főiskolán 1958-ban szereztem diplomát. Első kiállításumat 1965-ben a Mednyánszky-teremben rendeztem, ugyanebben az évben a halasi múzeumban is, legutóbb pedig tavaly a Derkovits-teremben.

— És külföldön?

— Képeimet Essenben, Indiában, Prágában, a stettini biennálén, Oslóban és az arab országokban is bemutatják.

— Jelenleg min dolgozik?

— Első komoly megbízásomat teljesítem a Várban. A Tárnok utcai iskola számára nagy mozaikot készítek, amely a törökvilágot ábrázolja: lovak, épületek, figurák.

— Sikerült a főiskolán elsajátítania a továbbfejlődéséhez szükséges mesterfogásokat? Hogyan hasznosította munkájában?

— A főiskola csak alapot adott. Nagyon sok stúdiumot végeztünk, ezek általában kilencven órák voltak. Ez annyit jelentett, hogy például egy női alakot kilencven óráig rajzoltunk ceruzával. Megtanították a formákat, hogyan kell naturális értelemben rajzolni, de hogy miből is áll a kép, a képek milyen törvényei vannak, azt már nem. Ha kompozíciókat csináltunk, szigorúan beállítottuk hozzá a modellt, megfigyeltük, hogy a világítás merre jön, vagy ha több fényforrás volt, akkor az árnyékok hogyan esnek. De hát ez csak a vaióságban van így, a képen akárhogyn lehet. A művésznek nem az a feladata, hogy különböző szempontok szerint kispekulálja a valóság pontos mását, hanem a képet önmagában ítélje meg. A főiskolától nem kaptunk mesterségbeli fogásokat. Mindenki úgy kintlódott, ahogy tudott. Azt, hogy ki milyen eszközzel dolgozzon, hogyan keverje ki a festéket, hogyan bányon az ecsettel, már akkor is mindenkinek magának kellett kitalálnia. Rajzolni tökéletesen megtanultunk, de önállóan látni nem. Aki pedig erre törekedett, összeütközésbe került a főiskola szabályaival és kidobták.

— Mikor talált rá a saját stílusára? Mikor érezte, hogy már másképpen fest, mint eddig? Melyik képét tartja művészi fejlődése szempontjából jelentősnek?

— Teljes zsákutcába kerültem a főiskolai festéssel. A diplomaosztás után évekig csak tájakat festettem, de egyszer aztán meguntam, mert nem tudtam megérteni, miért kell az utca sárga házait sárgára festenem, amikor azok merő véletlenségből sárgák. Nem tudtam tulajdonképpen, hogy mit miért csinálók. Felmerült bennem a kérdés: hogyan is kellene festeni? Tudtam, hogy talán soha az életben nem fogom megvalósítani azt, amit szeretnék, mert az nem a festészet körébe tartozik, hanem az irodaloméba. A történelem izgatott, szerettem volna történelmi témájú képeket festeni, de hát nem lehet, mondtam magamnak, mert az irodalom, és különben is, már megfestették előttem Székely Bertalanék, Benczur meg a többiek. Mit akarok én ezzel a vágyammal, világ botrányára! Művészi fejlődésemre döntő befolyással volt az a két nyár, amit a Szentendre-i Művésztelepen töltöttem. Hozzásegített ahhoz, hogy a magam lábára álljak. Megfigyeltem, hogyan dolgoznak az itteni festők. Barcsay is kiment az utcára és egészen mást csinált a házakból, mint amit láttam. Nem találtam rá magyarázatot,

milyen alapon teszi ezt? Talán törvények, szabályok vannak érvényben, mint a matematikában? Vagy egyszerűen csak kitalálja, hogy az egyik vonalat ide kell húzni és nem amoda? Egy alkalommal aztán én is megpróbáltam olyan képet csinálni, amelyet elképzeltem. Főnyi Géza, a volt mesterem is megnézte, Balogh Laci és Barcsay is, tetszett nekik. Rájöttem, hogy ők sem számtanpéldának tekintik a festést, hanem a kép törvényeire ügyelnek. Ehhez érzék kell. Úgy alakíthatom a dolgokat, ahogy akarom. Megpróbáltam ezután játszodozni a házakkal, színbem, formában átírni őket a magam elgondolásai szerint. Többé-kevésbé sikerült is. De én nem akartam „házfestő” maradni! Elhatároztam, hogy ezentúl a magam belső világát fejezem ki, anélkül, hogy akár Benczur, akár Székely Bertalan eszembe jutna. Tehát mai eszközökkel. Megcsináltam, el is fogadták, nem mondta senki, hogy így nem lehet. Igaz, nem is engedtem soha senkinek, hogy beleszóljon a munkámba, mert a főiskola után megfogadtam, soha senkitől nem kérek tanácsot. Művészi fejlődésem szempontjából jelentős állomásnak tartom a Ballada című képet. Molnár Anna balladáját festettem meg benne. A fákat itt már úgy fogtam fel, mint kép-építő elemeket, melyeknek a valósághoz végképp semmi közük, mégis felismerhetők valóságos jelentésükben is. Ez számomra megvillanás volt a jövőre nézve.

— *Mit érez munka közben?*

— Feszültséget. Izgulok, hogy sikerül-e. Ezért általában lassan dolgozom, mindig szeretném halasztani, hogy majd, előbb elszívok egy cigarettát, aztán ki-be járok a műteremben, hátha eszembe jut, hogyan fogom a témát megoldani úgy, ahogy eddig még sosem. A végén mégiscsak megcsinálom. Persze nem tökéletes, de akkor úgy érzem nem tudnám másképp. Majd talán egy következő képen jobban fog sikerülni. Ez visz előre.

— *Minden gondolatát, ötletét meg tudja festeni?*

— Eppen az az izgalmas, hogy nem vagyok biztos a dolgomban, mert egy-egy kép mindig egy-egy lépés a tökéletesebb következőhöz. Ami fontos, elraktározódik bennem és tovább érlelődik. Vannak azonban olyan gondolatok is, amelyek nem tartoznak a festészet illetékességébe, inkább az irodalom vagy a zene alkalmas kifejezésükre. Az elvont dolgok kifejezéséhez a festészet eszköztára már kevés ahhoz, hogy mindenkinek mondjon valamit.

— *Milyen művészi gondok foglalkoztatják? Fejlődésének mai szakasza jelent-e tematikai gazdagodást?*

— Eddig a bennem felgyülemlett álmokat és meséket fejeztem ki, amelyek gyerekkorom óta kísérnek. Nem kellett tehát témákon töprengenem. Ma azonban nagy problémám, hogyan lehetne a jelenkort művészi szinten, festőileg is hatásos módon ábrázolni, messziről nézve, hogy jobban lássuk. Most első sorban társadalmi kérdések foglalkoztatnak. A mát szeretném belső élmény-nyé tenni és kifejezni.

— *Vannak irigyei?*

— Biztosan. Kinek nincsenek?

— *És vetélytársai?*

— Nem tudom, még nem jelentkeztek. Vannak nagyon jó festők, de azok más utakon haladnak.

— *Kit tart példaképének a ma élő művészek közül?*

— Élő ideáljaim nincsenek. Mind csak a messzi múltban. A kora reneszánsz festői, mindenekelőtt Piero della Francesca és Fra Angelico. Úgy érzem, olyan szép, kristálytisza világot adnak, amit soha nem lehet megunni. Már gyerekkoromban is az ő képeiket szerettem. A főiskolán hiába mondták, hogy Nagy Balogh, Nagy István az igaziak, miért tekintsem őket példaképeimnek, akármilyen jó festők, akármilyen puritánok és bensőségesek voltak is, amikor nem vehetik fel a versenyt a kora reneszánszsal?! Én természetesen nem tudok úgy festeni, mint akkor tudtak, de szeretnék legalább annyira érteni a festészethez, jóllehet nem ugyanazt akarom elmondani. Tudásuk mellett a maiaké eltörpül.

— *Milyen közönséghatásra törekszik? Mit akar elérni?*

— Amit például nálam elért a reneszánsz világa. Egy-két órára olyan hangulatot varázsol, ami ünnepi, amikor elfelejtkezhetek arról, hogy kint éppen esik és az aszfalt milyen piszkos. Ez a művészet ki tud rántani a hétköznapiok csúfságaiból, s úgy vélem, erre másnak éppolyan szüksége lehet, mint nekem. Ezért nem értek egyet az elidegenedés művészetével, mesterkéltnek tartom és divathóbortnak. S valójában nem is hat senkire, mert ráadásul még nem is őszinte. Én azt szeretném, ha az emberek a képeimre néznek, örüljenek és megtisztuljanak.

— *Eszembe jut a Derkovits-teremben rendezett kiállítása, melyet a televízió is bemutatott. A jelenlévők között alig akad valaki, aki értő módon nyilatkozott volna. Ön olvasta a kiállítás ven-*

üegkönyvét is. Milyen bejegyzésekkel találkozott?

— Voltak alpári szövegek. Ezek minden kiállítási könyvben megtalálhatók. De volt néhány nagyon okos vélemény is. Megfigyeltük, vajon kik írják be ezeket az ocsmányságokat. Azt tapasztaltuk, hogy öregek. Jöttek nagyhajú, szakállas fiatalok is, beírtak, gondoltuk: na, ebből nagy disznóság lesz. Ellenkezőleg, ők írták a legtöbb tanulságos dolgot.

— *Mi a véleménye a közönségről?*

— Talán a fiatalokban lehet reménykedni. Mert akik megcsontosodott nézeteket vallanak, elrontott ízlésük van, Neográdyt, Viskit vagy Komáromi-Kacót imádják, azokon már nem lehet segíteni. Nemrég üzemi ankéton vettem részt Kecskeméten, ipari tanulóknak rendezett diavetítéses előadáson. Bámulatba ejtett, hogy a gyerekek milyen találóan, mennyi ösztönös hozzáéréssel szóltak meg. Mikor az előadó megkérdeztem, kinek melyik kép tetszett, már az első látásra cím szerint emlegették. S többnyire értették is, minek szántam.

— *Hisz önmagában? Abban, hogy meg tudja valósítani mindazt, amire törekszik?*

— Úgy érzem, igen. Ezt öt évvel ezelőtt még nem mondtam volna.

— *Fontos-e az, hogy a művésznek hite legyen?*

— Enélkül nemcsak festészet, de egyáltalán művészet sincs. A hit lényeges, kell. Hit nélkül nem lehet igazán művészi munkát végezni, de valószínűleg semmilyen célszerű emberi tevékenységet sem. Azonnal meglátszik a munkán, ha nincs hit mögötte, és akkor már senkit sem fog érdekelni. A sematizmus korszakában is éppen az volt a baj, hogy elszaporodott a hit nélküli munka. Persze a hit sem születik magától. Az élettapasztalat hozza. Az embernek meg kell győződnie arról, hogy a hite helyes-e. Ha ez megtörtént, úgy semmi sem tántoríthatja el tőle. A hitnek a gyakorlat a próbaköve. A vallásosnak is: ki mennyit tud teljesíteni parancsaiból, ki hogyan tudja élni. Akiben hit nincs, művész nem lehet. Ha még nem is tudja jelenleg megcsinálni azt, amit szeretne, ha még nem is tudja jól kifejezni képekben a gondolatait, a hite elég biztosíték arra, hogy ha egyszer önmagát adja, értékes műveket alkosson.

— *Eszerint felfogható a festmény erkölcsi cselekedetként is?*

— Nem minden kép, de bizonyos képek igen. De hát mindez nem újdonság, őskori dolog, de vagy egyáltalán nem, vagy csak ritkán merünk róla beszélni.

— *Hisz Istenben?*

— Igen. Sok mindent rá is bízok.

— *Ez vonatkozik a művészi alkotó munkájára is?*

— Csak részben. Inkább az életem más dolgaira, melyekre már nem futja az időmből.

— *Keresztény művésznek vallja magát?*

— Erre nem tudok igennel vagy nemmel felelni. Nagyon sokat olvastam például a buddhizmusról, a jógikról is. A buddhizmusban sok rokon vonást fedeztem fel a kereszténységgel. Én mindenből és mindenkitől hajlandó vagyok tanulni. Ezért nem tudnám egyértelműen kijelenteni, hogy csak a keresztény tanokat tekintem magaménak. Más tanokban is van igazság. A kereszténység sokat ad nekem, bár vannak lenné tőlem idegen tanítások, például Jézus istenfiúsága, testünk feltámadása stb. Sajnos, még nem jutottam odáig, hogy ezeket el tudjam fogadni. Isten léte számomra kétségtelen, de a túlvilágban már nem vagyok ilyen biztos. Legreálisabbnak a lélekvándorlás tűnik, aminek végén a nirvána, a teljes megsemmisülés vár.

— *Mi szeretne lenni, ha egy Ön által elképzelt reinkarnáció során ismét visszatérne a földre?*

— Azt nem mondhatom, hogy még nagyobb festő, mert akkor sose jutnék el a nirvánába. Azért is becsülöm a hindu tanokat és a jógik bölcsességét, mert rámutattak arra, hogy akarattal és lélekkel még a testet is meg lehet változtatni. Valószínűleg azért voltak a szerzeteseknél is bizonyos megszabott testi fenytések, hogy a lélekre is okvetlenül kihassanak. Az embernek végtére fegvelmeznie kell a testét is, a lelkét is. Ezt fokozatosan el lehet érni és el is kell érni. A hitem azonban még nem letisztult, küszködöm vele.

— *Árulja el végül, mi a festészet szerepe és helye az életében?*

— A festészet nem végcél. A lényeg: az ember belső fejlődése, egyre magasabb fokon művelni mindazt, ami az emberit, a tökéletesebbet jelenti. Félek, ezen az úton még nem tudok förtelenül haladni, mert a festészet nagyon köt, betölti az életemet, és ezért nem szentelhetek elég időt a lelki nevelésnek. De talán az út egy részét megtehetem...

HEGYI BÉLA

Revue mensuelle — Rédacteur en chef: György Rónay — Rédaction et administration:
Budapest V., Kossuth Lajos u. 1. — Abonnements pour un an 4,50 US dollars.

SOMMAIRE

József Udvardy administrateur apostolique de Csanád: Notre fois et nos devoirs pascaux. — I. Gábor Cselényi: Poèmes — László Gyürki: La question de la responsabilité du peuple juif dans la Passion selon le Vatican II — Sándor Sík: Poème inédit — László Vanyó: Saint Thomas d'Aquin et la pensée moderne — Konrád Szántó: Le clergé hongrois et la guerre de libération en 1848/49 — István Hamvas: Mémoire de Lajos Kálmány, floriliorista et prêtre — Rozita Pálos: Poèmes — Marie Noël: Fragments de Journal — Tibor Déry: Poèmes — György Rónay: Judas (pièce en 5 actes, acte II) — Margit Kopácsy: Les rosses (nouvelle) — Elisabeth Langgässer: Passion allemande (Poème, traduction de Lajos Bittei)

JOURNAL

Déclarations de Paul VI sur Vietnam — Journal du lecteur (György Rónay) — Beaux-arts (I. D.) — Chronique musicale, disques (László Rónay) — Films (Rudolf Ungváry) — Près de la radio, devant le petit écran (László Balássy) — Encore une fois sur les miracles (András Szennay) — Vingt ans en Italie, livre de Raymund Rákos (Á. Gotfrid Vándor)

LE PETIT SENTIER: La vie engendrée par la mort (Dezső Miklós)

DOCUMENT: Souvenirs de Debrecen: le rôle de Msg. Bánáss dans le vie de la capitale provisoire de la Hongrie en 1945 (Nándor Hegedűs) — Dans l'atelier d'une grande peintre: entretien avec Viola Berki (Béla Hegyi)

LA FOI ET LA MISSION DE PAQUES

par József Udvardy, administrateur apostolique de Csanád

Pâques est la plus grande fête de la chrétienté, et la plus ancestrale. C'est aussi bien plus qu'une fête qui ne se bornant pas à la commémoration d'un jour, expose à nos yeux tout le sens et la richesse de l'existence chrétienne.

Comme l'enseignement de la résurrection du Christ est la profession de foi la plus foi la plus fondamentale du christianisme, on croyait au début, que, seul, celui qui avait vu le Rédempteur ressuscité pouvait être un apôtre. Ce fut le sujet principal de l'apostolat et c'est pourquoi lorsque l'Écriture Sainte veut brièvement caractériser la vie de l'Église apostolique à propos de l'apostolat, elle dit tout simplement: „Et les apôtres rendaient témoignage avec beaucoup de force de la résurrection du Seigneur Jésus”. (Actes des Apôtres, 4,33).

Pourquoi ce sujet était-il passé au premier plan? Saint Paul en donne deux explications. La première énonce que „si le Christ n'est point ressuscité, votre foi est vaine et vous êtes encore dans vos péchés”. (I. Épître aux Corinthiens 15-19) La deuxième est plutôt de caractère positif „Dieu qui, riche en miséricorde par sa grande charité dont il nous a aimés, lorsque nous étions morts dans nos fautes, nous a vivifiés ensemble avec le Christ par la grâce duquel vous êtes sauvés, et il nous a ressuscités ensemble et nous a fait asseoir ensemble dans les lieux célestes, en Jésus-Christ (Épître aux Éphésiens 2, 46).

Saint Paul nomme mystère du Christ le fait que le salut apporté par la souffrance et la résurrection rédemptrices de Jésus-Christ s'étend à tous ceux qui viennent à Lui par la voie de l'Évangile et la théologie du concile Vatican II l'appelle mystère de Pâques en constatant: „C'est l'oeuvre du salut des hommes et de la glorification de Dieu... Notre Seigneur Jésus-Christ l'a accomplie par le mystère de Pâques de sa souffrance qui donnait surtout le bonheur, par sa résurrection d'entre les morts et par sa glorieuse ascension (Liturgia 5).

Ce mystère signifie l'action rédemptrice de Dieu. D'abord comme la souffrance et la résurrection réalisées une fois dans l'histoire, deuxièmement comme l'expriment les paroles de Saint Paul précitées: La souffrance et la résurrection du Christ a aussi ressuscité notre âme de la mort du péché, c'est à dire qu'elle nous a fait participer aux mérites de la souffrance rédemptrice à la réparation et à la propitiation. La pensée théologique a encore approfondi cet enseignement de l'Écriture sainte. D'après Saint Thomas (STh III, 62, 5) c'est la souffrance du Christ, qui a donné aux sacrements la capacité de transmettre la grâce. Ainsi, les sacrements sont des instruments dans la main de Dieu. En nous, la souffrance de Jésus paraît pour ainsi dire non pas dans sa réalité physique, mais par sa force médiatrice de salut. Francisco Toledo a continué cette pensée par une intéressante comparaison: comme la pierre est propulsée en avant par la force de l'élan de celui qui l'a lancée, bien que ce dernier ne soit déjà plus présent, la souffrance du Christ agit de telle façon dans les sacrements, comme un facteur méritant la grâce, bien que cette souffrance n'existe plus dans sa réalité physique.

Le mystère pascal de la souffrance et de la résurrection du Christ nous invite au sacrement du baptême „Ne savez-vous pas que nous tous qui avons été baptisés en Jésus-Christ, nous avons été baptisés en sa mort? Nous sommes donc ensevelis avec lui en sa mort par le baptême afin que comme Christ est ressuscité des morts pour la gloire du Père, nous aussi marchions dans une vie nouvelle (Épître aux Romains 6, 3-4). C'est ainsi que nous interprétons la coutume de l'Église primitive de baptiser généralement à Pâques. De nos jours encore, l'eau destinée aux baptêmes de toute l'année est bénite la veille de Pâques, et au cours de la cérémonie, on y place le cierge de Pâques qui symbolise le Christ mort et ressuscité, car la souffrance rédemptrice et la résurrection font du baptisé un homme nouveau.

Saint mystère de notre foi, *Mysterium fidei!* entendons nous à chaque messe après la transsubstantiation. C'est la déclaration pleine de joie que Notre Seigneur Jésus „qui est mort pour nos péchés et ressuscité pour notre rédemption” est présent. Ainsi chaque messe célèbre le mystère de Pâques, car le corps sacré du Christ présent sous les espèces du pain, ce corps qu'il a sacrifié, pour nous sur la Croix nous rappelle ses souffrances et son sang sacré, ce sang qu'il a versé pour racheter nous péchés à tous est aussi présent. Mais le sang de Jésus, auteur du nouveau et éternel testament se rapporte déjà à la résurrection, car le chef du peuple du Nouveau Testament est le Christ glorieusement ressuscité qui est le „chef du corps de l'Église, il est le commencement et le premier-né d'entre les morts (Épître aux corinthiens 1, 18) avec lequel, réunis par la sainte communion nous nous fortifions aussi dans l'espoir de la résurrection „Celui qui mange ma chair et boit mon sang a la vie éternelle et je le ressusciterai au dernier jour” (Évangile selon Saint Jean 6, 54).

Cependant, l'homme chrétien n'attend pas ce jour-là en restant inactif, mais il „confesse avec foi la résurrection du Christ”. Cette foi doit agir par la charité (Gal 5, 6) et le domaine de ses fonctions est esquissé par la disposition du concile du Vatican II intitulée „L'Église dans le monde d'aujourd'hui”. L'article 38 s'intitule: La perfection atteinte par l'activité humaine dans le mystère de Pâques. Donc, ce n'est pas seulement le désir de l'éternité qui est éveillé par le Saint Esprit du Rédempteur qui a souffert et qui est réuscité, mais c'est justement par là qu'il vivifie et fortifie la noble intention de la grande famille de l'humanité, celle de s'efforcer de vivre de façon plus humaine et d'inciter la terre entière à faire de même, C'est également cette charité qui inspire „la réalisation de la fraternité universelle”.

Humanité, fraternité universelle! Combien de choses nous faut-il encore accomplir pour y arriver! Les cloches de Pâques n'annoncent pas seulement un triomphe solennel, mais retentissent aussi dans notre coeur indolent où la vie nouvelle ressuscitée n'est pas encore née de la souffrance. La fosse commune de My-Lai nous hante le fracas des guerres né dans le feu et dans le sang arrive jusqu'à nous, la silhouette des corps faméliques et pantelants nous poursuit; des hommes sont bafoués et humiliés sur toute la terre: ce sont ceux que frappent la discrimination raciale ou idéologique; l'oppression latente des gens sans défense est expliquée par de vains prétextes, ailleurs on brime ceux qui luttent pour la justice sociale.

Ceux qui confessent avec foi la résurrection du Christ se groupent sous le drapeau de l'humanité et de la fraternité universelle.

LE CLERGÉ CATHOLIQUE HONGROIS DANS LA GUERRE D'INDÉPENDANCE

par Konrád Szántó.

C'est plus ou moins un lien commun dans le récit de notre histoire, plupart des membres du Haut Clergé engagés aux Habsbourg ne sympathisait guère avec la guerre d'indépendance hongroise, mais, en général, le clergé l'approuvait et certains prêtres ont même combattu héroïquement dans ses rangs. À la suite des recherches qu'il a effectuées dans les archives, Konrád Szántó, professeur franciscain d'Esztergom et historien, démontra que cette participation a été sensiblement plus importante que nous ne l'avions pensé jusqu'ici. Son étude est un beau document du patriotisme et de la bravoure du clergé hongrois de cette époque.

SOUVENIR DE DEBRECEN

par Nándor Hegedűs.

L'auteur a été un des meilleurs connaisseurs de la vie du grand poète hongrois Endre Ady; il écrivit plusieurs livres très importants sur ce sujet. Il fut journaliste d'abord à Nagyvárad, puis à Budapest, où il mourut en 1969. Dans le mémoire provenant de sa succession, que nous publions ici, il raconte qu'au début de l'année 1945, immédiatement après la libération de Budapest, il se rendit à Debrecen, qui tenait alors le rôle de capitale du pays, pour y participer aux travaux de réorganisation. Debrecen étant bondé, à cette époque, il fut hébergé par le prévôt Miklós Bánáss, futur évêque de Veszprém; c'est ainsi qu'il put connaître de plus près cet éminent prélat, à la conception démocratique, aux idées modernes qu'il commémore éloquemment dans son étude et dont la mort prématurée fut une perte incommensurable pour le catholicisme hongrois.

INFORMATIONS

László Mécs, le poète catholique renommé a célébré sa messe d'or dans l'intimité, le 17 Janvier il est entré dans sa 75ème année. Les amis et ses admirateurs ont lu avec plaisir ses poèmes publiés par Vigilia il y a quelques mois, qui témoignaient de son activité créatrice et de la vivacité de son esprit. Dans son émission du soir du 31 Janvier, la Radio du Vatican a aussi parlé de László Mécs à l'occasion de ses 75 ans, en mentionnant l'article d'István Vas paru dans le périodique Kortárs et le commentaire publié par Vigilia.

Afin de préparer les cérémonies de l'année jubilaire de Szent István, la Commission Spéciale Episcopale constituée à Budapest a tenu dans les locaux de la Présidence Nationale d'Actio Catholica sa première séance à laquelle assistaient sous la présidence de Mgr. József Ijjas, archevêque de Kalocsa, président du corps épiscopal hongrois, Mgr. Pál Brezanóczy archevêque d'Eger, secrétaire du corp épiscopal, Mgr. József Cserháti, évêque du diocèse de Pécs, Mgr. Imre Szabó, évêque et administrateur apostolique d'Esztergom, Mgr. l'évêque Imre Kisberk, administrateur apostolique de Székesfehérvár, Ulrik Monsberger prieur administrateur de Pannonhalma, le prévôt Imre Várkonyi, custode, directeur national de l'A. C. et István Szántay, secrétaire national de l'A. C. La Commission épiscopale spéciale a discuté les questions générales concernant la série des cérémonies de l'anné du jubilé.

Le grand chapitre de l'ordre des bénédictins a continué son travail en procédant à la réforme de la constitution de l'ordre dans l'esprit du concile Vatican II, et des instructions promulguées depuis. A la dernière séance, le grand chapitre a décidé la création d'un comité d'éducation dont la tâche serait de soumettre des propositions à la direction de l'ordre et de lui donner des conseils dans les questions de l'enseignement.

Il est probable que les reliques de Szent Margit existent aujourd'hui encore à Pozsony. Ce sont les recherches du chanoine Gábor Jeszenák qui ont mis le jour sur ce fait. Au cours des recherches qu'il a poursuivies dans les archives municipales de Pozsony, le chanoine Jeszenák a découvert le testament du maçon József Dankó dans le dossier nommé Rakovszky Collectanea. Le maître maçon y déclare le 5 avril 1789 l'abbesse, supérieure des Clarisses l'avait chargé de murer dans le caveau des Clarisses de précieuses reliques, des documents, des livres et des objets du culte. Il est donc vraisemblable qu'au nombre de ces reliques se trouveront aussi celles de Szent Margit, et qu'on découvrira aussi probablement dans les vieux livres des notes et des procès-verbaux la concernant.

Mécs László, a neves katolikus költő, csendben ünnepelte meg aranymiséjét, és január 17-én 75. évébe lépett. Barátai, tisztelői örömmel olvasták néhány hónapja a Vigiliában megjelent verseit, melyek alkotókedvét és friss szellemét bizonyítják. Január 31-i esti adásában a Vatikáni Rádió is megemlékezett a 75 éves Mécs Lászlóról, megemlítve Vas István Kortársban megjelent cikkét és a Vigiliában megjelent ismertetést.

A *Szent István jubileumi év megünneplésének előkészítésére* alakult Püspökkari Különbizottság Budapesten, az Actio Catholica Országos Elnökségének helyiségében megtartotta első ülését, melyen Ijjas József kalocsai érsek, a püspöki kar elnökének vezetésével jelen voltak: Brezanóczy Pál egri érsek, püspökkari titkár, Cserháti József, pécsi megyéspüspök, Szabó Imre püspök, esztergomi, Kisberk Imre püspök, székesfehérvári apostoli kormányzók, Monsberger Ulrik pannonhalmi kormányzó perjel, Várkonyi Imre prépost, örkanonok, az A. C. országos igazgatója és Szántay István az A. C. országos főtitkára. A Püspökkari Különbizottság a jubileumi esztendő ünnepség-sorozatának általános kérdéseit tárgyalta.

A *Budapesten megjelenő Magyar Hírek fiatal pappal, Farkas Attilával, az esztergomi Keresztény Múzeum egyházi szakelőadójával beszélgetett.* Az újságíró kérdésére „a papi hivatás lényege összhangban van-e korunkban a társadalom törekvéseivel?” —, a pap így válaszolt: „Az egyház hozzáfogott, hogy megtalálja a helyét és tennivalóit az új társadalomban. Isten szolgálata az ember szolgálatát is jelenti, az ember szolgálatában pedig nem lehet ellentét hívó és hitetlen között. A papi hivatás így a korszerű magyar társadalomban sem vált léttelenné.”

A *bencésrendi nagykáptalan* folytatta munkáját, és a rendi alkotmány megújítását a II. Vatikáni zsinat, valamint az azóta kiadott rendelkezések szellemében kezdte meg. A legutóbbi ülésen a nagykáptalan elhatározta nevelési bizottság felállítását, amelynek feladata lett, hogy nevelési, oktatási kérdésekben a rendi vezetőségnek tanácsot adjon, javaslatokat tegyen. A nagykáptalan ezenkívül a rendi munkakörökkel is foglalkozott.

Szent Margit ereklyéi valószínűleg ma is megvannak Pozsonyban. Erre Jeszenák Gábor kanonok kutatásai derítették fényt. Jeszenák kanonok a pozsonyi városi levéltárban az ún. Rakovszky Collactanea-ban kutatva megtalálta Dankó József kőműves végrendeletét. Ebben elmondja a mesterember, hogy a klarisszák apátnője 1782. április 5-én azzal bízta meg őt, hogy fontos ereklyvéket, iratokat, könyveket és egyházi felszereléseket falazzon be a klarisszák kriptájába. Igen valószínű, hogy a szóban forgó ereklyék között vannak Szent Marit ereklyéi is, esetleg a régi könyvek között reá vonatkozó feljegyzések és jegyzőkönyvek.

Újjáépítő és helyreállító munkálatok miatt hosszú évek óta szünetelt az istentisztelet a sárospataki vártemplomban. A munkák, amelyek nyomán Magyarország új kulturális kincsét gyarapodott, annyira előrehaladtak, hogy az egyházközség a december 7-i búcsút a helyreállított templomban tarthatta meg. Az ünnepi nagy misét Homér Gyula sátoraljaújhelyi apát-plébános mutatta be. *Brezanóczy Pál* érsek a visszaköltözés alkalmából kelyhet ajándékozott a templomnak.

Miskolc-Tapolcán, a télen-nyáron népszerű fürdő közelében barlangtemplom működik. 1934-ben az egri ferences házfőnök, *Szabó Pius* kezdeményezésére indult a nagy munka. Több mint ezer köbméter földet hordtak el a barlangjától. A templom belsejét a szikla természetes anyagából faragták ki.

Iványi Sándor egri főkönyvtáros a Hazafias Népfront Heves megyei Katolikus Békebizottságának ülésén a népi- és szabadságmozgalmakban részt vevő papokról tartott előadást. Beszélt a kuruc világban Rákóczi fejedelemhez csatlakozó kispapokról, és azokról, akik annak idején az 1848-as szabadságharc oldalára álltak.

Az *egri főszékesegyház* európai hírű orgonáján orgonahangversenyt adtak az egyházi ének és zene pártfogójának, Szent Ceciliának tiszteletére. *Simon Sándor* érseki tanácsos, karnagy és orgonista Bach, Pikéthý és Alain műveket adott elő.

SZÁMUNK ÍRÓIRÓL. — *Gyürki László* olaszfai plébános, biblikus, a szentírás-fordítási bizottság tagja. „Az evangéliumok és a történelem” című tanulmányát ez évi januári számunkban közöltük.

Szántó Konrád történész, ferences tanár Esztergomban. 1967 májusában „Ferences gimnáziumok Magyarországon” címmel írt tanulmányt lapunkban.

Tűz Tamás a harmincas-negyvenes évek fordulóján föllépett költőnemzedék egyik jelentős tagja; itthon és külföldön több kötete jelent meg; verseit főként a *Vigilia* közölte, legutóbb 1956 áprilisában. Jelenleg Rómában él, ahol új, gyűjteményes kötetét rendezi sajtó alá.

Marie Noël francia költőnő, Auxerre-ben született 1883-ban, ott is élt, kívül minden irodalmi mozgalmon és társaságon. 1920 és 1947 közt öt kötete jelent meg. „Egyszerű, bensőséges, igaz, szabad és természetes”: ilyesféle jelzőkkel jellemzik kritikusan. Valamennyi kortársa közül az ő lírája áll a legközelebb a dallamos, naiv népi lírizmushoz. 1959-ben jelent meg „Notes intimes” címmel naplója (ahonét szemelvényeink valók); föltárta látszólag problémátlan lírája mögött a lélek villámszaggatta éjszakáját, és első pillantásra gyermekien naiv hitében „a kételyt, ezt a homályos imádást”.

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBÓL

Teilhard de Chardin körül mindmáig folynak a viták; ezeket foglalja össze, és ezekbe kapcsolódik Teilhard egyik legalaposabb ismerőjének, művei magyar tolmácsolójának, *Rezek Román* Sao-Pauló-i bencés professzornak „Nyugatiak harca Teilhard körül” című polemikus tanulmánya, melyet áprilisi számunkban jelentetünk meg. — További tanulmányok a számból: *Boda László*: „Szellem az anyagban”; *Horváth Richárd*: „Isten és ember”; *Pilinszky János*: „Egy lírikus naplójából”; *Kunszery Gyula*: „A fasizmus utolsó író áldozata Magyarországon.” — Közzöljük *Deák Károly* és *Hegyi Béla* elbeszéléseit; a Dokumentum rovatban *Miklós Dezső* az unios közös istentiszteletek fontos ökumenikus tényéről számol be; ugyanott közzöljük a felszabadulás utáni első magyar írókongresszus állásfoglalását a béke és háború kérdésében; új rovatunkban, a Párbeszéd-ben pedig *Ijjas Antal* új „Szentek élete” kapcsán a hagiológia lehetőségeiről és hatáiról lesz szó a marxista-keresztény dialógus szemszögéből.

Készpénzzel bérmentesítve
a Bp. 72. sz. postahivatalnál.